

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЮРЕВИЧ ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК [340.15:342.9](438)

ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО В ПОЛЬЩІ: СТАНОВЛЕННЯ
ТА РОЗВИТОК

Спеціальність 081 «Право»

Галузь знань 08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ю. О. Юревич

Науковий керівник: Кобилецький Микола Мар'янович, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук, професор.

Львів – 2023

АНОТАЦІЯ

Юрєвич Ю. О. «Адміністративне судочинство в Польщі: становлення та розвиток». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право»). – Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2023.

У дисертації досліджено становлення та розвиток адміністративного судочинства в Польщі у період з XVII ст. до 2003 р. Виявлено, що процес формування адміністративної юстиції Польщі мав еволюційний характер. Відтак, не існує конкретної дати заснування польського адміністративного судівництва. Перший орган судочинства, уповноважений вирішувати публічно-правові спори – Коронний казенний трибунал (Радомський трибунал) – був створений у 1613 р. як спеціальна комісія, а в 1717 р. трансформувався у спеціальний суд. У XIX ст. на територію Польщі поширили чинність систем адміністративного судочинства іноземні держави – Франція (з 1807 р.), Німеччина (з 1872 р.) і Австрія (з 1875 р.). Найвищий адміністративний трибунал Республіки Польща було створено в 1922 р., а функціонуючий по сьогодні Головний адміністративний суд Польської Народної Республіки – в 1980 р.

Висвітлено стан розробленості теми, її джерельну базу та методологічну основу. Цілковита більшість дослідників тематики є представниками польської історико-правової науки (А. Дзядзьо, Д. Малєц, М. Монкоса, М. Садловські та ін.). Окремі праці, що стосуються теми, були опубліковані також українськими вченими, серед яких І. Бойко, І. Гловацький, М. Кобилецький, О. Кондратюк, Ю. Олійник, О. Липитчук, Б. Тищик та ін. Джерельна база представлена опублікованими і неопублікованими документами та іншими матеріалами архівних фондів і установ. Методологія дослідження складається з принципів, підходів, загальнонаукових і спеціально-наукових методів, а також прийомів і засобів наукового пізнання.

Проаналізовано суб'єктів і первинні форми вирішення публічно-правових спорів у період Речі Посполитої. З'ясовано, що органи та посадові особи, компетентні у згаданих справах, були деконцентровані та розпорошені на різних шаблях судової та управлінської ієрархій. Після ліквідації Коронного казенного трибуналу в 1764 р. завдання щодо розгляду судових справ публічно-правового характеру (стосувалися державної казни, податків, війська, освіти, управління містами тощо) були розподілені поміж різними судами й адміністративними органами Речі Посполитої.

Проаналізовано формування та функціонування французької моделі адміністративного судівництва у Варшавському князівстві (1807-1815 рр.) та Польському царстві (з 1815 р. по 1867 р.), яку становили Державна рада та префектурні ради. У 1875 р. було створено Адміністративний трибунал у Відні, який, будучи єдиною інстанцією адміністративної юстиції, поширював свою компетенцію на відповідну частину польських земель. Прусська модель адміністративної юстиції поширювалася в останні десятиліття ХІХ ст. на польських землях, які перебували в складі Німецької імперії. Вона містила три ланки – повітові та міські відділи, обласні відділи (до 1883 р. – обласні адміністративні суди) та Вищий адміністративний трибунал у Берліні.

Досліджено причини, передумови й особливості формування системи адміністративного судочинства відродженої Польщі. Найвищий адміністративний трибунал у Варшаві становив центральний елемент системи адміністративної юстиції у міжвоєнний період Республіки Польща. Склад Найвищого адміністративного трибуналу становили перший голова, голови та судді. У структурі Найвищого адміністративного трибуналу функціонували палати, загальне зібрання голів і суддів трибуналу, адміністративну колегію, секретаріат (згодом юридичний секретаріат) і канцелярію. На колишніх німецьких територіях адміністративне судочинство здійснювали повітові та міські відділи (перша ланка), воєводські адміністративні суди (друга ланка) і Найвищий адміністративний трибунал

(третя ланка). У 1935-1939 рр. систему адміністративного судівництва доповнював Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю.

Встановлено, що рівень визначеності правового статусу суддів Найвищого адміністративного трибуналу спочатку був низьким з огляду на непридатність колишньої нормативно-правової бази та повільне формування нового законодавства. Це позначалося в тому числі у вимогах щодо кандидатур на посади суддів, які були порівняно невеликими, але поетапно зростали. Згодом відповідна база була сформована, хоч і зазнала впливу авторитарних процесів, які розпочалися з 1926 р. Попри окремі спроби обмежити незалежність суддів Найвищого адміністративного трибуналу, ця гарантія була збережена впродовж усього періоду його функціонування. Вагомим чинником ефективності трибуналу був його перший особовий склад, який встановив високі стандарти здійснення адміністративного судочинства, і цей рівень підтримувався наступними суддями аж до початку Другої світової війни.

Охарактеризовано порядок здійснення адміністративного судочинства у міжвоєнній Польщі. Провадження у Найвищому адміністративному трибуналі розпочиналося з адміністративної скарги, яку вносили фізичні та юридичні особи, чиї права були порушені рішеннями публічної адміністрації. Адміністративне судочинство мало три стадії – вступне провадження, розгляд справи по суті та виконання рішення. Виявлено, що процедура розгляду скарг у Найвищому адміністративному трибуналі не містила істотних бюрократичних обтяжень. Натомість невідповідність штату суддівського корпусу кількості одержаних адміністративних скарг спричиняла надмірні черги та тривалі очікування їхнього вирішення Найвищим адміністративним трибуналом.

Аргументовано, що в соціалістичний період історії польського права відбувся регрес у розвитку адміністративного судівництва. З політичних мотивів повоєнна відбудова адміністративної юстиції у Польській Народній Республіці була повільною, частковою й обмеженою. Кодекс

адміністративного провадження 1960 р. передбачав лише адміністративні засоби контролю щодо суб'єктів державного управління. У 1946-1974 рр. на території Польщі судові справи про соціальних захист населення розглядали суди соціального забезпечення (спеціалізовані органи адміністративного судочинства). Публічно-правові спори щодо державного майна могли вирішувалися державними арбітражними комісіями. Адміністративна юстиція у Польській Народній Республіці функціонувала на зразок адміністративної юстиції яка діяла в Рядянському Союзі.

Висвітлено утворення та діяльність Головного адміністративного суду Польщі. Суддею Головного адміністративного суду міг стати той, хто надав гарантії належного виконання обов'язків судді у Польській Народній Республіці, мав польське громадянство, володів повнотою цивільних і громадянських прав, мав бездоганний характер, отримав університетську юридичну освіту і досягнув 35-річного віку. Крім того, для зайняття посади судді Головного адміністративного суду кандидат повинен був мати щонайменше 10 років досвіду роботи на посадах судді, прокурора, арбітра, нотаріуса чи юрисконсульта або виконання професії адвоката чи зайняття самостійної посади в органах публічної адміністрації, пов'язаної з юридичною практикою. Від цієї вимоги звільнялися професори та доценти польських вищих навчальних закладів, Польської академії наук, інших наукових і науково-дослідних організацій. Існувала також вимога високого рівня знань у сфері державного управління та адміністративного права й інших юридичних дисциплін, пов'язаних з діяльністю публічної адміністрації.

Заміна соціалістичного ладу в Польщі курсом на європейську демократію у 1989 р. зумовили розширення компетенції Головного адміністративного суду та зростання його активності щодо розгляду справ. З'ясовано, що правовий статус Головного адміністративного суду було змінено законом 1995 р., який визначив компетенцію органу адміністративного судочинства через загальну формулу з відповідними

винятками. Надалі реформування Головного адміністративного суду відбувалося в напрямку, визначеному Конституцією Республіки Польща 1997 р., яка вимагала не менш як двох інстанцій для судового провадження. Цю конституційну вимогу було реалізовано станом на початок 2004 р.

На підставі проаналізованого досвіду становлення та розвитку адміністративного судочинства в Польщі запропоновано шляхи та можливості вдосконалення стану чинного законодавства України. Польський досвід адміністративного судочинства підтверджує тезу про те, що якість суддівського корпусу досягається не високими вимогами до кандидатів, а саме належним виконанням їхнього відбору. Важливими чинником розвитку адміністративної юстиції Польщі впродовж історії було те, що значна кількість суддів мали не тільки практичний, але й науковий досвід. Рекомендовано віднести функцію притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів адміністративних судів до компетенції суддів. Це дозволило б посилити та гарантувати незалежність суддівського корпусу. Компетентними у таких справах могли б стати дисциплінарні колегії, створені органами суддівського самоврядування.

Ключові слова: адміністративна юстиція, Польща, юстиція, судовий процес, адміністративна скарга, Найвищий адміністративний трибунал, Головний адміністративний суд, конституція, адміністративне судочинство, суддя.

ABSTRACT

Yurevych Yu. O. «Administrative justice in Poland: formation and development». – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in speciality 081 "Law" (field of knowledge - 08 "Law"). –Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2023.

The dissertation examines the formation and development of administrative justice in Poland in the period from the 17th century until 2003. It was revealed that the process of formation of administrative justice in Poland had an evolutionary character. Therefore, there is no specific date for the establishment of the Polish administrative judiciary. The first judicial body authorized to resolve public legal disputes – the Crown Fiscal Tribunal (Radom Tribunal) – was created in 1613 as a special commission, and in 1717 it was transformed into a special court. In the 19th century, foreign countries – France (since 1807), Germany (since 1872) and Austria (since 1875) extended the validity of administrative justice systems to the territory of Poland. The highest administrative tribunal of the Republic of Poland was established in 1922, and the main administrative court of the Polish People's Republic, which is still functioning today, was established in 1980.

The state of development of the topic, its source base and methodological basis are highlighted. The majority of researchers on the topic are representatives of Polish historical law science (A. Dziadzo, D. Malec, M. Monkosa, M. Sadlowski, etc.). Separate works related to the topic were also published by Ukrainian scientists, including I. Boyko, I. Glowatskyi, M. Kobyletskyi, O. Kondratyuk, Yu. Oliynyk, O. Lypytychuk, B. Tyshchuk and others. The source base is represented by published and unpublished documents and other materials of archival funds and institutions. The research methodology consists of principles, approaches, general scientific and special scientific methods, as well as methods and means of scientific knowledge.

Subjects and primary forms of resolving public-law disputes during the period of the Polish-Lithuanian Commonwealth are analyzed. It was revealed that the bodies and officials competent in the mentioned cases were decentralized and dispersed on different levels of the judicial and administrative hierarchies. After the liquidation of the Crown Fiscal Tribunal in 1764, tasks related to the consideration of court cases of a public-law nature (concerned with the state treasury, taxes, the army, education, city management, etc.) were distributed among various courts and administrative bodies of the Polish-Lithuanian Commonwealth.

The formation and functioning of the French model of administrative justice in the Duchy of Warsaw (1807-1815) and the Kingdom of Poland (from 1815 to 1867), which consisted of the State Council and the Prefectural Councils, was analyzed. In 1875, the Administrative Tribunal was established in Vienna, which, being the only instance of administrative justice, extended its competence to the relevant part of Polish lands. The Prussian model of administrative justice spread in the last decades of the 19th century on the Polish lands that were part of the German Empire. It contained three levels - county and city departments, regional departments (until 1883 – regional administrative courts) and the Higher Administrative Tribunal in Berlin.

The reasons, prerequisites, and features of the formation of the system of administrative justice in the revived Poland have been studied. The highest administrative tribunal in Warsaw was the central element of the system of administrative justice in the interwar period of the Republic of Poland. The structure of the New Administrative Tribunal consisted of the first chairman, chairmen and judges. The structure of the Supreme Administrative Tribunal consisted of chambers, a general assembly of tribunal chairmen and judges, an administrative board, a secretariat (later the legal secretariat) and an office. In the former German territories, administrative proceedings were carried out by county and city departments (first tier), voivodeship administrative courts (second tier) and the Supreme Administrative Tribunal (third tier). In 1935-1939, the

administrative court system was supplemented by the Administrative Court for Persons with Disabilities.

It was established that the level of certainty of the legal status of judges of the Supreme Administrative Tribunal was initially low due to the unsuitability of the former legal framework and the slow formation of new legislation. This was reflected, among other things, in the requirements for candidates for the positions of judges, which were relatively low but gradually increased. Subsequently, the corresponding base was formed, although it was influenced by the authoritarian processes that began in 1926. Despite some attempts to limit the independence of judges of the Supreme Administrative Tribunal, this guarantee was preserved throughout the period of its operation. A significant factor in the effectiveness of the tribunal was its first personnel, who set high standards for the administration of administrative justice, and this level was maintained by subsequent judges until the beginning of World War II.

The procedure for conducting administrative proceedings in interwar Poland is characterized. Proceedings at the Supreme Administrative Tribunal began with an administrative complaint filed by individuals and legal entities whose rights were violated by the decisions of the public administration. Administrative proceedings had three stages – preliminary proceedings, consideration of the merits of the case and execution of the decision. It was found that the procedure for consideration of complaints in the Supreme Administrative Tribunal did not contain significant bureaucratic burdens. Instead, the mismatch between the staff of the judicial corps and the number of administrative complaints received caused excessive queues and long waits for their resolution by the Supreme Administrative Tribunal.

It is argued that during the socialist period of the history of Polish law, there was a regression in the development of administrative justice. For political reasons, the post-war reconstruction of administrative justice in the Polish People's Republic was slow, partial and limited. The Code of Administrative Proceedings of 1960 provided only administrative means of control over subjects of state

administration. From 1946-1974, in the territory of Poland, court cases on social protection of the population were considered by social security courts (specialized bodies of administrative justice). Public legal disputes regarding state property could be resolved by state arbitration commissions. Administrative justice in the Polish People's Republic functioned like the administrative justice that operated in the Soviet Union.

The formation and activity of the Main Administrative Court of Poland are highlighted. A judge of the Main Administrative Court could become a person who provided guarantees of the proper performance of the duties of a judge in the Polish People's Republic, had Polish citizenship, possessed full civil and civil rights, had an impeccable character, received a university legal education and reached the age of 35. In addition, in order to become a judge of the Main Administrative Court, a candidate must have at least 10 years of work experience as a judge, prosecutor, arbitrator, notary or legal adviser, or practising the profession of a lawyer or holding an independent position in public administration bodies related to legal practice. Professors and associate professors of Polish higher education institutions, the Polish Academy of Sciences, and other scientific and research organizations were exempted from this requirement. There was also a requirement for a high level of knowledge in the field of public administration and administrative law, and other legal disciplines related to the activities of public administration.

The replacement of the socialist system in Poland with a course towards European democracy in 1989 led to the expansion of the competence of the Main Administrative Court and the growth of its activity in considering cases. It was clarified that the legal status of the Main Administrative Court was changed by the 1995 law, which determined the competence of the administrative, judicial body through a general formula with relevant exceptions. In the future, the reform of the Main Administrative Court took place in the direction determined by the Constitution of the Republic of Poland in 1997, which required at least two

instances for judicial proceedings. This constitutional requirement was implemented at the beginning of 2004.

Based on the analyzed experience of the formation and development of administrative justice in Poland, ways and opportunities to improve the state of the current legislation of Ukraine are proposed. The Polish experience of administrative proceedings confirms the thesis that the quality of the judicial corps is not achieved by high requirements for candidates but rather by the proper procedure of their selection. An important factor in the development of administrative justice in Poland throughout history was the fact that a significant number of judges had not only practical but also scientific experience. It is recommended to assign the function of bringing administrative court judges to disciplinary responsibility under the competence of judges. This would make it possible to strengthen and guarantee the independence of the judiciary. Disciplinary boards created by bodies of judicial self-government could become competent in such cases.

Keywords: administrative justice, Poland, justice, trial, administrative complaint, Supreme Administrative Tribunal, Main Administrative Court, constitution, administrative proceeding, judge.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Юревич Ю. Історичні витoki судового контролю щодо публічної адміністрації в Польщі: період Речі Посполитої (до 1795 р.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2021. Вип. 65. С. 420–425.

2. Юревич Ю. Становлення адміністративного судочинства на польських землях у 1795-1918 роках. *Вісник Львівського університету. Серія юридична.* 2022. Вип. 74. С. 110–121.

3. Юревич Ю. Правовий статус суддів Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща 1922-1939 рр. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 71. С. 239–244.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Юревич Ю. Утворення, структура та юрисдикція Скарбового трибуналу Речі Посполитої (1613-1764). *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи:* матер. XVIII Міжнар. студ.-асп. наук. конф. (18-19 квітня 2019 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2019. С. 36–37.

2. Юревич Ю. Утворення адміністративного трибуналу в Польщі. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні:* матер. XXVI звіт. наук.-практ. конф. (6-7 лютого 2020 р.): у 2-х ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. С. 104–105.

3. Юревич Ю. До питання про компетенцію та повноваження Вищого адміністративного трибуналу Республіки Польща (1922-1939). *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні:* матер. XXVII звіт. наук.-

практ. конф. (5-6 лютого 2021 р.): у 2-х ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2021. С. 120–122.

4. Юревич Ю. Вступне провадження у практиці Вищого адміністративного трибуналу Республіки Польща (1922-1939 рр.). *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: матер. XX Міжнар. студ.-асп. наук. конф. (22-23 квітня 2021 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 136–138.

5. Юревич Ю. Формування пруської моделі адміністративного судівництва на польських землях у ХІХ ст. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. XXVIII звіт. наук.-практ. конф. (3-4 лютого 2022 р.): у 2-х ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2022. С. 139–141.

6. Юревич Ю. Становлення адміністративного судочинства у Варшавському князівстві (1807-1815 рр.). *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: матер. XXI Міжнар. студ.-асп. наук. конф. (22-23 квітня 2022 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2022. С. 146–148.

7. Юревич Ю. Організація адміністративного судочинства в Республіці Польща на колишніх німецьких територіях 1918-1939 рр. *Парламентаризм в Україні та країнах Європи: історико-правова ретроспектива і сучасність*: Матер. 14-тої Всеукр. наук. конф. (2 грудня 2022 р.) / Упор. І. Я. Терлюк. Львів: Л-Прес, 2022. С. 208–210.

ЗМІСТ

Вступ.....	16
Розділ 1. Історіографія, джерельна база та методологія дослідження...	24
1.1. Стан розроблення теми.....	24
1.2. Методологічна основа.....	33
Висновки до розділу 1.....	43
Розділ 2. Причини та передумови формування адміністративного судівництва на польських землях.....	45
2.1. Історичні витоки судового контролю щодо публічної адміністрації в Польщі: період Речі Посполитої (до 1795 р.).....	45
2.2. Становлення адміністративного судочинства на польських землях у 1795-1918 рр.....	57
Висновки до розділу 2.....	75
Розділ 3. Адміністративне судівництво в Республіці Польща: система та функціонування (1918-1939).....	77
3.1 Організація, структура, та компетенція Найвищого адміністративного трибуналу.....	77
3.2 Правовий статус суддів Найвищого адміністративного трибуналу.....	100
3.3 Процесуальні аспекти та практика вирішення справ Найвищого адміністративного трибуналу.....	111
3.4 Інші елементи системи адміністративного судівництва міжвоєнної Республіки Польща.....	135
Висновки до розділу 3.....	145

Розділ 4. Проблеми розвитку та форми здійснення адміністративного судочинства Польщі у 1945-2003 рр.....	148
4.1 Спроби повоєнної відбудови адміністративного судочинства Польської Народної Республіки.....	148
4.2 Утворення та діяльність Головного адміністративного суду Польщі (1980-2003 рр.).....	162
Висновки до розділу 4.....	177
Висновки.....	180
Список використаних джерел.....	187
Додаток	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою вивчення іноземного досвіду становлення та розвитку адміністративної юстиції задля його проєкції на сучасний стан адміністративного судочинства в Україні, сприяння вдосконаленню механізмів вирішення публічно-правових спорів і підвищення загального рівня правової культури українського суспільства. Наявність незалежного адміністративного судочинства цілком слушно відносять до визначальних чинників розбудови правової держави, адже воно є гарантією належного функціонування державної влади і засобом запобігання некомпетентності та зловживанням з боку органів і посадових осіб публічної адміністрації.

Створення системи адміністративної юстиції України розпочалося у 2005 р. внаслідок прийняття Кодексу адміністративного судочинства. З того часу історія українського права поповнилася важливими сторінками національного досвіду організації та устрою адміністративних судів. Водночас правова система України набула важливий елемент забезпечення прав і свобод фізичних та юридичних осіб у відносинах зі суб'єктами владних повноважень. Адміністративна юстиція стала невід'ємною складовою національної судової системи, яка стабільно розвивається, реформується й оновлюється. Водночас слід зауважити, що адміністративно-процесуальна галузь не є цілком новою для українського права.

Певні початкові форми вирішення публічно-правових спорів виникали на українських землях значно раніше, а в окремих державах, у складі яких перебували українські землі (як от Австро-Угорщина та Республіка Польща), навіть функціонували окремі органи адміністративного судочинства. Питання адміністративної юстиції та перспектив її впровадження в Україні з'явилися в українській юридичній доктрині вже другій половині XIX ст. Збереглися також окремі законопроекти часів національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. щодо створення адміністративного судочинства в Україні. Однак комуністично-радянська окупація унеможливила реалізацію

цих задумів і на кілька десятиліть загальмувала можливість формування українського адміністративного судочинства.

З цих міркувань варто визнати цінність польського досвіду генези адміністративної юстиції, в якій теж можна віднайти українську лепту (суддів-українців, учасників судових процесів тощо). Крім того, територіальна і ментальна близькість Республіки Польща з Україною, подібність суспільних стереотипів, законодавства, економічних умов та наявність культурних зв'язків посилюють доцільність взаємного пізнання історії права, його компаративістики. Можливим видається майбутнє зближення законодавств обох держав про адміністративне судівництво у межах загальноєвропейської співпраці. Відтак, вивчення становлення та розвитку адміністративного судочинства Республіки Польща є вкрай важливим для українського державотворення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах науково-дослідної теми кафедри адміністративного та фінансового права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка «Адаптація адміністративного та фінансового законодавства України до права Європейського Союзу» державна реєстрація № 01194002407.

Мета та завдання дослідження. Метою є з'ясування особливостей становлення та розвитку адміністративного судочинства в Польщі. Визначена мета потребує вирішення наступних завдань:

- виявити історичні корені польської системи адміністративної юстиції – суб'єктів і первинні форми вирішення публічно-правових спорів у період Речі Посполитої;
- охарактеризувати становлення іноземних моделей адміністративного судочинства на польських землях у ХІХ ст.;
- розкрити причини, передумови й особливості формування системи адміністративного судочинства відродженої Польщі;

- з'ясувати правові засади організації, структури, та діяльності Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща 1922-1939 рр.;
- проаналізувати порядок розгляду та вирішення адміністративних справ у міжвоєнній Польщі;
- пояснити проблеми та перешкоди відновлення адміністративного судочинства в Польській Народній Республіці;
- охарактеризувати утворення та діяльність Головного адміністративного суду Польщі;
- запропонувати шляхи вдосконалення чинного законодавства України про адміністративне судочинство з урахуванням проаналізованого польського досвіду.

Об'єкт дослідження становлять правовідносини у сфері адміністративного судочинства Польщі у період до 2003 р.

Предметом дослідження є закономірності становлення та особливості розвитку адміністративного судівництва Польщі.

Хронологічні межі дослідження визначено з огляду на особливості історичної еволюції адміністративного судівництва Польщі. Оскільки немає певної чіткої дати заснування цього правового інституту на польських землях, то і початкову хронологічну межу встановлювати недоцільно. Натомість кінцевою хронологічною межею є 2003 р., оскільки в перші дні 2004 р. набула чинності масштабна реформа адміністративної юстиції Республіки Польща.

Методи дослідження. У дисертаційному дослідженні використано комплекс філософських, загальнонаукових, спеціально-наукових методів. На основі філософського методу діалектики здійснюється аналіз причин, умов і наслідків суспільно-політичних трансформацій, в унісон з якими відбувалася генеза адміністративного судочинства Польщі та законодавства, що регулювало його здійснення. Загальнонаукові методи (системно-структурний, функціональний, герменевтичний тощо) забезпечують повноту результатів дослідження через використання універсального інструментарію

наукового пізнання. Зокрема системно-структурний метод дозволяє відобразити устрій органів адміністративного судочинства на різних етапах польського державотворення, розкриваючи його зв'язок з іншими судовими й адміністративними органами та загальну інтегрованість у систему публічної влади держави. Функціональний метод дозволяє дослідити адміністративну юстицію Польщі крізь призму реалізації завдань у відповідних періодах історичного розвитку. За допомогою герменевтичного методу здійснюється аналіз законодавства, судової практики та інших документальних джерел.

Спеціально-наукові методи (історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий, статистичний тощо) покликані конкретизувати результати дослідження генези адміністративного судівництва в Республіці Польща. Історико-правовий метод вибудовує доцільну послідовність дослідження, сприяє виокремленню найбільш важливого досвіду, систематизації фактологічного матеріалу та його критичне осмислення з урахуванням культурних шаблонів, стандартів правотворення та особливостей правозастосування конкретної епохи. Формально-юридичний метод дозволяє пізнати, зрозуміти та пояснити рівень тогочасної юридичної техніки, відображений у нормативно-правових актах, судових рішеннях і адміністративних документах. Порівняльно-правовий метод спрямований на пошук аналогій у конструкціях польських законодавців, подібних рис і відмінностей розвитку адміністративного судочинства Польщі та інших європейських держав. Статистичний метод використовується для аналізу емпіричного матеріалу, а статистичні дані дають можливість показати тенденції розвитку адміністративного судочинства на певному етапі, підтвердити чи спростувати наукові гіпотези.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що у дисертації:

уперше:

- висвітлено становлення та функціонування судів соціального забезпечення як спеціалізованих органів адміністративного судочинства

Польщі у 1946-1974 рр. Суди соціального забезпечення були єдиним правовим інститутом, який було передбачено законом міжвоєнного періоду, а реалізовано після Другої світової війни. Система судів соціального забезпечення Польської Народної Республіки була дворівневою. Першу ланку становили окружні суди соціального забезпечення, які створювалися спільними розпорядженнями міністра юстиції і міністра праці та суспільної опіки. Другою ланкою був Трибунал соціального забезпечення у Варшаві, до повноважень якого належав перегляд рішень окружних судів соціального забезпечення як друга інстанція, розгляд окремих, визначених законами, категорій справ як перша інстанція, а також надання роз'яснення дискусійних положень законодавства чи таких, які спричиняли розбіжності правозастосування;

- з'ясовано правовий статус суддів органів адміністративного судочинства на різних етапах історичного розвитку адміністративної юстиції. Попри окремі спроби обмежити незалежність суддів Найвищого адміністративного трибуналу (після 1926 р.) та Головного адміністративного суду (до 1989 р.), ця гарантія була збережена впродовж усього їхнього функціонування. Запорукою дієвості адміністративного судочинства Польщі впродовж історії був якісний відбір суддівського корпусу попри порівняно невисокі вимоги для зайняття відповідних посад;

- запропоновано виокремити стадії розгляду скарг Найвищим адміністративним трибуналом Республіки Польща у 1922-1939 рр. Зокрема процес вирішення адміністративних справ у трибуналі можна умовно структурувати в три основні стадії – вступне провадження, розгляд справи по суті та виконання рішення. Доцільність такої процесуальної конструкції підтверджує насамперед те, що більшість адміністративних скарг були визнані Найвищим адміністративним трибуналом непридатними для вирішення та залишилися без розгляду за результатами вступного провадження;

- розкрито причини та процеси створення Головного адміністративного суду Польщі у 1980 р. Потреба відновлення адміністративного судівництва у Польській Народній Республіці активно обговорювалася в науково-практичних середовищах від перших поєнних років, однак спроби реалізувати ці ідеї гальмувалися партійним керівництвом. Головною парадигмою створення вищої інстанції адміністративного судочинства був досвід Найвищого адміністративного трибуналу 1922-1939 рр. Невпинні зусилля польських правознавців в умовах послаблення соціалістичної диктатури кінця 70-х рр. XX ст. привели до прийняття закону від 31 січня 1980 р., на підставі якого було створено Головний адміністративний суд як єдину інстанцію адміністративного судівництва.

удосконалено:

- обґрунтування іноземних (насамперед французьких, німецьких і австрійських) впливів на формування адміністративного судівництва Польщі та висвітлення рецепції положень законодавства інших європейських держав;
- аргументи стосовно потреби незалежності адміністративних судів і доцільність їхнього перебування в судовій гілці влади.

набули подальшого розвитку положення про:

- первинні форми вирішення публічно-правових спорів органами та посадовими особами Речі Посполитої;
- внесок української національної меншини у розвиток адміністративного судочинства Республіки Польща в міжвоєнний період;
- проблеми та перешкоди відновлення адміністративної юстиції у Польській Народній Республіці.

Практичне значення отриманих результатів. Положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані у:

- науковій сфері для досліджень правової природи адміністративного судочинства, а також процесів становлення та розвитку систем адміністративних судів у державах Центрально-Східної Європи;

– навчальному процесі, методичній і організаційній роботі під час викладання навчальних курсів «Адміністративно-процесуальне право», «Адміністративне право», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Історія держави і права України», «Судові та правоохоронні органи» тощо;

– правотворчості для реформування правової системи України в частині удосконалення чинних положень Кодексу адміністративного судочинства України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та інших нормативно-правових актів на ґрунті європейського правового досвіду.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Усі наукові результати, викладені у рукописі дисертації, одержані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Найважливіші положення і висновки дисертації доповідалися на засіданні кафедри адміністративного та фінансового права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, а також були оприлюднені на таких науково-практичних конференціях: XVIII Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (Львів, 18-19 квітня 2019 р.), XXVI звітній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (Львів, 6-7 лютого 2020 р.), XXVII звітній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (Львів, 5-6 лютого 2021 р.), XX Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (Львів, 22-23 квітня 2021 р.), XXVIII звітній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (Львів, 3-4 лютого 2022 р.), XXI Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (Львів, 22-23 квітня 2022 р.), XIV Всеукраїнській науковій конференції «Парламентаризм в Україні та країнах

Європи: історико-правова ретроспектива і сучасність» (Львів, 2 грудня 2022 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації викладено у десяти наукових публікаціях, зокрема, трьох наукових статтях, надрукованих у фахових виданнях з юридичних наук, а також у семи матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, які охоплюють десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 212 сторінок, з них 186 – основний текст, 24 – список використаних джерел (247 найменувань).

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан розроблення теми

Стан розроблення теми становлення та розвитку адміністративного судочинства в Республіці Польщі є недостатнім в українській юридичній літературі. Цілком зрозуміло, що значно краще відповідна тема є дослідженою в польській юриспруденції, проте і у ній залишаються певні лакуни та прогалини. Крім того, в польській юридичній науці переважає мікрорівень – конкретизації вузького наукового питання до якомога точніших деталей. Комплексні чи оглядові праці польських авторів з історії адміністративного судочинства трапляються істотно рідше. Натомість монографічної праці, яка б цілісно охоплювала у хронологічному та предметному вимірі тему цього дисертаційного дослідження немає взагалі.

Для дослідження формування та еволюції адміністративного судівництва Польщі важливо поєднати використання узагальнюючих праць з історії держави, права, судочинства, публічної адміністрації тощо та роботу з більш спеціалізованими на історії адміністративного судочинства Польщі публікаціями. Серед авторів, які досліджували цю тему, безперечно, переважають польські вчені (історики права, адміністративісти та ін.), проте окремі публікації, дотичні до неї, є також серед українських дослідників.

Особливий інтерес для дослідження генези адміністративного судівництва Республіки Польща становлять праці, написані та опубліковані безпосередніми учасниками згаданих процесів, зокрема судьями та працівниками органів адміністративного судочинства. Зокрема судді Найвищого адміністративного трибуналу на сторінках науково-практичних видань обговорювали проблеми формування адміністративної юстиції в міжвоєнній Польщі¹ (Я. Савіцкі), правові засади устрою адміністративних

---

¹ Sawicki J. Sądy administracyjne w Polsce. *Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości. Dział nieurzędowy*. 1920. Nr 1.

судів і здійснення адміністративного судочинства² (В. Біндер), відновлення адміністративного судочинства у відродженій Польщі (Б. Хелчиньські) та ін.³ Значний пласт наукової, законопроектної та практичної роботи виконав колишній голова Головного адміністративного суду Р. Хаусер, який, серед іншого творив і вивчав історію цього органу судочинства⁴.

Крім доробку суддів, вийшли тематичні публікації інших вчених-адміністративістів. Низку публікацій з цієї тематики видав Є. Лянгород. Особливу увагу привертає монографія вченого, в якій на компаративних засадах досліджено системи адміністративної юстиції тогочасної Європи⁵. К. Мамрот проаналізував перспективи здійснення адміністративного судочинства національними радами Польської Народної Республіки⁶. Я. Борковські брав участь у розробці та обговоренні багатьох реформ адміністративного судочинства Польщі⁷. З. Яновіч розмірковував над можливими шляхами розвитку адміністративної юстиції Польщі у 90-х рр. ХХ ст.⁸ А. Янкевіч виступив із доповіддю про традиції адміністративного судочинства на конференції з нагоди 25-річчя з дня заснування Головного

---

² Binder W. Ustawa o Najwyższym Trybunale administracyjnym (z dnia 3 sierpnia 1922 poz. 600 Dz. U.) z uwzględnieniem zmian wprowadzonych nowelą z dnia 25 marca 1926 roku poz. 437 i pokrewne ustawy. Warszawa: Hoesick Wilhelm, 1926.

³ Hełczyński B. The law in a reborn state. *Polish law through the ages* / W. J. Wagner (ed.). Stanford (California), 1970.

⁴ Hauser R. Polskie sądownictwo administracyjne (1980–2005). *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce* / pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005; Hauser R. Kształtowanie się pozycji i ustroju Naczelnego Sądu Administracyjnego. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*. 2010. Nr. 5-6.

⁵ Langrod J. S. Zarys sądownictwa administracyjnego ze szczególnym uwzględnieniem sądownictwa administracyjnego w Polsce. Warszawa: Biblioteka Polska, 1925.

⁶ Mamrot K. Sądownictwo administracyjne a rady narodowe. *Państwo i Prawo*. 1946. Zeszyt 1.

⁷ Borkowski J. Reforma polskiego sądownictwa administracyjnego. *Państwo i Prawo*. 2002. Nr 3.

⁸ Janowicz Z. Sądownictwo administracyjne lat dziewięćdziesiątych. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 1991. Rok LIII. Zeszyt 3.

адміністративного суду. Згодом він опублікував текст цього виступу як наукову статтю⁹.

Серед українських дослідників-очевидців становлення адміністративного судівництва в міжвоєнній Польщі значний інтерес становить науково-практичний доробок Ю. Панейка, який мав значний авторитет у тогочасній європейській юриспруденції та публікував праці різними мовами. На шпальтах періодичних науково-практичних видань 20-30-х рр. були опубліковані низка його наукових розвідок, коментарів чинного законодавства і законопроектів Республіки Польща, а також коментарів стосовно рішень Найвищого адміністративного трибуналу. Окремі аспекти адміністративного судівництва розкриті також у його *opus magnum*, перевиданій сучасними адміністративістами¹⁰.

Безпосередньо темі становлення та розвитку адміністративного судочинства на польських землях щодо різних етапів і напрямів присвячені монографічні дослідження В. Майселя, Д. Малец, М. Монкоски, М. Новаковського та М. Садловського. Історико-правова монографія М. Монкоски охоплює період від XVII ст. до 1939 р. Головна увага автора присвячена Коронному казенному трибуналу (так зв. Радомському трибуналу 1613-1764 рр.) та Найвищому адміністративному трибуналу (1922-1939 рр.)¹¹. Д. Малец дослідила утворення, організацію, структуру та діяльність Найвищого адміністративного трибуналу міжвоєнної Польщі крізь призму тогочасного законодавства, регламентів трибуналу і судової практики¹².

---

⁹ Jankiewicz A. Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce*. pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005.

¹⁰ Панейко Ю. Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина / уклад. В. М. Бевзенко, І. Б. Коліушко, О. Р. Радишевська, І. С. Гриценко, П. Б. Стецюк. Київ: Дакор, 2016.

¹¹ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. *Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie*. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014.

¹² Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. 261 s.

В. Майсель опублікував монографію про організаційно-правові засади функціонування та правозастосовну практику воєводських адміністративних судів, які діяли на колишніх німецьких землях міжвоєнної Польщі як друга ланка системи адміністративної юстиції¹³. У дисертаційному дослідженні М. Садловського висвітлено причини, дискусії та передумови, які існували в Польській Народній Республіці стосовно відновлення адміністративного судівництва. Крім того, він проаналізував правовий статус, структуру та діяльність Головного адміністративного суду Польщі в 1980-1989 рр.¹⁴ Суди соціального забезпечення Польської Народної Республіки у 1946-1974 рр. становлять предмет наукового інтересу краківського історика права М. Новаковського. Зокрема вчений довів, що вони були органами адміністративного судівництва, оскільки вирішували публічно-правові спори між суб'єктом управління та фізичною особою. Йому належить авторство важливої монографії щодо устрою і особливостей провадження окружних судів соціального забезпечення¹⁵.

У соціалістичний період Польської Народної Республіки юридична наука перебувала під впливом марксистської ідеології, яка ґрунтувалася на засадах класового аналізу. Характерною для цього періоду розвитку юридичної науки є стаття М. Соболевського¹⁶. Вчений намагався виявити саме класовий зміст діяльності передусім вищих судових інстанцій, які спрямовували практику судів під час розгляду найважливіших соціальних відносин і спорів. Заслуговують уваги монографічні дослідження польського

---

¹³ Maisel W. *Wojewódzkie sądy administracyjne w Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa-Poznań: PWN, 1976.

¹⁴ Sadłowski M. P. *Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.*: Praca doktorska. Warszawa, 2020.

¹⁵ Nowakowski M. *Okręgowe sądy ubezpieczeń społecznych*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2016.

¹⁶ Sobolewski M. *Prawa i wolności obywatelskie i praktyka sądów przedwrzesniowych*. *Kwartalnik Historyczny*. 1954. Rocznik LXI. Nr.2. S.35-60.

дослідника С. Влодики¹⁷. Досліджуючи організацію судочинства у капіталістичних і соціалістичних країнах, автор провів порівняльний аналіз двох типів судових систем. Автор аналізує такі важливі проблеми польського судочинства у міжвоєнний період, як обсяг компетенції судів загальної юрисдикції у вирішенні кримінальних та цивільних справ, а також спеціальних судів, роль громадського чинника в судочинстві, правовий статус суддів.

Низку статей польські дослідники присвятили питанням кодифікації права. З. Радванські простежив становлення польської правової системи в перших роках відновленої Польської Республіки¹⁸, К. Суйка-Желінська розглянула діяльність Кодифікаційної Комісії з кодифікації цивільного права¹⁹. Вона є також автором ґрунтовного підручника зі загальної історії права²⁰.

Сучасна польська історико-правова наука збагатилася дослідженнями з різних проблем історії судоустрою та судочинства Польщі. Низка праць присвячена дослідженню місця і ролі Верховного суду в системі вищих державних органів влади міжвоєнної Польщі²¹. С. Котовські розкрив головні етапи в організації діяльності цього найвищого судового органу²². В. Скшипінські присвятив свою розвідку відомим польським правникам, які очолювали Верховний суд і зробили вагомий внесок у розбудову польського судочинства²³. Становлення і розвиток адміністративного судочинства у

---

¹⁷ Włodyka S. Organizacja sądownictwa. Kraków: Wydanie i nakład Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1959. 301 s.

¹⁸ Radwański Z. Kształtowanie się polskiego systemu prawnego w pierwszych latach II Rzeczypospolitej. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 1969. T. XXI. Zesz.1. S. 31-48.

¹⁹ Sójka-Zielińska K. Organizacja prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce międzywojennej. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 1975. T. XXVII. Zesz. 2. S.271-284.

²⁰ Sójka-Zielińska K. Historia prawa. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze PWN, 1998. 412 s.

²¹ Siedemdziesiątolecie Sądu Najwyższego 1918-1988. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, 1989. 53 s.

²² Kotowski S. Siedemdziesiątolecie Sądu Najwyższego. *Nowe Prawo*. 1989. Nr.4. S.3-17.

²³ Skrzypiński W. Pierwsi prezesi Sądu Najwyższego. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. 44 s.

Польщі проаналізував у колективній монографії європейських вчених польський дослідник Я. Ткачиньскі²⁴.

Формування польського права та судової системи в умовах існування різних правових систем у міжвоєнній Польщі досліджував А. Айненкель²⁵. Він показав вплив існуючих традицій у різних територіях Польщі на формування правової свідомості поляків. Крім того, йому належить авторство книги про конституційну історію Польщі²⁶. Д. Гурецькі проаналізував організацію, структуру, компетенцію та функції польських судів на засадах Квітневої конституції 1935 р.²⁷. Значний інтерес викликають історико-правові дослідження М. Матерняк-Павловської, які висвітлюють структуру судів загальної юрисдикції міжвоєнної Польщі у 1917-1928 рр.²⁸, правовий статус польських суддів 1918-1939 рр.²⁹ та ін. Професійну кар'єру польських суддів Адміністративного Трибуналу Австрії, які працювали у складі Найвищого адміністративного трибуналу висвітлює у своїх працях професор Ягеллонського університету Анжей Дзядзьо. У 2017 році до 95річчя утворення Найвищого адміністративного трибуналу Польщі у Варшаві була проведена наукова конференція, участь в якій взяли професійні судді та науковці. В матеріалах конференції опублікували свої праці польські науковці Д.Малець, А.Редзік, М.Васович, Р.Ястребський, А.Береза, П.М.Жуковський, В.Шафаринський, К.Зоворський. Так, професор А.Редзік опублікував проект закону про створення у Королівстві Галичини І

---

²⁴ Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / К.-Р. Sommermann, В. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1489-1509.

²⁵ Ajnenkiel A. Rządy prawa w II Rzeczypospolitej. Tradycja – możliwości – rzeczywistość. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 1988. T.XL. Zesz.1. S. 91-113.

²⁶ Ajnenkiel A. Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym 1791-1997. Warszawa: RYTM, 2001.

²⁷ Górecki D. Zasady organizacji sądownictwa w ustawie konstytucyjnej z 23 kwietnia 1935 roku. *Prawo Państwowe*. 1992. Nr. 55. S. 33-47.

²⁸ Materniak-Pawłowska M. Struktura polskich sądów powszechnych w latach 1917-1928. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 2001. Tom LIII. Zeszyt 1. S. 275-284.

²⁹ Materniak-Pawłowska M. Zawód sędziego w Polsce w latach 1918-1939. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 2011. Tom LXIII. Zeszyt 1. S. 63-111.

Лодомерії з Великим князівством Краківським Крайового Адміністративного Трибуналу.

Змістовно близькими до теми цього дослідження є праці сучасних українських правознавців В. Бевзенка, М. Дзіковського, В. Калиновича, М. Кобилецького, О. Кондратюка, О. Липитчук, В. Решоти, Ю. Олійника та М. Смоковича. Зокрема В. Решота є автором монографії про англосаксонську модель адміністративної юстиції. На сторінках цієї праці львівський професор аналізує поширені в Європі моделі адміністративної юстиції³⁰. Значний інтерес викликає частина монографії, в якій розкрито пруську модель адміністративного судівництва, адже вона формувалася в тому числі на польських землях. Професор В. Бевзенко у своїх працях висвітлює функціонування адміністративних судів в Україні та адміністративних судів у країнах Європи.

Важливий етап генези адміністративного судочинства Польщі охарактеризував М. Дзіковський. Так, у його дисертаційному дослідженні з'ясовано організацію, структуру та компетенцію Адміністративного трибуналу у Відні (1875-1918 рр.)³¹. Юрисдикція інстанції поширювалася на всю територію тогочасної Австрії. Відтак, він розглядав справи, які стосувалися частини польських і українських земель. Дисертаційне дослідження О. Кондратюка присвячено судоустрою та судочинству Галичини в період її перебування в складі Австро-Угорщини (1867-1918 рр.). При цьому, автор лаконічно проаналізував правовий статус Адміністративного трибуналу у Відні³².

---

³⁰ Решота В. В. Англосаксонська модель адміністративної юстиції. Львів: Сполом, 2020.

³¹ Дзіковський М. Р. Правові основи організації та діяльності австрійського Адміністративного трибуналу (1875-1918 рр.) дис. ... докт. філос. : 081 Право. Львів, 2022. 241 с.

³² Кондратюк О. В. Судова система та судочинство у Галичині в складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2006.

Частково питання адміністративного судочинства розглядалися у дисертаційному дослідженні та публікаціях В. Калиновича³³. Про Найвищий адміністративний трибунал є стисла інформація у дисертаційному дослідженні О. Липитчук про судову систему та судочинство Республіки Польща міжвоєнного періоду³⁴. Правові основи організації та діяльності Львівського апеляційного суду в часи Другої Речі Посполитої є темою дисертаційного дослідження Ю. Олійника³⁵. Участь українських адвокатів у політичних судових процесах Східної Галичини в складі Польщі 1921-1939 рр. досліджував І. Гловацький³⁶.

Для наукового пізнання становлення та розвитку адміністративного судівництва Республіки Польща важливе значення мають праці львівського професора М. Кобилецького. Досліджуючи магдебурзьке право та його поширення в Центрально-Східній Європі, вчений аналізував діяльність асесорських судів³⁷, які в умовах Речі Посполитої другої половини XVIII ст. вирішували справи адміністративно-правового характеру (зокрема спори щодо управління містами). Крім того, у М. Кобилецького є спільні з Л. Трепак публікації про життєвий шлях і професійну діяльність судді Найвищого адміністративного трибуналу Польщі українського правознавця Ю. Заяця³⁸. Професор М. Кобилецький також опублікував матеріали

³³ Калинович В. Органи юстиції панської Польщі в Західній Україні (1918-1939 рр.) – апарат соціального і національного поневолення трудящих. *Питання теорії і практики радянського права*. Вип.4. Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1958. С.128-144.

³⁴ Липитчук О. В. Система судових органів та судочинство Республіки Польща: дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Львів, 2004.

³⁵ Олійник Ю. В. Правові основи організації та діяльності Львівського апеляційного суду в період Другої Речі Посполитої: дис. ... докт. філос. : 081 Право. Львів, 2021. 249 с.

³⁶ Гловацький І.Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.). Львів : Тріада плюс, 2003. 348 с.

³⁷ Кобилецький М. Асесорський суд (1537-1795). *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 7; Кобилецький М. Магдебурзьке право в Україні (XIV – перша половина XIX ст.): історико-правове дослідження. Львів: ПАІС, 2008.

³⁸ Кобилецький М., Трепак Л. Презумпція людяності, або Портрет на тлі епохи. URL: <https://zn.ua/ukr/personalities/prezumpcija-ljudjanosti-abo-portret-na-tli-epokhi.html>;

конференції щодо спроби створення у Галичині Крайового Адміністративного Трибуналу.

Значну зацікавленість викликає книга з історії Польщі львівських істориків Л. Зашкільняка та М. Крикуна. Авторитетні науковці на основі нових джерел та інтерпретаційних здобутків світової наукової літератури розкрили різноманітні прояви суспільного життя польського народу в різні історичні епохи, у тому числі і міжвоєнний період, а також взаємини з сусідніми народами, передусім українцями³⁹.

Історія судової влади в Україні висвітлена в колективній монографії за редакцією І. Усенка, в якій проаналізовано здійснення судочинства на українських землях упродовж їхньої історії⁴⁰. Автори особливий наголос зробили на еволюції правосуддя та інституційних змінах у цій сфері. Загальна інформація з історії судочинства міститься в підручнику львівських професорів Б. Тищика та І. Бойка, присвячений історії держави і права України включно з історією судочинства⁴¹. Історії правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні присвячена ґрунтовна праця І. Бойка⁴². Загальний огляд історії держави і права Польщі у своїй книзі виконав Б. Тищик⁴³.

Таким чином, стан розробленості теми становлення та розвитку адміністративного судочинства Республіки Польща характеризується неповнотою, нерівномірністю та несистематичністю. Це створює простір для

Кобилецький М., Трепак Л. Юліан Заяць – правознавець, художник, співак. *Вісник Львівського університету Серія юридична*. 2021. Вип. 73.

³⁹ Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.

⁴⁰ Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / За ред. І. Б. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. 450 с.

⁴¹ Тищик Б., Бойко І. Історія держави і права України: акад. курс: підручник. Київ: Ін Юре, 2015. 808 с.

⁴² Бойко І. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ–ХХ ст.). Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.

⁴³ Тищик Б. Й. Польща: історія державності і права (Х–ХХІ ст.). Львів: Світ. 512 с.

виконання цілісного дослідження з означеної наукової проблеми. Водночас опубліковано багато праць в українській і польській юридичній та історичній літературі, які повинні стати теоретичною та історіографічною базами дослідження. Польська юридична наука зі зрозумілих причин має найбільший доробок із заявленої теми, проте комплексна праця про становлення та розвиток адміністративного судочинства Польщі в період до 2003 р. відсутня навіть у польській юриспруденції.

1.2. Методологічна основа

Здобуття нових і важливих знань про державу та право потребує використання належного методологічного інструментарію наукових досліджень. Відтак, конструювання методологічної основи дослідження становлення та розвитку адміністративної юстиції Польщі вимагає визначення найбільш доцільних принципів, підходів, методів, прийомів і засобів наукового дослідження. Наукові дослідження у сфері юриспруденції згідно з поглядом П. Рабіновича повинні базуватися на трьох загальнотеоретичних постулатах: об'єктивна обумовленість методів дослідження його предметом; необхідність встановлення єдиної істини, вірогідність якої може бути доведена та перевірена за посередництвом об'єктивного критерію; необхідним показником прийнятності, евристичності певного дослідницького підходу чи методу має бути його спроможність сприяти виявленню, розкриттю соціальної сутності явища, що вивчається.⁴⁴

Важливе місце в науковій організації здійснення кожного правничого дослідження займають його принципи, які становлять первинні вихідні положення, що лежать в основі системи знань, переконань і фактів. Основними принципами наукового дослідження еволюції польської системи адміністративного судівництва є принципи історизму, всебічності

---

⁴⁴ Рабінович П. Основи загальної теорії права та держави. Львів: Край, 2008. С. 215-216

(комплексності), плюралізму й об'єктивності. Зокрема принцип історизму полягає в тому, що державно-правові інститути розглядаються у розрізі їхнього закономірного розвитку, з огляду на конкретні історичні умови їх існування, тобто не тільки з позицій їх сучасності, але й також з урахуванням минулого та майбутнього⁴⁵.

Принцип плюралізму вимагає застосування в науковому дослідженні широкого спектру підходів і методів. У науковій літературі визначають дві складові принципу об'єктивності: дослідження повинне базуватись на достовірних фактах; формування результатів дослідження також повинне відбуватись об'єктивно⁴⁶. Принцип всебічності (комплексності) полягає в тому, що становлення адміністративного судочинства Польщі у період до 2003р розглянуто з урахуванням різноманітних аспектів – доктринальних, нормпроектних, організаційних, процесуальних тощо. Крім того, еволюцію адміністративної юстиції Польщі не можна розглядати відокремлено від тогочасних складних суспільно-політичних, соціально-економічних і культурних умов.

Методу наукового дослідження притаманні такі ознаки: становить напрям у розробці правової проблеми; передбачає мету руху думки; цей рух має стадії, вузлові станції, окремі шляхи та розділи, що утворюються подальшими вихідними пунктами; результат використання методу великою мірою залежить від суб'єкта наукового дослідження, оскільки він контактує з його свідомістю⁴⁷. Основними методами наукового дослідження становлення та розвитку адміністративного судочинства Республіки Польща є філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні. Крім зазначених видів

---

⁴⁵ Бойко І. Методологічні аспекти дослідження історії державно-правових і самоврядних інститутів у Галичині в складі Польського королівства. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Вип 52. Львів, 2011. С. 51.

⁴⁶ Заріцька І. Питання принципів історії держави та права. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12. С. 136

⁴⁷ Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології. Тернопіль: Терно-граф, 2011. С. 414-415.

методів, важливими є ще й логічні методи, що використовуються як прийоми наукового дослідження.

На основі філософського методу (концептуального підходу) діалектики здійснюється аналіз причин, умов і наслідків суспільно-політичних трансформацій, в унісон з якими відбувалася генеза адміністративного судочинства Польщі та законодавства, що регулювало його здійснення. Використання діалектичного методу надає можливість не тільки виявити особливості та визначити поняття правового явища, а й зв'язок цього явища з іншими явищами, інститутами та процесами. Парні категорії діалектики – форма і зміст, загальне й особливе, абстрактне та конкретне, кількість і якість, створюють можливість для всебічного дослідження системи адміністративного судочинства Республіки Польща в ході історичного розвитку, а також надати можливість оцінити ефективність її функціонування.

Серед філософських методів окремої уваги заслуговує антропологічний підхід. Варто належно проаналізувати значення конкретних особистостей (суддів, державних діячів, вчених-правознавців тощо) у процесах розвитку польської системи адміністративної юстиції. Польська правова традиція свідчить про важливість якісного кадрового відбору для суддівських корпусів органів адміністративного судочинства. Саме чітка фахова позиція суддів Найвищого адміністративного трибуналу дозволила зберегти незалежність і дієвість інстанції попри драматичні політичні події Польщі міжвоєнного періоду. Високий професійний рівень і морально-етичні характеристики суддів Головного адміністративного трибуналу зумовили його розвиток і витривалість у складних умовах 80-х рр. ХХ ст. Людиноцентризм адміністративного судочинства Польщі також виразно виявлявся в діяльності Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю (Inwalidzki Sąd Administracyjny – дослівно Інвалідський адміністративний суд) 1935-1939 рр. та судів соціального забезпечення 1946-1974 рр.

Сучасний етап розвитку наукової методології юриспруденції в Україні та світі характеризується істотним розширенням застосування антропологічного підходу та його актуалізацією, що передбачає інтерпретацію та оцінку державно-юридичних явищ як інструментів, важелів, засобів задоволення потреб людини, соціальних спільнот, суспільства загалом. Як відомо, позитивне право загалом, як і адміністративне судочинство зокрема є людським творінням, тому усвідомлення його сутності є неможливим без розуміння природи людини у всіх її виявах, без розуміння потреб людини, її здібностей, прагнень⁴⁸.

Загальнонаукові методи (історичний, системно-структурний, функціональний, герменевтичний тощо) забезпечують повноту результатів дослідження через використання універсальної інструментарію наукового пізнання. Застосування історичного методу дослідження дозволяє співставити проблеми становлення та розвитку системи адміністративної юстиції Польщі зі загальноісторичним тлом суспільних умов і етапів державотворення, виявлення причинно-наслідкових зв'язків між історично-значимими подіями (як от поділи Речі Посполитої, відродження Польщі після Першої світової війни, початок Другої світової війни, повалення соціалістичного ладу 1989 р. тощо) та реформами адміністративного судівництва.

Системно-структурний метод дозволяє відобразити устрій органів адміністративного судочинства на різних етапах польського державотворення, розкриваючи його зв'язок з іншими судовими й адміністративними органами та загальну інтегрованість у систему публічної влади держави. З одного боку, системно-структурний метод дозволяє показати місце адміністративних судів у судовій системі Польщі, а, з іншого – розкрити внутрішню організацію конкретного органу адміністративного судочинства. До прикладу, за допомогою цього методу досліджується

---

⁴⁸ Петрова Л. В. Фундаментальні проблеми методології права: філософсько-правовий дискурс. Харків: Право, 1998. С. 213-214

структура Найвищого адміністративного трибуналу в 1922-1939 рр. і Головного адміністративного суду у 1980-2003 рр.

Системно-структурний метод інтегрує системний аналіз та структурний функціоналізм, і становить два аспекти системного підходу до аналізу функціонування і розвитку джерел права. Використання категорій «елемент», «структура», «система» дозволяє розглядати адміністративні суди в судовій системі Польщі, з одного боку, і як систему органів адміністративного судівництва, – з іншого. Водночас головною властивістю будь-якої системи, що походить із її характеристик, є інтегративність, яка, з одного боку, створює якість системи, а з іншого – поєднує її компоненти у внутрішньо організовану структуру⁴⁹.

Функціональний метод дозволяє дослідити адміністративну юстицію Республіки Польща крізь призму реалізації завдань у відповідних періодах історичного розвитку. Він має визначальну роль при науковому аналізі компетенції адміністративних судів Польщі, співставленні їхніх касаційних і ревізійних повноважень, впливу на дотримання правопорядку органами публічної адміністрації. Цінність функціонального методу проявляється також при дослідженні еволюції порядку здійснення адміністративного судочинства Польщі. Крізь його призму висвітлюються повноваження компетентних суб'єктів, права і обов'язки учасників судового процесу, їхня реалізація тощо.

Функції нерозривно пов'язані з явищем і супроводжують його протягом усього часу існування, а тому сутність явища – те головне, визначне, що зумовлює його специфіку, природу, робить його «самим собою». Відтак, вивчення функцій правового явища є вивченням самого явища. Воно дозволяє глибше дослідити саме явище, виявити особливості його природи. Поява функціонального аналізу як способу дослідження правових об'єктів відбулася в результаті спроби використати прийоми

---

⁴⁹ Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології. Київ: Юридична думка, 2008. С. 29.

системних досліджень у праві. Функціональний аналіз слугує дослідженню закономірностей діяльності з реалізації права для більш повного аналізу правовідносин. Будь-яка функція явища є проявом дії самого об'єкта⁵⁰. Через функціональний метод аналізується не тільки становлення адміністративного судочинства Польщі, але і вивчаються його елементи у динаміці (зміні, русі, розвитку).

Використання статистичного методу є важливим під час аналізу кількісних характеристик звернення до адміністративних судів, розгляду адміністративних справ, суспільної оцінки їхньої діяльності тощо. Статистичний метод необхідний для аналізу емпіричного матеріалу, а статистичні дані дають можливість показати тенденції розвитку адміністративного судочинства на певному етапі, підтвердити чи спростувати наукові гіпотези.

За допомогою герменевтичного методу здійснюється аналіз законодавства, судової практики та інших документальних джерел. Герменевтика сприяє пізнанню мовних конструкцій польського законодавства про адміністративне судівництво в залежності від епохи його формування. На основі герменевтичного методу відбувається тлумачення законів, підзаконних нормативно-правових актів, а також пропонованих на різних етапах польського державотворення законопроектів. Для герменевтики («мистецтва розуміння») велике значення має семіотичний прийом, за допомогою якого відбувається розшифрування культурних значень⁵¹. Наприклад, законодавство Польської Народної Республіки 80-х рр. ХХ ст. для зайняття посади судді Головного адміністративного суду ставило однією з вимог наявність бездоганного характеру кандидата. Оскільки для різних народів і різних епох критерії оцінки характеру людини є різними,

---

⁵⁰ Стрижак І. Функціональний метод у дослідженні категорії «цивільно-правовий договір». *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 10. С. 30

⁵¹ Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. С. 241

пізнання згаданого положення законодавства потребує звернення до культурних стандартів тогочасного суспільства.

Спеціально-наукові методи (історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий, соціологічно-правовий тощо) покликані конкретизувати результати дослідження генези адміністративного судівництва в Республіці Польща. Історико-правовий метод вибудовує траєкторію дослідження, сприяє виокремленню найбільш важливого досвіду, систематизації фактологічного матеріалу та його критичне осмислення з урахуванням культурних шаблонів, стандартів правотворення та особливостей правозастосування конкретної епохи.

Історико-правовий метод є незамінним у перебігу аналітичної обробки інформації, яка черпається з опублікованих документів і неопублікованих архівних матеріалів, з-поміж яких необхідно обрати саме ту інформацію, що становить предмет дослідження. Неабияке значення історико-правового методу підкреслює те, що з допомогою визначаються хронологічні межі дослідження, а також окреслюються пріоритетні завдання, які слід виконати. Зокрема 2003 р. як верхня хронологічна межа дослідження вказує на завершення одного з етапів розвитку адміністративного судочинства Польщі. Від 2004 р., коли були створені нижчі інстанції адміністративного судівництва та набуло чинності нове законодавство, розпочався новий етап цієї еволюції, який триває і по сьогодні.

Формулювання логічних і закономірних висновків (у тому числі загальних) також потребує наукової обґрунтованості та повноти, що й повинно забезпечувати використання історико-правового методу. М. Кельман пропонує новий погляд на історико-правову методологію, згідно з яким замість одинарного історико-правового методу варто використовувати комплекс історико-правових методів: генетичний метод, еволюційний метод, метод періодизації, метод дослідження правових літературних джерел,

числовий метод, метод замкнутості історичної системи, реконструктивний метод та метод історико-правового порівняння.⁵²

У структурі історико-правового методу вирізняється генетичний прийом, через який здійснюється відслідковування наступності та спадкоємності правових інститутів, юридичних механізмів, законодавчих конструкцій і їхніх елементів на різних щаблях історичного процесу. Зокрема варто відзначити окремі спільні риси між Державною Радою Франції та Державною Радою Варшавського князівства, між Найвищим адміністративним трибуналом 1922-1939 р. та Головним адміністративним судом (з 1980 р.), між Адміністративним судом у справах осіб з інвалідністю (1935-1939 рр.) і Трибуналом соціального забезпечення (1946-1974 рр.) тощо. Ці паралелі формують розуміння історичних трансформацій, які проходило адміністративне судочинство Польщі як державно-правове явище.

Історико-правовий метод плідно застосовується у поєднанні з іншими спеціально-науковими методами. Немає обґрунтованих сумнівів, що саме тлумачення історичного (герменевтичний метод) чи правового (герменевтико-правовий метод) джерела не може створити великих результатів без його співставлення із загальними тенденціями тогочасного права, тому історико-правовий метод необхідний загальній і правовій герменевтиці для дослідження історії права. Формально-догматичний метод, за допомогою якого формуються, підтверджуються і оспоруються формулювання понять і категорій, їх змісту, також потребує історико-правового методу, який «вибудовує фундамент» певного формулювання за допомогою обробки інформації про його зміст. Формально-догматичний метод довершує цей процес і надає поняттю зручної для використання форми⁵³.

---

⁵² Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології. Монографія. – Тернопіль: Терно-граф, 2011. – С. 329-341

⁵³ Бедрій М. М. Методологічне наповнення історико-правового дослідження копних судів і копного судочинства в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 1. С. 11.

Формально-юридичний метод дозволяє пізнати, зрозуміти та пояснити рівень тогочасної юридичної техніки, відображений у нормативно-правових актах, судових рішеннях і адміністративних документах. Серед методів правничого наукового дослідження формально-юридичний метод відповідає за глибину пізнання правової матерії, анатомії права. Тільки «препаруючи» право і його елементи, законодавство, окремі правові приписи, застосовуючи даний метод як скальпель, можна з'ясувати, з яких елементів складається юридична норма, як повинна будуватися її санкція, які складові частини обов'язкові для кожного нормативно-правового акта і т. д. З огляду на вузько-цільове призначення цього методу, не можна надавати йому переважне значення і результати його застосування слід завжди пов'язувати з іншими способами дослідження правової дійсності⁵⁴.

Порівняльно-правовий метод спрямований на пошук аналогій у конструкціях польських законодавців, подібних рис і відмінностей розвитку адміністративного судочинства Польщі й інших європейських держав. Крім того, порівняльно-правовий метод допоміг виявити еволюційний характер системи адміністративної юстиції внаслідок її порівняння зі системи Австро-Угорщини та Німецької імперії. Соціологічно-правовий метод як спосіб пізнання історико-правової дійсності крізь призму соціальних умов дозволив розрити соціальну детермінацію еволюції адміністративного судочинства Польщі, виявити ознаки впливу на нього інтересів певних груп суспільства, а також відобразити оцінку діяльності органів адміністративного судівництва з боку тогочасного населення.

Основними методологічними прийомами (вони ж і логічні методи) історико-правового дослідження становлення та розвитку адміністративного судочинства Республіки Польща виступають аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія та ін. Прийом аналізу притаманний усім методам дослідження, оскільки складне явище неможливо вивчити, умовно не

---

⁵⁴ Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології Київ: Юридична думка, 2008. С. 32.

поділивши його на певні частини або простіші явища. Синтез необхідний для умовного з'єднання певних даних в єдиний комплекс, на підставі якого можна зробити загальний висновок по цих фактах.

Дедукція тісно зв'язана з прийомом аналізу та рядом методів, зокрема, системно-структурним. Дедуктивний прийом передбачає поступовий перехід дослідника від загальних фактів до конкретних. Це стосується, насамперед щодо співставлення тогочасних законодавчих норм із їх практичною реалізацією в органах адміністративного судочинства Польщі. Індукція прямо протилежна за своєю дією до дедукції, тобто дослідник пізнає правові явища, рухаючись від конкретних до загальних фактів. Так відбувається, коли дослідження організації окремих органів адміністративного судівництва дає підстави для формулювання загального висновку про організацію всієї судової системи. Аналогія неодмінно використовується як прийом порівняльно-правового методу дослідження, адже з її допомогою відбувається пошук спільних рис між системами адміністративної юстиції Польщі та інших тогочасних держав.

Понятійно-категоріальний апарат дослідження становлення та розвитку адміністративного судівництва в Польщі сформовано зі загальних і спеціальних засобів – понять і категорій юридичної науки. Загальними поняттями є судочинство, публічна адміністрація, судові рішення, компетенція тощо. До спеціальних понять належать адміністративна скарга, посилений склад суду, вступне провадження та ін. Для належного функціонування понятійно-категоріального апарату важливим є використання історико-понятійного методу, адже історія права конденсується в певних поняттях і категоріях, а також стає історією того, в якому вигляді та як її розуміють⁵⁵.

Таким чином, варто зазначити, що методологічна основа наукового дослідження становлення та розвитку адміністративного судочинства в

---

⁵⁵ Семків В. Методологічні аспекти історико-правової доктрини Української державності. *Право України*. 2020. № 1. С. 47.

Польщі обрана з урахуванням особливостей предмету дослідження та у відповідності до сучасних методологічних тенденцій в юридичній науці. Методологічний плюралізм дозволяє застосувати широкий комплекс наукових методів, прийомів і засобів дослідження на основі певних принципів з метою ефективного вирішення завдань, сформульованих у вступі. Удосконалення понятійно-категоріального апарату відкриває шлях до формування цілісної системи нових знань про особливості та правові основи утворення і діяльності органів адміністративного судівництва, а також щодо правових норм, які регулювали порядок здійснення адміністративного судочинства.

Висновки до розділу 1.

Підсумовуючи положення цього розділу, слід вказати на наявність належної історіографічної, джерельної та методологічної основ дослідження становлення та розвитку адміністративного судівництва в Польщі. Недостатня вивченість теми в українській юридичній літературі історико-правового й адміністративно-правового спрямування є очевидною. У польській юриспруденції тема досліджувалася переважно в інших контекстах і хронологічних рамках, проте кількість праць про генезу адміністративної юстиції є значною. З цього випливає, що дослідження має простір для розвитку, пошуку наукової новизни, формування важливих узагальнень і вироблення корисних пропозицій для сучасної правової системи України.

Джерельна база дослідження заснована на нормативно-правових актах, які були чинними в аналізовані періоди, законопроектах, які пропонувалися задля вдосконалення адміністративного судівництва Польщі, та рішеннях відповідних органів адміністративного судочинства. Методологічна основа передбачає поєднання найбільш доцільних принципів, підходів, методів, прийомів і засобів дослідження. Особливо важливою у кваліфікаційній праці є взаємодія формально-догматичного та історико-правового методів, яка

дозволяє відтворити схему поступової еволюції адміністративного судівництва Польщі від первинних форм вирішення публічно-правових спорів XVII ст. до сучасної моделі адміністративної юстиції.

РОЗДІЛ 2. ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДІВНИЦТВА НА ПОЛЬСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

2.1. Історичні витоки судового контролю щодо публічної адміністрації в Польщі: період Речі Посполитої (до 1795 р.)

Умовною батьківщиною адміністративного судочинства вважається Франція, яка заклала першу модель судового контролю щодо публічної адміністрації. Згодом європейські держави почали запозичувати й адаптувати розроблений французькими юристами правовий інститут. Згідно з переконанням професора Ягелонського університету Д. Малец, адміністративне судочинство в Європі творилося як відповідь на широкі (зокрема дискреційні) повноваження публічної адміністрації⁵⁶.

На фоні революційних трансформацій у Франції кінця XVIII ст. і кардинальної зміни парадигми відносин «держава-громадянин» постала гостра потреба створення спеціального органу для вирішення публічно-правових спорів. Цим органом стала Державна рада, заснована 13 грудня 1799 р. тогочасним першим консулом Наполеоном Бонапартом. Державна рада діє і по сьогодні як судовий і дорадчий орган. За більш як два століття Державна рада Франції виробила ефективні механізми судового контролю за діяльністю публічної адміністрації⁵⁷.

Традиції судового контролю щодо публічної адміністрації в Польщі мають глибокі історичні корені та сягають часів Речі Посполитої. Хоча перші механізми саме адміністративного судочинства на польських землях почали формуватися в другій половині XIX ст. під владою Пруссії й Австро-Угорщини, деякі прототипи органів судового контролю за діяльністю владних суб'єктів датуються вже XVII ст. Я. Борковський акцентує увагу на

---

⁵⁶ Malec D. Rozważania z dziejów sądownictwa administracyjnego. *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce*. pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 23.

⁵⁷ Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / За ред. О. М. Пасенюка. Київ: Істина, 2007. С. 54.;

тому, що традиція судового контролю стосовно публічної адміністрації на польських землях є тривалою, проте впродовж історії бракувало тяглості та єдності законодавчих рішень, які б утвердили в юридичній практиці та суспільній думці уніфіковану модель такого контролю з визнанням її цінності стосовно забезпечення належного функціонування державного апарату⁵⁸.

Першим органом судочинства на польських землях, який розглядав справи, що мали адміністративно-правовий характер (стосувалися функціонування публічної влади), був Коронний казенний (скарбовий) трибунал, відомий також Радомський трибунал. Він вважався вищим судовим органом, що мав на меті протидію посяганням на державну казну⁵⁹. Його було створено на підставі сеймової конституції від 24 грудня 1613 р. у зв'язку з кризою виконання фінансових функцій тогочасної держави. Ініціатором його створення був король Сигізмунд III Ваза, який намагався покращити стан ефективності фіскальної політики в умовах шляхетської демократії⁶⁰.

Окремі дослідники акцентують увагу на тому, що Радомський трибунал спершу був утворений і функціонував як спеціальна комісія, що скликала за необхідності. Натомість з 1717 р. він, за їхнім переконанням, трансформувався у спеціалізований суд, який діяв на постійній основі⁶¹. М. Звезжиковскі окреслив Коронний казенний трибунал як виконавчий орган сейму в галузі контролю й адміністрування публічної казни⁶². Ю. Рафач намагався уточнити час утворення Коронного казенного трибуналу,

⁵⁸ Borkowski J. Reforma polskiego sądownictwa administracyjnego. *Państwo i Prawo*. 2002. Nr 3. S. 4.

⁵⁹ Тищик Б. Й. Польща: історія державності і права (X – початок XXI ст.). Львів: Світ, 2012. С.88.

⁶⁰ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. *Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie*. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 11-12.

⁶¹ Turłukowski J. Administrative justice in Poland. *Brics Law Journal*. 2016. Vol. III. Issue 1. P. 127.

⁶² Zwierzykowski M. Komisja Skarbowa Poznańska. *Z dziejów sejmikowej administracji i sądownictwa skarbowego w Wielkopolsce w XVII i XVIII wieku*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2003. S. 234.

датувавши його 1591 р. Він пояснював це тим, що у згаданому році в Любліні була сформована спеціальна комісія з підвідомчістю судово-казначейських справ, яка мала за завдання перевірку державних і королівських доходів, а також розслідування виявлених порушень⁶³.

Коронний казенний трибунал до 1704 р. засідав у різних містах – Львові, Любліні, Варшаві тощо. Натомість від згаданого року він засідав лише у Радомі, а з 1717 р. став функціонувати на постійній основі. Судді (у наукових джерелах їх також іменують депутатами, сенаторами та комісарами) Коронного казенного трибуналу обиралися на Вальному сеймі з числа членів Сенату та Посольської палати. Їхня кількість, як правило, відповідала кількості воєводств Корони (польської частини Речі Посполитої). За посадою членом Коронного казенного трибуналу був також коронний підскарбій⁶⁴. Після набуття Радомським трибуналом статусу органу на постійній основі його судді обиралися терміном на два роки та засідали по шість тижнів щорічно⁶⁵.

Під юрисдикцію Коронного казенного трибуналу підпадали всі особи, що здійснювали фіскальні повноваження – збирачі податків, управителі публічних і королівських доходів, керівники королівських міст тощо. Трибунал розглядав також справи ротмістрів і службовців, які не використали належним чином коштів, призначених на військові цілі. Йому були підсудними польові писарі та генерали артилерії⁶⁶. Кожен, хто привласнив державні кошти чи належно не розрахувався перед казною, підлягали юрисдикції Радомського трибуналу. Інші особи, які зазнали шкоди

---

⁶³ Rafacz J. Trybunał Skarbowy Koronny. *Kwartalnik Historyczny*. R. 38. Lwów: Nakładem Towarzystwa Historycznego, 1924. S. 428.

⁶⁴ Mąkosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. *Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie*. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 13.

⁶⁵ Ciesielski T., Problematyka badań nad skarbowością polską i litewską czasów saskich (lata 1717–1764). *Miscellanea Historico-Archivistica*. 2000. 12. S. 103.

⁶⁶ Filipczak-Kocur A. *Skarbowość Rzeczypospolitej 1587-1632: projekty, ustawy, realizacja*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2006. S. 42.

від збирачів податків або війська, також могли вносити до цього трибуналу свої скарги⁶⁷.

У тих роках, коли Коронний казенний трибунал не функціонував, справи щодо казни вирішувалися іншими судами – Головним трибуналом, сеймовим задвірним судом, а з 1634 р. – військово-казенною комісією та гродськими судами. У 1659 р. було утворено воєводські та повітові казенні суди, проте вони мали тимчасовий характер⁶⁸. Згадані судові органи утворювалися місцевими сеймиками задля контролю за податковими відносинами. У 1655 р. сеймики краківського та сандомирського воєводств створили рахункові палати з цією метою, що стали прототипами майбутніх казенних судів. Правовою підставою утворення казенних судів стала сеймова ухвала 1658 р., яка запровадила ці органи по всій Короні, а з 1662 р. вони були створені у Литві. Згодом їх було відновлено у 1690 р. внаслідок наявності в держави значного обсягу заборгованостей перед військовими, які брали участь у війні з Туреччиною⁶⁹.

Професор Ягеллонського університету С. Плаза, аналізуючи діяльність Коронного казенного трибуналу, відзначав його неефективність⁷⁰. Серед причин, які зумовили низький рівень дієвості Радомського трибуналу, можна вказати наступні: розпорошеність фіскальної системи тогочасної Речі Посполитої, яка виражалася у значній кількості суб'єктів із податковими повноваженнями; перевантаженість трибуналу великою кількістю справ стосовно численних правопорушень фінансового характеру; загальне падіння тогочасного рівня правової свідомості та правової культури; тощо⁷¹.

---

⁶⁷ Płaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Cz. 1: X-XVIII w. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1997. S. 553.

⁶⁸ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 14-15.

⁶⁹ Ujma M. Sejmik lubelski 1572-1696. Warszawa: Semper, 2003. S. 30.

⁷⁰ Płaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Cz. 1: X-XVIII w. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1997. S. 554.

⁷¹ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 15.

Внаслідок недостатньої ефективності в нових суспільних умовах у 1764 р. Коронний казенний трибунал було ліквідовано, а його повноваження передані казенним комісіям⁷².

Важливим етапом розвитку судового контролю за органами публічного управління в Польщі став конвокаційно-елекційний сейм 1764 р., на якому королем Речі Посполитої було обрано Станіслава Понятовського (король Станіслав II Август)⁷³. Політичні групи Чарторийських і Понятовських ініціювали проведення масштабних реформ у державі, що були затверджені рішеннями згаданого сейму. Як наслідок, функції судового контролю щодо публічної адміністрації отримали Комісія коронної казни, Велика військова комісія, Військовий департамент Безперервної Ради, Військова комісія обох народів, Комісія національної освіти та ін.⁷⁴

На підставі сеймової конституції 1764 р. для Корони та Литви були створені окремі комісії щодо казни та війська⁷⁵. Зокрема Комісію коронної казни очолив великий коронний підскарбій, а його заступником був надвірний підскарбій. Решту членів комісії (спочатку 16, а потім 9) обирав сейм строком на 2 роки з числа кандидатів, запропонованих королем. Комісія коронної казни не діяла на постійній основі, а збиралася чотири рази в рік на чотирьохтижневі сесії. Крім типових казначейських і фіскальних повноважень, Комісії було надано правотворчу, судову та виконавчу функції. Після ліквідації Коронного казенного трибуналу вона стала судом найвищої інстанції у справах стосовно казни та торгівлі. До її компетенції також належали справи про юридичну відповідальність службовців казначейства за

---

⁷² Trybunał Skarbowy Koronny. URL: <https://encyklopedia.interia.pl/gospodarka-ekonomia/instytucje-finansowe/news-trybunal-skarbowy-koronny,nId,1998733>.

⁷³ Historia państwa i prawa Polski. Tom II. Od połowy XV wieku do r. 1795 / pod. red. J. Bardacha. Warszawa: PWN, 1971. S. 465.

⁷⁴ Тищик Б. Й. Польща: історія державності і права (X – початок XXI ст.). Львів: Світ, 2012. С.101.

⁷⁵ Bałtruszajtys G. Sądownictwo Komisji Skarbowych w sprawach handlowych i przemysłowych (1764-1794). Warszawa 1977. S. 46.

шкоду, нанесену державі, які розглядалися Комісією у першій і останній інстанції⁷⁶.

Внаслідок реформ 1788-1792 рр. Комісія коронної казни стала загальним судом, який отримав юрисдикцію над усіма жителями Речі Посполитої незалежної від станової приналежності. Її діяльність високо оцінюють польські історики та правознавці, адже вона дещо стабілізувала фінансову сферу Речі Посполитої в складних суспільно-політичних умовах, чого не зміг досягнути в останні роки функціонування Коронний казенний трибунал. Цьому сприяв створений Комісією чисельний адміністративний апарат фахових службовців⁷⁷.

Як і Комісія коронної казни, Велика військова комісія була утворена конвокаційним сеймом 1764 р. Це була урядова колегіальна комісія, що здійснювала управління військом. Вона також перейняла від Радомського трибуналу військово-казначейські повноваження, а відтак комісія мала судову компетенцію у справах про невиконану військову службу, щодо спорів між військовослужбовцями, а також скарг цивільних осіб на військових⁷⁸. Велику військову комісію очолював великий коронний гетьман, а його заступником був польний коронний гетьман. Склад комісії становили обрані сеймом 16 військовий комісарів, а з 1768 р. їхню кількість було скорочено до шести. Ліквідація Великої військової комісії відбулася в 1776 р. внаслідок політичного протистояння між коронними гетьманами та королем і його військовою канцелярією⁷⁹.

⁷⁶ Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/tradycje-sadownictwa-administracyjnego-w-polsce,news,15,6.php>

⁷⁷ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 18-19.

⁷⁸ Юревич Ю. Історичні витоки судового контролю щодо публічної адміністрації в Польщі: період Речі Посполитої (до 1795 р.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2021. Вип. 65. С. 422.

⁷⁹ Historia państwa i prawa Polski. Tom II. Od połowy XV wieku do r. 1795 / pod. red. J. Bardacha. Warszawa: PWN, 1971. S. 507.

Після ліквідації Великої військової комісії її функції перейшли до Військового департаменту Безперервної ради, утвореної в 1775 р. Безперервна рада була вищим адміністративним органом Речі Посполитої у складі 36 осіб, які обиралися сеймом кожні два роки. Структуру Безперервної Ради становили п'ять департаментів: військовий, юстиції, казни, поліції та іноземних інтересів. Військовий департамент був колегіальним органом у складі восьми осіб. Рішення цього органу приймалися абсолютною більшістю голосів⁸⁰.

Ще до ліквідації Безперервної Ради, яка відбулася в січні 1789 р., наприкінці 1788 р. була створена Військова комісія обох народів (польського та литовського), якій розпорядженням короля були передані повноваження Військового департаменту щодо управління військом. Комісія складалася з 18 осіб, більшість яких були цивільними. Дослідники називають цю комісію «колегіально зорганізованим міністерством»⁸¹.

Водночас вона була й органом судочинства у військових справах, яка вирішувала спори між військовослужбовцями, скарги цивільних осіб на дії військових, а також справи про військову допомогу. У справах про скарги цивільних осіб на шкоду, заподіяну військовослужбовцями, Військова комісія обох народів вважалася апеляційною інстанцією⁸². Натомість першу інстанцію в цій категорії справ становили утворені на місцях в 90-х рр. XVIII ст. цивільно-військові комісії. Військова комісія обох народів була ліквідована у 1793 р. рішенням Вального сейму практично водночас із санкціонуванням другого поділу Речі Посполитої⁸³.

---

⁸⁰ Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/tradycje-sadownictwa-administracyjnego-w-polsce,news,15,6.php>

⁸¹ Ajnenkiel A. Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym 1791-1997. Warszawa: RYTM, 2001. S. 55.

⁸² Юревич Ю. Історичні витоки судового контролю щодо публічної адміністрації в Польщі: період Речі Посполитої (до 1795 р.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2021. Вип. 65. С. 423.

⁸³ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 22-23.

Серед державних органів, уповноважених вирішувати публічно-правові спори в період Речі Посполитої, варто звернути увагу також на Комісію національної освіти, утворену на підставі сеймової конституції від 24 жовтня 1773 р. Її метою було реформування системи освіти, яка до того часу перебувала під патронатом єзуїтського ордену. До складу Комісії національної освіти входили вісім комісарів (обиралися королем з числа сенаторів і депутатів Вального сейму строком на шість років) та керівник. Першим керівником Комісії національної освіти був віленський єпископ І. Масальскі, а з 1778 р. – плоцький єпископ М. Понятовскі⁸⁴.

Спочатку діяльність Комісії національної освіти полягала у трьох базових напрямках – нормотворчому (скерування пропозицій щодо організації освіти на засідання Сейму, видання розпоряджень стосовно підпорядкованих закладів), науково-організаційному (включно з проведенням інспектування закладів освіти) та адміністративно-фінансовому (управління майном і коштами системи освіти)⁸⁵. Сеймова конституція 1776 р. розширила компетенцію Комісії національної освіти. Зокрема вона отримала судові функції щодо підвладного їй майна. Ці повноваження підтвердили прийняті в 1783 р. «Закони Комісії національної освіти для академічного стану і на школи Речі Посполитої»⁸⁶.

Суд Комісії національної освіти складався з 12 суддів-комісарів та вирішував справи щонайменше в 5-особовому складі. Виконання його судових рішень було покладено на Військовий департамент Безперервної Ради. Освітнє судочинство становило систему, яка містила кілька інстанцій – шкільний суд, суд керівника закладу (ректора, директора тощо) і Суд Комісії

⁸⁴ Janeczek S. Komisja Edukacji Narodowej. *Powszechna encyklopedia filozofii* / red. A. Maryniarczyk. Tom 5. Lublin: Polskie Towarzystwo św. Tomasza z Akwinu, 2004. S. 744-745.

⁸⁵ Jankiewicz A. Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce*. pod red. M. Sawickiej-Jeziarczyk. Warszawa, 2005. S. 15.

⁸⁶ Ustawy Komisji Edukacji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane w Warszawie roku 1783 / wyd. S. Sobieski. Lwów, 1872. 83 s.

національної освіти. Органи освітнього судочинства розглядали спори між вчителями (викладачами), скарги учнів (студентів) та ін.⁸⁷

Внаслідок реформ 1764 р. змін зазнали компетенції маршалківського і асесорського судів Речі Посполитої. Згадані зміни стосувалися в тому числі публічно-правових спорів, тому становлять певний інтерес у контексті дослідження історичних витоків адміністративного судочинства Польщі. У 1766 р. маршалківський уряд трансформувався у колегіальний орган, який вийшов за межі двірцевої системи управління (полягала в управлінні королівським двором). У межах цього уряду функціонував маршалківський суд, якого очолював великий коронний маршалок (інколи надвірний маршалок)⁸⁸. До його складу входили шість асесорів, які обиралися Сеймом. Ними не могли стати депутати Посольської палати, проте це обмеження не стосувалося senatorів. Основою юрисдикції маршалківського суду були справи, що стосувалися безпеки короля та публічних інститутів Речі Посполитої⁸⁹.

Сеймова конституція 1768 р. надавала маршалківському суду повноваження судочинства щодо правопорушень, вчинених суддями, чиновниками та дворянами проти суддів і чиновників, що підпорядковувалися маршалківському уряду. Маршалківському суду були підвідомчі також справи про правопорушення самого маршалка, але вони розглядалися без його участі в колегії суддів. Крім того, маршалківський суд розглядав справи «подорожуючих іноземців» та інші категорії справ⁹⁰. Рішення маршалківського суду підлягали невідкладному виконанню, тому

⁸⁷ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 24-26.

⁸⁸ Юревич Ю. Історичні витoki судового контролю щодо публічної адміністрації в Польщі: період Речі Посполитої (до 1795 р.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 65. С. 423.

⁸⁹ Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/tradycje-sadownictwa-administracyjnego-w-polsce,news,15,6.php>

⁹⁰ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 27-28.

він мав репутацію швидкого й ефективного органу судочинства. Цьому сприяло функціонування маршалківської варти та в'язниці⁹¹. Також при маршалківському уряді функціонувала брукова комісія, яка здійснювала управління питаннями містобудування, ремонту доріг, вулиць і площ, встановлення меж тощо, а також вирішувала судові справи стосовно згаданих правовідносин⁹².

Незважаючи на згадані обставини, у 1775 р. відбулася ліквідація маршалківського уряду. Замість нього було створено спільну для Корони та Литви Комісію маршалків обох народів. Вона складалася з польських і литовських великих та надвірних маршалків і шістьох асесорів – двох сенаторів та чотирьох осіб рицарського стану, які обиралися Вальним сеймом терміном на два роки. Комісія була повноважною вирішувати справи за участі не менш як 5 її членів⁹³. У компетенції цього органу важливо відзначити справи про податки та ціни на продукти харчування. Судові рішення Комісії маршалків обох народів могли бути оскаржені до Безперервної Ради, яка була в цих справах останньою інстанцією⁹⁴.

У 1788 р. повноваження Комісії маршалків обох народів перейшли до Комісії поліції обох народів. Цей колегіальний орган складався з так званих національних маршалків (польських і литовських) і 15 комісарів – трьох сенаторів, шести осіб з рицарського стану та шести представників міст. Їх обирав терміном на два роки Вальний сейм з можливістю переобрання повторно. Головою Комісії поліції обох народів був один із національних маршалків. Він мав право залучати до складу Комісії необмежену кількість

⁹¹ Płaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Cz. 1: X-XVIII w. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1997. S. 553.

⁹² Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/tradycje-sadownictwa-administracyjnego-w-polsce,news,15,6.php>

⁹³ Jankiewicz A. Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce*. pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 16.

⁹⁴ Jankiewicz A. Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce*. pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 17.

додаткових асесорів з дорадчим голосом. Засідання Комісії відбувалося в присутності не менш як п'яти її постійних членів⁹⁵. У п. 10 ст. III Закону про вільні королівські міста в державах Речі Посполитої від 18 квітня 1791 р. (документ вважався доповненням статті III Конституції від 3 травня 1791 р.) зазначалося, що «міста будуть підлягати Комісії Поліції в справах внутрішнього урядування і загальних міських прибутків»⁹⁶.

Важливе значення для становлення судового контролю щодо публічної адміністрації в Польщі мала діяльність асесорського суду (коронної асесорії) зокрема в період 1764-1795 рр. Витоки асесорського суду сягали XII-XIII ст., коли при королівському дворі функціонував суд за участю асесорів, які були королівськими службовцями. Після утворення королівського трибуналу в 1578 р. асесорський суд став апеляційною інстанцією щодо справ, вирішених міськими судами тих міст, які мали магдебурзьке право чи його різновид. У 1537-1764 рр. засідання асесорського суду відбувалися за головування королівського канцлера, який одноосібно приймав рішення по справі, незважаючи на присутність асесорів⁹⁷. З цієї причини асесорський суд того періоду називали також канцлерським судом.

З 1764 р. асесорський суд став колегіальним органом, який приймав рішення більшістю голосів. До складу цього суду входили канцлер, підканцлер, рефендар, писар, інстигатор, регенти, писар королівських декретів, чотири члени сенату та 12 представників рицарського стану (шляхти), які обиралися зі складу Посольської палати Сейму. Декрети цього суду підписував король, і вони мали загальнообов'язковий характер. Важливо відзначити, що асесорський суд неодноразово розглядав справи

---

⁹⁵ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 29-30.

⁹⁶ Стецюк П. Перша Конституція Польщі (1791): спроба правового аналізу. Львів: Астролябія. С. 107.

⁹⁷ Кобилецький М. Магдебурзьке право в Україні (XIV – перша половина XIX ст.): історико-правове дослідження. Львів: ПАІС, 2008. С. 271-272.

українських міст (Самбора, Щирця, Теремовлі, Городка та ін.), серед яких найбільшу кількість декретів (180) було винесено щодо Львова⁹⁸.

Крім розгляду апеляцій на рішення міських судів, асесорський суд вирішував спори між містами магдебурзького та хелмінського права – з одної сторони – й органами державної влади і церковними організаціями – з іншої. Компетенція асесорського суду поширювалася на спори шляхти та міщанства з містом, а також на спори між самими містами⁹⁹. До юрисдикції асесорського суду належало вирішення спорів про королівське майно та доходи, про визначення меж між королівщинами та приватною нерухомістю, а також про деякі казначейські справи шляхти¹⁰⁰. У різні історичні періоди до компетенції асесорського суду належали й інші категорії справ.

Асесорський суд характеризувався якісним кадровим складом з фаховою юридичною підготовкою, що підтверджується високим рівнем його документів. Хоча склад суду, як правило, становили представники магнатів і шляхти, представництво сторін у ньому здійснювали переважно міщани. У XVIII ст. при асесорському суді було призначено захисників для малозабезпечених осіб за рахунок державної казни¹⁰¹. Його функціонування було припинено в 1795 р. у зв'язку з третім поділом (фактичною ліквідацією) Речі Посполитої.

Таким чином, впродовж XVII–XVIII ст. в державі та суспільстві Речі Посполитої формувалися передумови для становлення нового напрямку судочинства, що згодом у другій половині XIX ст. отримало назву адміністративного. Цей первинний етап зародження юридичних механізмів вирішення публічно-правових спорів характеризувався розпорошеністю

⁹⁸ Кобилецький М. Асесорський суд (1537-1795). *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 7. С. 115-116.

⁹⁹ Кобилецький М. Асесорський суд (1537-1795). *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 7. С. 116.

¹⁰⁰ Płaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Cz. 1: X-XVIII w. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1997. S. 552-553.

¹⁰¹ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 32.

відповідних повноважень між низкою органів і посадових осіб Речі Посполитої. Водночас утворення польської адміністративної юстиції у той час так і не відбулося, чому завадили процеси розпаду держави.

Компетенція, яку здійснювали відповідні органи публічної влади, полягала у вирішенні судових справ у сфері казни, податків, війська, освіти, управління містами тощо. Організації, структурі та практиці процесуальної діяльності аналізованих інстанцій дещо бракувало цілісності, єдності та послідовності. Разом з тим вони були відповіддю держави на запит тогочасного суспільства щодо потреби обмеження управлінського свавілля, посилення ефективності адміністративного апарату, казни та війська, а також захисту прав конкретних індивідів.

2.2. Становлення адміністративного судочинства на польських землях у 1795-1918 рр.

Як відомо, після поділів Речі Посполитої (1772 р., 1793 р., 1795 р.) її територія була розділена між трьома державами – Пруссією, Австрійською імперією та Російською імперією. Тому подальший розвиток польської моделі судового контролю за діяльністю судової адміністрації, а відтак формування саме польського взірця адміністративного судівництва, були зупинені. Натомість у другій половині XIX ст. на польських землях створювалися системи адміністративного судочинства німецького та австрійського зразків відповідно до законодавств Пруссії та Австро-Угорщини. Окремі території – йдеться зокрема про Варшавське князівство (герцогство) 1807-1815 рр. – зазнали впливу французького права періоду Наполеона Бонапарта, а Франція на той час уже створила першу в Європі модель адміністративного судочинства.

Варто зазначити, що у Варшавському князівстві не було окремих адміністративних судів, а функція вирішення спорів між громадянином і публічною адміністрацією була покладена на органи управління. За французьким зразком адміністративне судочинство здійснювалося у двох

напрямах – цивільного (вирішення спорів) та кримінального (розгляд справ щодо казни, незаконної торгівлі, митних злочинів тощо)¹⁰². Формування згаданої моделі адміністративного судівництва розпочалося у зв'язку з прийняттям у 1807 р. октройованої Наполеоном Бонапартом Конституції Варшавського князівства¹⁰³.

На місцевому рівні публічної адміністрації як цивільний, так і кримінальний напрями адміністративного судочинства були покладені Конституцією 1807 р. та декретом від 7 лютого 1809 р. на префектурні ради. Згідно з рескриптом міністра внутрішніх справ від 8 січня 1808 р. до створення префектурних рад їхні повноваження щодо вирішення адміністративних справ здійснювали консилиарії адміністративних палат спільно та під головуванням префекта¹⁰⁴. Склад префектурних рад становив від 3 до 5 осіб, які призначалися монархом. Вони вирішували справи колегіально – три члени префектурної ради під головуванням префекта. Рішення по справі приймалося більшістю голосів, а у випадку рівної кількості вирішальним був голос головуючого.

Префектурні ради діяли як судові органи першої інстанції щодо адміністративних справ. У тих справах, де вартість предмету спору становила не більш як 1000 злотих, їхні рішення були остаточними. Префектурні ради були структурними частинами префектур, а відтак дорадчими органами префектів, органами місцевого самоврядування та органами адміністративного судочинства. Це становило значний недолік системи адміністративного судівництва Варшавського князівства, оскільки префектурні ради часто розглядали спори щодо адміністративних рішень

---

¹⁰² Małkosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 34-35.

¹⁰³ Ustawa Konstytucyjna Księstwa Warszawskiego z dnia 22 lipca 1807 r. *Konstytucje w Polsce : 1791-1990 / wybór i oprac. Tadeusz Kołodziejczyk i Małgorzata Pomianowska*. Warszawa : Przemiany, 1990. S. 37-41.

¹⁰⁴ Kallas M. Ustrój konstytucyjny Księstwa Warszawskiego. *Przegląd Sejmowy*. 2007. R. XV. 5 (82). S. 16.

префекта та префектури¹⁰⁵, що було явним порушенням засади, згідно з якою ніхто не може бути суддею у справі, де він є стороною.

Важливою ланкою в системі адміністративного судівництва Варшавського князівства була створена за французьким зразком і на підставі Конституції 1807 р. Державна Рада. Крім короля, віце-короля або президента, призначеного королем, до її складу входили міністри юстиції, внутрішніх справ і релігійних культів, війни, доходів і казни, поліції, державний секретар і 4 (згодом 6) референдарії. Як допоміжний і дорадчий орган при монарху Державна Рада наділялася законодавчою, виконавчою та судовою владою¹⁰⁶.

За зверненням Ради Міністрів вона готувала проекти парламентських законопроектів і королівських указів. Через Державну Раду король здійснював своє право законодавчої ініціативи. У сфері публічної адміністрації Державна Рада відповідала за бюджет, видатки, розподіл податків на департаменти, управління державною власністю, а також здійснювала контроль за міністрами. Державна Рада здійснювала адміністративне судочинство і виконувала функції касаційного суду¹⁰⁷.

Державна Рада, будучи вищою судовою інстанцією, мала завданням уніфікацію правозастосовної практики у Варшавському князівстві¹⁰⁸. Зокрема Державна Рада вирішувала спори щодо розподілу компетенції між судами та органами управління¹⁰⁹, розглядала скарги на рішення префектурних рад і рад департаментів, які вирішували у першій інстанції справи стосовно податків, контрактів, укладених від імені держави, та експропріації. Як касаційна інстанція вона скасовувала судові рішення, винесені з порушенням

---

¹⁰⁵ Тищик Б. Й. Польща: історія державності і права (X – початок XXI ст.). Львів: Світ, 2012. С.147.

¹⁰⁶ Korobowicz A., Witkowski W. Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918). Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2012. S. 58.

¹⁰⁷ Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/tradycje-sadownictwa-administracyjnego-w-polsce,news,15,6.php>

¹⁰⁸ Płaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Cz. 2: Polska pod zaborami. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1998. S. 191.

¹⁰⁹ Korobowicz A., Witkowski W. Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918). Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2012. S. 59.

норм матеріального або процесуального права, та передавала справу до відповідного органу для повторного розгляду. Державна Рада вирішувала справи про юридичну відповідальність міністрів та державних чиновників, які підозрювалися у вчиненні злочинів з використанням службового становища¹¹⁰.

Адміністративні справи розглядалися Державною Радою в 5-осібному складі. Хоча вона могла скасувати рішення органу адміністративного судочинства першої інстанції, проте не мала можливості винести своє рішення в цій справі чи зобов'язати згаданий орган до певного вирішення. Тому траплялися випадки, коли перша інстанція розглядала справу вдруге та винесла аналогічне рішення¹¹¹. Повторне оскарження рішення відбувалося також у Державній Раді, яка розглядала його у збільшеному складі – 9 осіб. Коли ж і втретє перша інстанція виносила неправосудне рішення, Державна Рада передавала справу монарху, який надавав по справі роз'яснення, що було обов'язковим до виконання¹¹².

Широка компетенція Державної Ради дозволила їй конкурувати з Радою Міністрів за становище уряду Варшавського князівства. Проте ця конкуренція завершилася для неї поразкою та збільшенням у 1812 р. повноважень Ради Міністрів. Розвиток польського парламентаризму також звужував політичні можливості Державної Ради. Відтак, у системі державного управління вона поступово втрачала свої позиції та стала другорядним органом вищого рівня виконавчої влади. Натомість у системі судової влади її значення залишалось провідним, а незалежність цього органу

---

¹¹⁰ Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/tradycje-sadownictwa-administracyjnego-w-polsce,news,15,6.php>

¹¹¹ Bardach J., Leśnodorski B., Pietrczak M. Historia ustroju s prawa polskiego. Warszawa : LexisNexis, 2005. S.352-353.

¹¹² Płaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Cz. 2: Polska pod zaborami. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1998. S. 191.

дозволяла ефективно реалізовувати вищу ланку адміністративного судівництва¹¹³.

За наслідками Віденського конгресу 1815 р. Варшавське князівство (герцогство) було трансформовано у Польське царство (королівство). Воно було автономною територією у складі Російської імперії, а російський імператор вважався водночас польським царем (королем)¹¹⁴. Попри те, що Конституція Польського царства декларувала незалежність суддів і недопустимість впливу на них виконавчої влади, ця гарантія не поширювалася на публічно-правові спори, які вирішувалися змішаними – адміністративно-судовими – органами¹¹⁵.

До таких органів належали зокрема воєводські ради, яких також називали комісіями. Ці органи здійснювали судочинство у складі трьох осіб, які входили до складу відповідної ради – голова та двоє комісарів з когорти керівників відділів воєводської ради. Розглядати справу заборонялося посадовій особі, що брала участь у прийнятті оскарженого рішення чи укладенні оспореної угоди. Натомість практика цих органів показала неефективність вказаного обмеження, оскільки такі особи часто бували зацікавлені у вирішенні справи в певний спосіб, не беручи прямої участі у попередньому прийнятті адміністративного рішення чи укладенні угоди¹¹⁶. І, як наслідок, вони вирішували адміністративну справу своїх колег, а тому не мали достатнього рівня незалежності, неупередженості й об'єктивності. Траплялися також випадки прямих порушень згаданого обмеження, коли

---

¹¹³ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 39.

¹¹⁴ Ясь О. В. Царство Польське. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / ред. кол. В. А. Смолій (гол.) та ін. Київ: Наукова думка, 2013. С. 445.

¹¹⁵ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 40.

¹¹⁶ Юревич Ю. Становлення адміністративного судочинства на польських землях у 1795-1918 роках. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2022. Вип. 74. С. 114.

керівники відділів розглядали справу, стороною якої були відповідні відділи чи їхні службовці¹¹⁷.

Компетенція воєводських рад значною мірою відповідала компетенції префектурних рад часів Варшавського князівства. Вони були органами публічного управління та розглядали усі публічно-правові спори як перша інстанція. Воєводські ради (комісії) вважалися останньою інстанцією у справах, у яких ціна позову не перевищувала 50 злотих¹¹⁸. Ці органи вирішували також справи про злочини проти казни, однак згаданий напрямок їхньої діяльності спершу не був належно впорядкованим. Вони розглядали відповідну категорію справ у першій інстанції, але їхні рішення хаотично оскаржувалися до трьох різних інстанцій – міністра казни, Державної Ради чи загального суду. Вказану проблему було вирішено у 1824 р. постановою намісника, згідно з якою в справах про злочини проти казни другою інстанцією була Урядова комісія доходів і казни¹¹⁹.

Польське царство успадкувало від Варшавського князівства інститут Державної Ради, проте її структура та компетенція зазнали докорінних змін. У Польському царстві Державна Рада складалася з двох органів – Загальних зборів і Адміністративної Ради. Загальні збори налічували кількадесят осіб, серед яких були такі: міністри, державні радники, члени Верховного Трибуналу, генеральний прокурор, рефендарії під керівництвом царя чи намісника. Менш чисельною була Адміністративна Рада – намісник, 5 міністрів та інші особи, призначені монархом¹²⁰. Компетенція Адміністративної Ради полягала у виконанні розпоряджень монарха,

---

¹¹⁷ Korobowicz A., Witkowski W. Funkcje sądowe organów administracji lokalnej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. Czasopismo Prawno-Historyczne. 1994. T. 45. Zeszyt 1-2. S. 151-152.

¹¹⁸ Korobowicz A., Witkowski W. Funkcje sądowe organów administracji lokalnej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. Czasopismo Prawno-Historyczne. 1994. T. 45. Zeszyt 1-2. S. 152.

¹¹⁹ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 41-43.

¹²⁰ Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/tradycje-sadownictwa-administracyjnego-w-polsce,news,15,6.php>

вирішенні питань, які виходили за межі повноважень конкретного міністра, а також розробці проектів, що виносилися на розгляд Загальних зборів¹²¹.

У 1816-1822 р. завдання щодо здійснення адміністративного судочинства Державної Ради Польського царства реалізувала Адміністративна делегація. До її складу входили шестеро осіб, призначених намісником з-поміж кандидатів, запропонованих урядовими комісіями внутрішніх справ, юстиції, доходів і казни. Крім них, в складі Адміністративної делегації засідали троє асесорів з дорадчим голосом, які призначалися аналогічним чином¹²². Адміністративна делегація в Польському царстві вважалася вищим адміністративним судом, вирішуючи як друга й остання інстанція скарги на рішення органів адміністративного судочинства першої інстанції – спочатку префектурних рад, а згодом воєводських рад. 26 листопада 1822 р. Адміністративну делегацію було ліквідовано, а Державна Рада почала здійснювати адміністративне судочинство безпосередньо. Спори про адміністративну юрисдикцію та питання щодо засудження посадових осіб держави вирішувала інструкційна комісія Державної Ради у складі 5 рефедаріїв і одного державного радника, що був головуючим¹²³.

Після провалу листопадового повстання 1831 р. Державна Рада була ліквідована, проте вже у грудні 1832 р. відновлена (так зв. Друга Державна Рада). Коло її повноважень зазнало істотних обмежень, а також перенесено Державну Раду Польського царства в пряме адміністративне підпорядкування Державної Ради Російської імперії. До складу відновленої Державної Ради Польського царства входили три керівники урядових

---

¹²¹ Korobowicz A., Witkowski W. *Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918)*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2012. S. 106.

¹²² Turłukowski J. *Administrative justice in Poland*. *Brics Law Journal*. 2016. Vol. III. Issue 1. P. 128.

¹²³ Małosa M. *Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie*. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 45-46.

комісій, генеральний контролер Вищої рахункової палати, державні радники й інші особи, кількість яких не визначалася в законодавстві¹²⁴.

Її очолював намісник, а за його відсутності – інший призначений член Державної Ради. Управління канцелярією Державної Ради здійснював державний секретар. Державна Рада вирішувала компетенційні спори між органами виконавчої та судової влади. Інших повноважень стосовно здійснення адміністративного судочинства вона була позбавлена. Другу Державну Раду було ліквідовано в 1841 р., а її повноваження передано Варшавським департаментам Правлячого Сенату. Здійснення адміністративного судочинства за таких умов стало функцією Загальних зборів Варшавських департаментів Правлячого Сенату¹²⁵.

У 1861 р. на підставі двох царських указів Олександра I було ліквідовано Загальні збори Правлячого Сенату, а замість них відновлювалася Державна Рада (так зв. Третя Державна Рада). У структурі Державної Ради функціонували загальне зібрання та чотири відділи – праводавчий, клопотань і скарг, спірний і казенно-адміністративний¹²⁶. До складу її загального зібрання увійшли члени Адміністративної Ради (головні директори та генеральний контролер), державні радники та інші особи, що призначалися до її складу з числа єпископів, вищого духовенства, членів земського кредитного товариства, голів і членів губернських рад тощо. Крім того, у ній засідали шість рефендаріїв і чотири віцерефендарії¹²⁷.

Відділ клопотань і скарг розглядав звернення щодо зловживань чиновників і порушення ними законів. Три інші відділи (праводавчий, спірний і казенно-адміністративний) створювали судову колегію, яка

---

¹²⁴ Bardach J., Leśnodorski B., Pietrczak M. Historia ustroju s prawa polskiego. Warszawa : LexisNexis, 2005. S.377-380.

¹²⁵ Tradycje sądownictwa adminstracyjnego w Polsce. URL:

<http://www.nsa.gov.pl/historia/tradycje-sadownictwa-administracyjnego-w-polsce,news,15,6.php>

¹²⁶ Korobowicz A., Witkowski W. Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918). Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2012. S. 109.

¹²⁷ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 48.

розглядала інші справи адміністративного судочинства. Питання про обвинувачення вищих посадових осіб держави ця колегія вирішувала у збільшеному складі – приєднувалися ще три державні радники, які не належали до жодного з відділів. Після падіння січневого повстання 1867 р. автономія Польського царства була ліквідована, як і більшість його органів влади. До ліквідованих органів належала й Державна Рада¹²⁸.

Стосовно Російської імперії, у складі якої перебувала частина польських земель, немає переконаності в тому, що там існували хоча б початкові форми адміністративного судівництва аж до 1917 р. Хоча перший департамент Сенату Російської імперії за результатами судової реформи 1864 р. мав можливість здійснювати нагляд за органами державного управління, а відтак розглядав скарги на розпорядження міністрів, губернаторів та інших посадових осіб, пряме підпорядкування російському імператору та міністру юстиції нівелювало перспективу його становлення як незалежного органу адміністративного судочинства¹²⁹.

Прихід до влади Тимчасового уряду зумовив низку реформ у Росії. 30 травня 1917 р. цей орган прийняв закон «Про суди в адміністративних справах», складовою частиною якого було «Положення про суди в адміністративних справах». Згідно з цим документом система адміністративної юстиції повинна була формуватися на двох основних засадах – приєднанні адміністративних судів до системи судів загальної юрисдикції і прив'язці до адміністративно-територіального поділу. Як наслідок, передбачалося створення адміністративних судів на рівні держави, губерній і повітів¹³⁰. Однак події Першої світової війни, громадянської війни в Росії та захоплення влади більшовиками не дозволили реалізувати

---

¹²⁸ Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. URL:

<http://www.nsa.gov.pl/historia/tradycje-sadownictwa-administracyjnego-w-polsce,news,15,6.php>

¹²⁹ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 42.

¹³⁰ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 43.

положення цього нормативно-правового акта, тому адміністративні суди не були створені.

У Краківській Республіці (1815-1846 рр.) також не було створено системи адміністративної юстиції. Конституція цієї держави 1833 р. (ст. 18, 19) віднесла розгляд адміністративних справ до компетенції Верховного суду. Однак ні Конституція, ні інше законодавство не окреслили поняття публічно-правового спору й особливості провадження у таких справах¹³¹.

У середині ХІХ ст. Австрійська імперія пройшла складний шлях численних суспільно-політичних трансформацій і демократичних перетворень, ставши у 1867 р. дуалістичною монархією Австро-Угорщиною. Одне із положень, що містилося у ст. 15 австрійського конституційного закону про судову владу 1867 р., передбачало можливість кожного індивіда оскаржити в судовому порядку рішення та розпорядження адміністративної влади, яким були порушені його права¹³². Проте реалізація зазначеного положення вимагала відповідного юридичного механізму, тобто адміністративного судочинства, якого на той час не існувало в Австро-Угорщині. Організаційно-правова підготовка та розробка цього механізму розпочалася два роки опісля (в 1869 р.) і прискорилося в 1871 р. у зв'язку зі зміною уряду¹³³.

Розробку законопроекту про Адміністративний трибунал очолив Й. Унгер, який запросив до співпраці К. Ламаєра та К. Гіскру. У грудні 1871 р. цей законопроект було підготовлено, а в січні 1872 р. внесено на розгляд парламенту. Австрійський уряд виступив проти можливості віднесення до юрисдикції Адміністративного трибуналу податкових справ. Як наслідок, тривали дискусії та дебати з цього та інших аспектів законопроекту. Після

---

¹³¹ Korobowicz A., Witkowski W. Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918). Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2012. S. 110.

¹³² Петрів Р. Австрійські, австро-угорські та галицькі конституції (кінець ХVІІІ – ХІХ ст.). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. С. 47.

¹³³ Olechowski T. Die Einführung der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Österreich, Wien: Manz, 1999. S.87

розгляду законопроекту в першому читанні, яке відбулося 18 лютого 1873 р., було створено комісію для доопрацювання його тексту. Вилучення із нього положень про підвідомчість Адміністративному трибуналу податкових справ прискорило процес його затвердження¹³⁴. У березні 1874 р. відбулося друге читання законопроекту, у січні 1875 р. – голосування верхньої палати парламенту, а в березні того ж року – голосування нижньої палати. 22 жовтня 1875 р. закон про створення Адміністративного трибуналу був підписаний імператором і набув юридичної чинності¹³⁵.

Адміністративний трибунал у Відні розпочав функціонування у 1876 р. Він належав до судів публічного права, як і Державний трибунал. Адміністративний трибунал складався з першого та другого голови (президента), голів сенатів і радників, які призначалися імператором за поданням уряду. З-поміж них щонайменше четверть повинні були володіти суддівською кваліфікацією (де-факто кількість таких осіб була більшою – близько половини складу трибуналу). При цьому, статус і повноваження судді отримували усі члени Адміністративного трибуналу незалежно від наявності суддівської кваліфікації¹³⁶.

Метою Адміністративного трибуналу стало вирішення спорів про порушення прав особи рішенням органу виконавчої влади чи місцевого самоврядування. Означена мета становила загальну юрисдикційну формулу, на якій базувалася компетенція Адміністративного трибуналу. Однак існували три критерії, за якими справа вилучалася з його юрисдикції – визначення в законі іншого компетентного органу щодо відповідної категорії

---

¹³⁴ Дзіковський М. Структура і склад Адміністративного Трибуналу Австрії (1875–1918рр.). *Часопис Київського університету права*. 2022. № 1. С. 23.

¹³⁵ Дзіковський М. Адміністративний трибунал Австрії, його функції та повноваження. Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: Матер. XVIII студ.-аспір. наук. конф., м. Львів (18-19 квітня 2019 р.). Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 29.

¹³⁶ Olechowski T. Die Einführung der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Österreich, Wien: Manz, 1999. S.137

справ, дуалістичний устрій держави й адміністративний розсуд органу, який виносив рішення, що оскаржувалося¹³⁷.

Попри те, що Адміністративний трибунал вважався основним механізмом вирішення публічно-правових спорів, до його юрисдикції не потрапляли справи, хоча й пов'язані з адміністрацією, проте підсудні процесуальній компетенції інших судів; ті, що мали розглядатися Верховним судовим і касаційним трибуналом; стосовно посадових осіб і органів, які поширювали владу на обидві частини держави (Ціслеїтанія і Транслеїтанія); віднесені до компетенції угорської влади; дисциплінарні справи; щодо скарг на рішення і дії так зв. шановних комісій¹³⁸. Крім того, адміністративний трибунал не був уповноваженим до розгляду справ, в яких сторона оскаржувала адміністративне рішення, на підставі якого було вирішено спір між двома приватними особами¹³⁹.

Система австрійського адміністративного судівництва була одноінстанційною, тобто його здійснював лише Адміністративний трибунал у Відні без нижчих інстанцій. Автором цього підходу вважають одного із розробників профільного закону К. Лемаєра, який вважав побудову кількарівневої системи адміністративного судочинства занадто обтяжливою для держави¹⁴⁰. Попри відсутність інших інстанцій, Адміністративний трибунал був касаційним судом, а тому не здійснював розгляду фактичного стану публічно-правового спору. А. Дзядзьо пояснює цю особливість тим, що Адміністративний трибунал був єдиним органом адміністративної юстиції

---

¹³⁷ Dziadzio A. *Monarchia konstytucyjna w Austrii (1867-1914)*. Władza – Obywatel – Prawo. Kraków, 2001. S.159.

¹³⁸ Кондратюк О. В. *Судова система та судочинство у Галичині в складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.)*: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2006. С. 105.

¹³⁹ Olechowski T. *Die Einführung der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Österreich*, Wien: Manz, 1999. S.138.

¹⁴⁰ Olechowski T. *Die Einführung der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Österreich*, Wien: Manz, 1999. S.139.

для всієї Австро-Угорщини, а тому його було недоцільно надміру переобтяжувати, щоб не затримувати розгляду всіх справ¹⁴¹.

Конституційність цієї моделі адміністративного судівництва неодноразово піддавалася сумніву тогочасними юристами. Оскільки австрійська конституція 1867 р. відокремлювала судочинство від адміністрації, поставало питання, чи у такий спосіб Адміністративний трибунал не інтегрувався у виконавчу гілку влади. Спершу справу вирішували органи адміністрації, згодом вона опинялася на розгляді трибуналу, а це нагадувало радше чергову ланку адміністративного оскарження, ніж судовий розгляд¹⁴².

З огляду на цю обставину окремі посадові особи виконавчої влади пропонували позбавити його статусу суду і переформатувати в орган адміністрації. Однак Адміністративний трибунал залишив за собою статус судового органу, адже існувала потреба у функціонуванні незалежного юрисдикційного механізму без «чиновницької солідарності», яку традиційно проявляли одні представники публічної адміністрації щодо інших¹⁴³.

Попри вказану критику, ця одноінстанційна модель адміністративного судочинства згодом запозичувалася іншими державами, а в самій Австрії проіснувала до 2014 р.¹⁴⁴. Варто згадати, що існувала можливість зміни цієї моделі вже у часи Австро-Угорщини, яка на початку ХХ ст. продовжувала здійснювати демократичні реформи (впровадження загального виборчого права тощо) та, як наслідок, збільшила правотворчі можливості крайових сеймів. З огляду на цю обставину 9 березня 1907 р. на засіданні Галицького крайового сейму перемишльський депутат Л. Тарнавський вніс подання,

---

¹⁴¹ Dziadzio A. *Monarchia konstytucyjna w Austrii (1867-1914). Władza – Obywatel – Prawo.* Kraków, 2001, S. 184.

¹⁴² Dziadzio A. *Austriacki Trybunał Administracyjny 1875-1918. Powstanie – Kompetencja – Orzecznictwo.* Krakow, 1994. S.63.

¹⁴³ Кондратюк О. В. *Судова система та судочинство у Галичині в складі Австро-Угорщини (1867–1918 pp.)* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2006. С. 105-106.

¹⁴⁴ Sadłowski M. P. *Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.:* Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 29.

підписане ще 18 депутатами, з пропозицією створити крайовий адміністративний трибунал для Галичини. До згаданого подання долучався проект крайового закону «про перебіг адміністративних інстанцій у Королівстві Галичини та Лодомерії з Великим князівством Краківським і про крайовий адміністративний трибунал». Авторами цього законопроекту були професор Львівського університету С. Стажиньскі та його учень З. Прухніцькі. Проте подальшого обговорення, розгляду та затвердження законопроекту не відбулося¹⁴⁵.

При виявленні невідповідності рішень чи дій адміністрації вимогам законодавства Адміністративний трибунал скасовував їх і повертав справу органу виконавчої влади для виправлення. Спірні питання щодо підвідомчості справ між Адміністративним трибуналом та іншими судами вирішував Державний Трибунал. Спир про підвідомчість між Адміністративним трибуналом та Державним Трибуналом вирішував окремий сенат, який складався з чотирьох представників кожної зі сторін під головуванням президента Верховного судового і Державного Трибуналу¹⁴⁶.

Як відомо, частина польських земель за наслідками поділів Речі Посполитої відійшла до складу Пруссії, а з 1871 р. – об'єднаної Німецької імперії. Пруський адміністративний апарат поширився на відповідні польські провінції – Познанську (бидгоська та познанська реєнції), Сілезьку (легницька, опольська і вроцлавська реєнції), Західну Померанію (кошалінська, стжалковська і щецинська реєнції), Гданську Померанію та

---

¹⁴⁵ Redzik A. Początki sądownictwa administracyjnego w monarchii habsburskiej w świetle prasy z epoki i opinii prawników galicyjskich. Próba utworzenia sądownictwa administracyjnego w Galicji w 1907 r. *W 95. rocznicę utworzenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1922-2017* / red. nauk. A. Rossmanith. Warszawa: Naczelny Sąd Administracyjny, 2019. S. 37.; Кобилецький М. Спроба створення крайового Адміністративного Трибуналу в Галичині в 1907 р. *Проблеми державотворення захисту прав людини в Україні: матер. XXVIII звіт. наук.-практ. конф.: у двох ч. Львів, 3-4 лютого 2022 року*. Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2022. С. 96.

¹⁴⁶ Dziadzio A. Monarchia konstytucyjna w Austrii (1867-1914). *Władza – Obywatel – Prawo*. Kraków, 2001. S.186.

Східну Пруссію (до 1878 р. становили спільну провінцію)¹⁴⁷. Внаслідок зазначених обставин польські землі були залучені до процесів формування пруської моделі адміністративної юстиції у ХІХ ст.

Пруссія не була хронологічно першою серед німецьких земель у розбудові адміністративного судівництва (наприклад, у Бадені з 1863 р.), однак вироблена нею модель належала до найбільш ефективних у тогочасній Європі¹⁴⁸. Формування пруської моделі адміністративної юстиції припало на 70-ті рр. ХІХ ст., тобто період, коли Німеччина об'єднувалася, проте складові частини нової імперії зберігали відповідну автономію, що й спричинило плюралізм судових систем. Тому ця модель існувала саме у Пруссії, хоча та вже й увійшла до складу відродженої Німеччини¹⁴⁹.

Пруська модель адміністративного судівництва була трьохрівневою та триінстанційною. Дві перші ланки цієї системи становили органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, а третю – професійний трибунал (Вищий адміністративний трибунал у Берліні)¹⁵⁰. Усі три ланки мали не касаційну, а ревізійну компетенцію, тобто могли здійснювати повний розгляд справи між адміністрацією та громадянином. Можливість ініціювати адміністративне провадження мала особа, чиє право було порушено адміністративним рішенням. Адміністративна скарга до першої інстанції могла бути внесена як

---

¹⁴⁷ Grzybowski K. Historia państwa i prawa Polski. T. IV. Od uwłaszczenia do odrodzenia Państwa. Warszawa: PWN, 1982. S. 483.

¹⁴⁸ Tarnowska A. Pruskie sądy administracyjne gwarantem praw podmiotowych? Organizacja sądów i praktyka orzecznicza Najwyższego Sądu Administracyjnego (OVG) a prawa polskiej mniejszości narodowej (1875-1914). *Czasopismo Prawno-histeryczne*. 2015. T. LXVII. Zeszyt 2. S. 62.

¹⁴⁹ Tarnowska A. Pruskie sądy administracyjne gwarantem praw podmiotowych? Organizacja sądów i praktyka orzecznicza Najwyższego Sądu Administracyjnego (OVG) a prawa polskiej mniejszości narodowej (1875-1914). *Czasopismo Prawno-histeryczne*. 2015. T. LXVII. Zeszyt 2. S. 63.

¹⁵⁰ Korobowicz A., Witkowski W. Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918). Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2012. S. 176.

в усній, так і в письмовій формі. Натомість до другої та третьої інстанцій допускалися тільки письмові скарги¹⁵¹.

Окремі дослідники вважають автором пруської моделі адміністративної юстиції німецького правознавця Р. фон Гнейста (1816-1895)¹⁵². Його концепція полягала в тому, що адміністративні суди повинні були функціонувати на межі виконавчої та судової гілок влади. Р. фон Гнейст і його послідовники пропонували надати функцію вирішення адміністративних спорів спеціальним органам в системі управління на засадах колегіальності та виборності із залучення професійних суддів і представників громадськості. Натомість вища інстанція адміністративної юстиції повинна була перебувати поза межами виконавчої влади. Метою адміністративного судочинства згаданий правознавець вважав посилення контролю за законністю публічного управління через незалежність відповідних інстанцій і формальну процедуру його здійснення¹⁵³.

Початок формування пруської моделі адміністративної юстиції пов'язують із прийняттям 13 грудня 1872 р. повітової ординації. Базовим актом для адміністративного судочинства Пруссії став закон від 3 липня 1875 р. про устрій адміністративних судів і спірне адміністративне провадження. У процесі формування відповідної моделі виокремлюють два етапи: впровадження адміністративних судів у п'яти східних провінціях Пруссії у 1872-1876 рр.; поширення адміністративного судівництва на усю Пруссію, що завершилося у 1890 р.¹⁵⁴

¹⁵¹ Mąkosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 49-50.

¹⁵² Tarnowska A. Sądownictwo administracyjne II RP a pruski model sądownictwa administracyjnego. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2006. T. 9. Zeszyt 2. S. 418.

¹⁵³ Решота В. В. Англосаксонська модель адміністративної юстиції. Львів: Сполом, 2020. С. 30-31.

¹⁵⁴ Tarnowska A. Pruskie sądy administracyjne gwarantem praw podmiotowych? Organizacja sądów i praktyka orzecznicza Najwyższego Sądu Administracyjnego (OVG) a prawa polskiej mniejszości narodowej (1875-1914). *Czasopismo Prawno-historyczne*. 2015. T. LXVII. Zeszyt 2. S. 63.

Відповідно до повітової ординації 1872 р. функції адміністративних судів першої інстанції покладалися на повітові та міські відділи. Повітові відділи склалися з шести почесних членів (представників суспільства), що обиралися крейстагом (повітовим сеймиком) строком на 6 років (кожні два роки оновлялася третина складу) на чолі зі старостою (ландратом), якого пожиттєво призначав на цю посаду імператор за поданням крейстагу. Міські відділи функціонували у містах з населенням понад 25 тис., які не мали повітового підпорядкування. П'ятиособовий склад міського відділу становили бургомістр і чотири члени, обрані міським правлінням (магістратом) зі свого складу на час здійснення повноважень¹⁵⁵.

Другу ланку системи адміністративного судівництва Пруссії на рівні реєнцій (реєнційних областей) становили обласні адміністративні суди. До їхнього складу входили п'ятеро суддів – троє обиралися провінційним відділом, а двоє призначалися імператором пожиттєво. У 1883 р. обласні адміністративні суди були трансформовані в обласні відділи, до яких перейшли функції адміністративного судочинства. Виняток становила Познанська провінція, де не було обласних адміністративних судів, а обласні відділи були створені у 1890 р.¹⁵⁶ Склад цих органів був наступним: суддя та вищий державний урядовець, які призначалися пожиттєво імператором; четверо почесних членів, що обиралися провінційними відділами строком на шість років з-поміж громадян, які постійно проживали на території відповідної провінції. Обласні відділи були другою інстанцією щодо рішень повітових і міських відділів, а в окремих категоріях адміністративних справ могли виступати першою інстанцією¹⁵⁷.

---

¹⁵⁵ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 50-51.

¹⁵⁶ Tarnowska A. Pruskie sądy administracyjne gwarantem praw podmiotowych? Organizacja sądów i praktyka orzecznicza Najwyższego Sądu Administracyjnego (OVG) a prawa polskiej mniejszości narodowej (1875-1914). *Czasopismo Prawno-historyczne*. 2015. T. LXVII. Zeszyt 2. S. 64.

¹⁵⁷ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 52.

Третьою ланкою пруської моделі адміністративної юстиції був утворений у 1875 р. Вищий адміністративний трибунал у Берліні, який міг розглядати адміністративні справи у першій, другій і третій інстанціях. До складу трибуналу входили його президент, президент сенату та судді, з яких не менш як половина повинні були мати суддівську кваліфікацію, а решта походили з адміністративного апарату¹⁵⁸. Усі судді Вищого адміністративного трибуналу призначалися пожиттєво імператором за поданням Ради Міністрів. Закон від 2 серпня 1880 р. встановлював 30 років як мінімальний вік судді трибуналу.

Закон від 30 січня 1878 р. передбачав поділ структури Вищого адміністративного трибуналу на чотири сенати – один під керівництвом президента трибуналу та три на чолі з президентами сенатів. Президія Вищого адміністративного трибуналу складалася з президента трибуналу, президентів сенатів і судді з найбільшим професійним стажем. На підставі закону від 8 травня 1889 р. було створено дисциплінарний сенат при Вищому адміністративному трибуналі, який у складі 9 членів розглядав дисциплінарні провадження щодо його суддів¹⁵⁹.

Таким чином, у період з кінця XVIII ст. по 1918 р. на польських землях відбулися важливі історичні процеси стосовно формування перших моделей адміністративної юстиції. Вони створювалися державами, до складу яких входили етнічні території Польщі, як результат закономірної еволюції їхніх правових систем і задля вирішення тодішніх потреб державотворення. При цьому, вищим рівнем розвитку адміністративного судівництва характеризувалися держави з відповідними демократичними тенденціями, тоді як реакційна Російська імперія взагалі не мала такого правового інституту. У закладенні польської традиції адміністративного судочинства

---

¹⁵⁸ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 24.

¹⁵⁹ Małkosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 53.

визначальними стали впливи французького, німецького й австрійського права, які творили різні механізми судового контролю. Це дозволило польському народу здобути багатоманітний досвід і в подальшому узагальнити його та розробити власну систему адміністративної юстиції відродженої Польщі.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи положення цього розділу, можемо відзначити глибокі історичні корені польської моделі адміністративного судівництва. Вона формувалася впродовж кількох століть на ґрунті первинних форм судового контролю часів Речі Посполитої, наповнювалася впливами французьких, австрійських та пруських взірців адміністративної юстиції та, як наслідок, була підготовлена до остаточного становлення та дієвого функціонування у період між двома світовими війнами.

Генезу польського адміністративного судівництва, яка тривала до 20-х рр. ХХ ст. варто охарактеризувати як нерівномірну, адже в окремих випадках характеризувалася динамічністю, а інколи консерватизмом. При цьому поділ Речі Посполитої спочатку став чинником, який уповільнив формування польської адміністративної юстиції, перервавши розвиток національних правових інститутів. Однак у другій половині ХІХ ст. еволюція порядку вирішення публічно-правових спорів на польських землях істотно прискорилося завдяки становленню відповідних механізмів у Пруссії та Австро-Угорщини. У цьому контексті відбувся дисонанс із польськими землями, які перебували в складі Російської імперії, яка не створила адміністративного судівництва.

Розпорошеність і деконцентрованість вирішення публічно-правових спорів, притаманні історичному етапу Речі Посполитої, поєднувалися із домінуванням у компетенції судово-адміністративних органів справ про військо, казну та податки. Формування французької моделі адміністративної юстиції на зламі ХVІІІ–ХІХ ст. стало важливим процесом в історії

європейського права, адже провідні держави того часу відкидали середньовічні та ранньомодерні засоби вирішення публічно-правових спорів і намагалися запропонувати ефективну альтернативу. Польща опинилася в епіцентрі згаданих подій з огляду на географічне розташування, а у Варшавському князівстві була пряма чинність французького права з його нормами про адміністративне судочинство.

На противагу французькій моделі, вираженій у Державній раді та радах префектур як двох ланках адміністративної юстиції творилися австрійська та пруська моделі, які також будувалися на підвладних їм польських землях. Згодом вони стали базисом для формування системи адміністративного судівництва міжвоєнної Польщі. Австрійська модель передбачала одноінстанційність, яка згодом реципувалася в Найвищому адміністративному трибуналі Республіки Польща 1922-1939 рр. У пруській моделі адміністративної юстиції існувало три ланки, і цей підхід продовжував реалізовуватися згодом у Познанському, Сілезькому та Поморському воєводствах міжвоєнної Польщі.

РОЗДІЛ 3. АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДІВНИЦТВО В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА: СИСТЕМА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ (1918-1939)

3.1. Організація, структура, та компетенція Найвищого адміністративного трибуналу

Адміністративна юстиція у відновленій Республіці Польща будувалася на ґрунті моделей адміністративного судівництва, успадкованих з попереднього історичного періоду. Оскільки Російська імперія не створила адміністративного судочинства, фундамент польської системи адміністративної юстиції заклали австрійська та пруська моделі. На колишніх територіях Німецької імперії продовжила функціонування пруська модель, тому в Познанському, Поморському та Сілезькому воєводствах діяли перші дві ланки адміністративного судівництва, а третя була перенесена з Берліна до Варшави. Натомість австрійська модель зберігалася на колишніх територіях Австро-Угорщини та розширювалася на землі колишньої Російської імперії. Вона, як відомо, передбачала наявність однієї інстанції, якою з 1922 р. став Найвищий адміністративний трибунал. У ньому поєдналися обидві згадані моделі адміністративного судівництва (у пруській він був найвищою ланкою, а в австрійській – єдиною)¹⁶⁰.

Синтез вказаних моделей адміністративного судівництва не відбувся одномоментно, а тривав кілька років від часу відродження Польщі у 1918 р. до прийняття закону про Найвищий адміністративний трибунал у 1922 р. Більш того, початок цього процесу можна відслідкувати навіть до проголошення незалежності Польщі. Зокрема 28 липня 1917 р. сеймово-конституційна комісія Тимчасової Державної Ради розробила та прийняла «Проект Конституції Польської держави», який передбачав формування адміністративного судівництва майбутньої Польської держави. Ст. 107 цього

---

¹⁶⁰ Malec D. Rozważania z dziejów sądownictwa administracyjnego. *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce*. pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 27.

документа постановляла, що «буде створено адміністративне судівництво». Планувалося також створення згідно зі ст. 108 компетентційного суду, який мав би вирішувати спори про юрисдикцію між загальними й адміністративними судами¹⁶¹.

Декретами Начальника Держави¹⁶² Ю. Пілсудського від 4 лютого 1919 р. «Про місцеве самоврядування» та «Про повітову ординацію для територій Польщі колишнього російського володарювання» було встановлено можливість оскарження рішень міністра внутрішніх справ до Верховного суду Республіки Польща. Декрет Начальника Держави від 8 лютого 1919 р. передав повноваження Адміністративного трибуналу у Відні щодо польських земель Верховному суду Республіки Польща (адміністративні справи вирішував четвертий відділ суду). Закон від 6 липня 1920 р. «Про організацію земських урядів» надав Верховному суду функцію судового контролю щодо адміністративних рішень згаданих органів¹⁶³.

Ст. 17 закону «Про тимчасову організацію управління в колишній прусській дільниці» від 1 серпня 1919 р. встановила, що до часу створення загально польського адміністративного трибуналу повноваження Вищого адміністративного суду в Берліні повинен здійснювати надземянський суд¹⁶⁴. Однак 6 квітня 1920 р. було видано розпорядження міністра у справах колишньої пруської дільниці за погодженням із міністром юстиції, згідно з яким функцію здійснення адміністративного судочинства було перенесено від надземянського суду до адміністративного сенату апеляційного суду в Познані. Перші та другі інстанції адміністративного судівництва колишніх німецьких територій були адаптовані до умов Республіки Польща на підставі

---

¹⁶¹ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 47.

¹⁶² Начальник Держави – назва посади глави Республіки Польща у 1918-1922 рр.

¹⁶³ Mąkosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 81.

¹⁶⁴ Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu w b. dzielnicy pruskiej. *Dziennik Praw Państwa Polskiego*. 1919. Nr 64. Poz. 385. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19190640385/O/D19190385.pdf>

розпорядження міністра у справах колишньої пруської дільниці від 21 лютого 1920 р. Відтак, у цих воєводствах діяли воєводські адміністративні суди як друга інстанція та повітові відділи як перша інстанція¹⁶⁵.

Органічний статут Сілезького воєводства, затверджений конституційним законом від 15 липня 1920 р. передбачав невідкладне утворення Сілезького адміністративного трибуналу¹⁶⁶. Однак це положення не було реалізовано, а 18 липня 1922 р. Тимчасова воєводська рада видала розпорядження, згідно з яким передбачалося створення адміністративного сенату апеляційного суду в Катовіце за зразком того, що функціонував у Познані. Цей орган також не був утворений з огляду на його неактуальність, адже згадані події відбувалися напередодні прийняття закону про Вищий адміністративний трибунал. Ще однією причиною невдач у процесах формування вказаних органів адміністративного судочинства в Сілезькому воєводстві був дефіцит суддівських кадрів у цьому регіоні¹⁶⁷.

Після проголошення незалежності в Республіці Польща розпочалися активні конституційні процеси. За таких умов практично не піддавалося сумніву, що в конституційному тексті варто передбачити адміністративне судівництво. Одразу кілька робочих груп розробляли проекти Основного Закону. Конституційний проект Ю. Бузка, розроблений за дорученням конституційного бюро Президії Ради Міністрів, постановляв, що здійснювати адміністративне судочинство повинна спеціальна палата Верховного національного суду¹⁶⁸. В іншому проекті Конституції Президії Ради Міністрів

---

¹⁶⁵ Langrod J. S. *Zarys sądownictwa administracyjnego ze szczególnym uwzględnieniem sądownictwa administracyjnego w Polsce*. Warszawa: Biblioteka Polska, 1925. S. 233.

¹⁶⁶ Ustawa Konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego. *Dziennik Ustaw*. 1920. Nr 73. Poz. 497. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19200730497/O/D19200497.pdf>

¹⁶⁷ Langrod J. S. *Zarys sądownictwa administracyjnego ze szczególnym uwzględnieniem sądownictwa administracyjnego w Polsce*. Warszawa: Biblioteka Polska, 1925. S. 232-233.

¹⁶⁸ Malec D. *Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa*. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 25.

за авторства М. Недзялковского контроль законності адміністративних актів покладался на суди загальної юрисдикції¹⁶⁹.

А. Перетяткович пропонував запровадити французьку модель адміністративної юстиції у відродженій Польщі. В обґрунтуванні цієї пропозиції він використовував історичний довід французьких впливів на формування польського адміністративного судівництва. Зокрема згадувалася Державна Рада ХІХ ст., яку пропонувалося відновити та поєднати в ній Адміністративний трибунал, Компетенційний трибунал і Законопроектний департамент Президії Ради Міністрів¹⁷⁰. Розвиваючи ці ідеї, Е. Старчевський розробив законопроект про Державну Раду. Згідно з цим проектом адміністративне судочинство повинен був здійснювати третій департамент Державної Ради. Однак вказані пропозиції не отримали достатньої підтримки з боку тодішньої влади¹⁷¹.

Вирішальним у цьому контексті став конституційний проект Конституційної Комісії, який склав основу остаточного тексту Конституції Республіки Польща, прийнятої 17 березня 1921 р. У ході розробки згаданого проекту не було переконаності щодо того, в який із розділів Конституції повинні бути поміщені норми про адміністративну юстицію – третій «Виконавча влада» чи четвертий «Судівництво». Сумніви щодо цього питання розвіяв виступ голови Конституційної комісії Е. Дубановича, який висловився за розташування адміністративного судівництва у третьому розділі¹⁷².

Адміністративну юстицію передбачила ст. 73 Конституції 1921 р. у наступній редакції: «для вирішення справ про законність адміністративних актів у сфері урядової та самоврядної адміністрації окремий закон утворить

---

¹⁶⁹ Langrod J. S. *Zarys sądownictwa administracyjnego ze szczególnym uwzględnieniem sądownictwa administracyjnego w Polsce*. Warszawa: Biblioteka Polska, 1925. S. 198.

¹⁷⁰ Peretiatkowicz A. *Rada Stanu w Polsce. Ruch Prawniczy i Ekonomiczny*. 1922. 2. Zeszyt 2. S. 234-236.

¹⁷¹ Peretiatkowicz A. *Rada Stanu w Polsce. Ruch Prawniczy i Ekonomiczny*. 1922. 2. Zeszyt 2. S. 236-237.

¹⁷² *Konstytucje Polski / pod red. M. Kallasa*. Tom 2. Warszawa, 1990. S. 60.

адміністративне судівництво, яке спиратиметься у своїй організації на взаємодію суддівського та громадського чинників з Найвищим адміністративним трибуналом на чолі»¹⁷³.

Проект закону про Найвищий адміністративний трибунал було схвалено на засіданні Президії Ради Міністрів 30 січня 1922 р. Його автором вважається Я. Савіцкі¹⁷⁴. У тексті законопроекту містилося багато запозичень з австрійського закону про Адміністративний трибунал 1875 р. Хоча проект за змістом перебував у певній суперечності зі ст. 73 Конституції 1921 р., він виражав тогочасний суспільно-політичний компроміс. Передусім варто зазначити, що ним була передбачена лише одна інстанція – Найвищий адміністративний трибунал із касаційними повноваженнями. Формування нижчих інстанцій було відкладено з огляду на обмежені економічні можливості держави та недостатню кількість відповідних кадрів. Також законопроект не передбачив можливості залучення громадського чинника¹⁷⁵.

Варто погодитися з М. Монкосою на тій думці, що причиною суперечності між положеннями Конституції 1921 р. і закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. була невідповідність одна одній моделей адміністративної юстиції, яких намагалися наслідувати автори цих документів. У ст. 73 Конституції 1921 р. відслідковується німецький вплив, а отже прусська модель адміністративного судочинства (три інстанції та представники громадськості). Натомість закон про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. був зорієнтований на австрійську модель адміністративної юстиції, яка передбачала наявність одної і єдиної інстанції¹⁷⁶.

---

¹⁷³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r. Dziennik Ustaw. 1921. Nr 44. Poz. 267. URL:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19210440267/O/D19210267.pdf>

¹⁷⁴ Izdebski H. Historia administracji. Warszawa: Liber, 2001. S. 158.

¹⁷⁵ Sawicki J. Ustawa o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. Warszawa, 1924. S. 34-35.

¹⁷⁶ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 82.

Урядовий проект закону про Найвищий адміністративний трибунал з деякими змінами був затверджений Сеймовою комісією. 28 липня 1922 р. на засіданні Законодавчого Сейму висновок згаданої комісії доповів Г. Лієберман. Одним із дискусійних питань було те, чи варто вносити заставу при поданні адміністративної скарги (це пропонував уряд). Зрештою, було вирішено не встановлювати застави для забезпечення якнайбільших можливостей громадян для судового захисту свої прав. Остаточо після третього читання Законодавчий Сейм 3 серпня 1922 р. затвердив закон про Найвищий адміністративний трибунал. Цей закон налічував лише 39 статей, тому конкретизація його положень відбулася в регламенті Найвищого адміністративного трибуналу 1923 р.¹⁷⁷

Згадані 39 статей структурно поєднувалися в законі у чотири розділи: I «Загальні положення»; II «Устрій Найвищого адміністративного трибуналу»; III «Хід провадження»; IV «Перехідні положення». Ст. 1 постановляла, що для вирішення питань про законність розпоряджень і рішень, які входять у сферу як урядової, так і самоврядної адміністрації, створюється Найвищий адміністративний трибунал. Йшлося також про те, що до формування судів нижчих інстанцій за участю громадського чинника Найвищий адміністративний трибунал як єдина судова інстанція розглядатиме скарги на розпорядження та рішення, що були видані в останній інстанції органами урядової чи самоврядної адміністрації. Найвищий адміністративний трибунал не мав права досліджувати чинність законів. Ст. 2 закону від 3 серпня 1922 р. встановила, що при вирішенні справ і винесенні рішень трибунал є незалежним від усіх органів державної влади та підпорядковується тільки законам. Рішення Найвищого адміністративного трибуналу вважалися остаточними¹⁷⁸.

---

¹⁷⁷ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 83

¹⁷⁸ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

Перші зміни до закону про Найвищий адміністративний трибунал були внесені у 1926 р. Як наслідок, виникла можливість оскаржити бездіяльність адміністрації, було встановлено обов'язкове подання адміністративної скарги адвокатом тощо. Наступні корективи були внесені до закону у зв'язку з прийняттям розпорядження Президента «Право про устрій загальних судів» 1928 р. і необхідністю узгодити положення цих актів. Розпорядження Президента від 3 грудня 1930 р. дозволило призначати на керівні посади Найвищого адміністративного трибуналу осіб, які раніше не були його суддями. Також було внесено ще кілька менш значимих змін до закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р.¹⁷⁹

Практика застосування закону показала низку проблем і недоліків, що спричинили нові законопроектні роботи. Основною проблемою була повільність вирішення справ у Найвищому адміністративному трибуналі. У 1923 р. залишилися невирішеними 1891 адміністративна справа, у 1928 р. – 6327 справ, у 1929 р. – 8021 справа, а в 1932 р. – більш як 16000 справ. Це привело до того, що особам, які зверталися за захистом до Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща, доводилося чекати на рішення по своїй справі від 2 до 4 років¹⁸⁰.

Авторські розробки концепцій реформування Найвищого адміністративного трибуналу запропонували В. Яворські, Є. Лянгород та ін. У 1930 р. комісія законодавчих пропозицій Міністерства внутрішніх справ під керівництвом В. Романа підготувала проект реформи адміністративного судівництва в Польщі. Він передбачав двоінстанційне адміністративне судочинство з Найвищим адміністративним трибуналом і шістьма обласними трибуналами, до складу яких повинні були долучитися представники

---

¹⁷⁹ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 31-32.

¹⁸⁰ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 86.

громадськості¹⁸¹. На зламі жовтня-листопада 1930 р. він мав бути затверджений і введений у дію розпорядженням Президента, однак з невідомих причин цього не відбулося.

Нове правове регулювання організації, структури та компетенції Найвищого адміністративного трибуналу було встановлено на підставі розпорядження Президента Республіки Польща від 27 жовтня 1932 р. Конфіденційність його розробки, відсутність фахової дискусії та зміст цього акта викликали обурення та розчарування серед тогочасних правознавців. Його автором вважається Я. К. Пентак – на той час керівник юридичного бюро Голови Ради Міністрів, а згодом перший голова Найвищого адміністративного трибуналу. Цікаво, що його авторство було з'ясовано лише після смерті, а до того часу воно трималося в таємниці.

Розпорядження Президента про Найвищий адміністративний трибунал 1932 р. було більш повним, підготовленим і перебувало на вищому рівні юридичної техніки, ніж скасований ним закон 1922 р. Водночас розпорядження 1932 р. значною мірою дублювало положення закону 1922 р. і додавало норми, які раніше містилися в регламентах Найвищого адміністративного трибуналу. До недоліків цього документа варто віднести посилення залежності трибуналу від виконавчої влади (насамперед від Голови Ради Міністрів), скорочення необхідної кількості суддів-професіоналів, неточності окремих положень тощо¹⁸². Розпорядження Президента 1932 р. складалося з трьох частин, поділених на 11 розділів і 124 статті¹⁸³.

---

¹⁸¹ Drażek-Drawicz J. Projekt ustawy o sądownictwie administracyjnym. *Gazeta Administracji i Policji Państwowej*. 1931. Nr 16. S. 594-596.

¹⁸² Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B.S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1497.

¹⁸³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

У Конституції 1935 р. про Найвищий адміністративний трибунал було згадано лише в п. в ч. 1 ст. 70, згідно з якою йому було доручено вирішення справ про законність адміністративних актів¹⁸⁴. Тому Конституція 1935 р. не внесла істотних змін у правовий статус Найвищого адміністративного трибуналу.

Важливим органом Найвищого адміністративного трибуналу було загальне зібрання, до складу якого входили усі голови трибуналу та судді. Ст. 8 закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. доручила загальному зібранню нагляд за судьями та головами трибуналу. Правовий статус загального зібрання був конкретизований у регламенті Найвищого адміністративного трибуналу 1923 р. Зокрема у ньому йшлося, що загальне зібрання скликав перший голова трибуналу з власної ініціативи чи на підставі письмового подання не менш як однієї третини загальної кількості голів і суддів упродовж 6 тижнів¹⁸⁵.

Загальне зібрання Найвищого адміністративного трибуналу відповідно до регламенту 1923 р. вирішувало дискусійні юридичні питання, що виникли при розгляді справи звичайним або посиленним складом суддів; розподіляло компетенцію між палатами трибуналу та закріплювало голів і суддів за цими палатами; обирало кандидатів на посади суддів трибуналу; вносило зміни в регламент та здійснювало інші повноваження. В. Біндер припустив, що з огляду на доручення загальному зібранню наглядової функції воно повинно бути вповноважене до розгляду дисциплінарних справ голів і суддів трибуналу¹⁸⁶.

---

¹⁸⁴ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. *Dziennik Ustaw*. 1935. Nr. 30. Poz. 227. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19350300227/O/D19350227.pdf>

¹⁸⁵ Tkaczyński J. W. *Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B.S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1500.

¹⁸⁶ Binder W. *Ustawa o Najwyższym Trybunale administracyjnym (z dnia 3 sierpnia 1922 poz. 600 Dz. U.) z uwzględnieniem zmian wprowadzonych nowelą z dnia 25 marca 1926 roku poz. 437 i pokrewne ustawy*. Warszawa: Hoesick Wilhelm, 1926. S. 103.

Регламент Найвищого адміністративного трибуналу 1928 р. змінив компетенцію загального зібрання. § 8 цього документу передбачав, що загальне зібрання за зверненням першого голови трибуналу повинно надати висновок у питаннях управління Найвищим адміністративним трибуналом. Крім того, загальне зібрання обирало суддів трибуналу, двох членів і двох заступників адміністративної колегії, вирішувало дискусійні юридичні питання й обирало суддів дисциплінарних судів, які функціонували в структурі трибуналу (їх охарактеризовано в підрозділі 3.2 дисертації). Інші повноваження загального зібрання були перейняті адміністративною колегією та першим головою трибуналу¹⁸⁷.

Розпорядження Президента про Найвищий адміністративний трибунал 1932 р. більш повно регулювало функціонування загального зібрання його голів і суддів, ніж профільний закон 1922 р. Разом з тим розпорядження 1932 р. обмежило компетенцію загального зібрання Найвищого адміністративного трибуналу. За ним зберігалися такі повноваження: вирішення дискусійних юридичних питань стосовно певної справи (ч. 2 ст. 10 розпорядження 1932 р.); надання роз'яснень за поданням голови Ради Міністрів або першого голови трибуналу положень законодавства, які викликали сумніви чи суперечності у правозастосовній практиці (ч. 1 ст. 12 розпорядження 1932 р.); обрання окремих членів і заступників адміністративної колегії (ст. 24 розпорядження 1932 р.); обрання складу дисциплінарних судів Найвищого адміністративного трибуналу (ч. 1 ст. 38 розпорядження 1932 р.)¹⁸⁸.

У зв'язку з прийняттям розпорядження Президента Республіки Польща «Право про устрій загальних судів» 1928 р. у судових органах формувалися адміністративні колегії, які переймали частину повноважень загальних

---

¹⁸⁷ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 56-57.

¹⁸⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

зібрань суддів. Ці процеси торкнулися також Найвищого адміністративного трибуналу. Адміністративну колегію очолював перший голова трибуналу, який призначав до її складу двох членів загального зібрання. Решту складу адміністративної колегії обирало загальне зібрання Найвищого адміністративного трибуналу не пізніше листопада щорічно¹⁸⁹.

Згідно з § 5 регламенту Найвищого адміністративного трибуналу 1928 р. адміністративна колегія перейняла від загального зібрання повноваження щодо розподілу голів і суддів між конкретними палатами. Адміністративна колегія трибуналу здійснювала планування його діяльності на календарний рік, призначала склад комісії, яка приймала рішення про відставку судді, а також визначала терміни відпусток для голів і суддів трибуналу за винятком першого голови¹⁹⁰. Отже, правовий статус адміністративної колегії було синхронізовано з розпорядженням Президента «Право про устрій загальних судів» 1928 р.

Структура Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща полягала насамперед у його поділі на палати, кількість яких змінювалася впродовж історії його діяльності. Урядовий законопроект пропонував поділити Найвищий адміністративний трибунал на палати за територіальним критерієм, а всередині палат здійснити розподіл суддів за предметним критерієм. Однак в остаточному тексті прийнятого закону 1922 р. цього положення не було, а питання власної структури було віднесено до компетенції самого Найвищого адміністративного трибуналу. Так, ст. 32 загаданого закону вповноважила загальне зібрання трибуналу схвалювати

---

¹⁸⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych. *Dziennik Ustaw.* 1928. Nr. 12. Poz. 93. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19280120093/O/D19280093.pdf>

¹⁹⁰ Malec D. *Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa.* Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 58.

регламент, в якому визначати внутрішню структуру Найвищого адміністративного трибуналу¹⁹¹.

Відповідно до § 2 регламенту 1923 р. Найвищий адміністративний трибунал поділявся на палати за категоріями справ. При цьому не було враховано пропонованого раніше територіального критерію розподілу палат. Відмова від нього мала меті створення уніфікованої загальнопольської практики застосування норм адміністративного права¹⁹². Про успіх такого підходу свідчить його повторення в розпорядженні Президента «Право про устрій загальних судів» 1928 р.¹⁹³

Кількість палат у структурі Найвищого адміністративного трибуналу визначалася ним самим і спочатку становила чотири палати:

- палата «А» розглядала лісові, церковні, будівельні, санітарні справи, справи матеріальне забезпечення державних службовців і військовослужбовців, справи про свободу віросповідання, казенні виплати, лісовий збір та реквізицію приміщень;

- палата «В» вирішувала земельні та ліквідаційні справи, справи про відбудову держави, реквізицію приміщень і про привласнення міської нерухомості на колишній прусській території;

- палата «С» розглядала скарги щодо державних податків, мита та державних монополій;

- палата «D» була компетентною у гірничих, нафтових і водних справах, справах про громадянство, національну приналежність, страхування, військові обов'язки та виплати, реквізицію приміщень, конфіскацію, справах

---

¹⁹¹ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

¹⁹² Binder W. Ustawa o Najwyższym Trybunale administracyjnym (z dnia 3 sierpnia 1922 poz. 600 Dz. U.) z uwzględnieniem zmian wprowadzonych nowelą z dnia 25 marca 1926 roku poz. 437 i pokrewne ustawy. Warszawa: Hoesick Wilhelm, 1926. S. 87.

¹⁹³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych. *Dziennik Ustaw.* 1928. Nr. 12. Poz. 93. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19280120093/O/D19280093.pdf>

колишніх пруських територій, що вирішувалися в порядку окремого провадження, а також у справах, які не були віднесені до відання інших палат¹⁹⁴.

У 1924 р. в структурі Найвищого адміністративного трибуналу було утворено палату «Е». До її компетенції належали пенсійні справи державних службовців і військовослужбовців, промислові справи, справи про місцеве самоврядування (у тому числі місцеві податки), шинкарські концесії (виготовлення та продаж алкогольних виробів), реквізицію приміщень, забезпечення інвалідів, нагляд за банками та господарськими спілками¹⁹⁵. Відтак, при формуванні палат Найвищого адміністративного трибуналу використовувався передусім предметний критерій – за категоріями підвідомчих їм справ.

Регламент Найвищого адміністративного трибуналу 1928 р. не вніс істотних змін у його структуру. Натомість регламент 1932 р., затверджений головою Ради Міністрів, такі зміни вносив. На його підставі кількість палат трибуналу зменшувалася до трьох. У 1939 р. вона ще скоротилася і становила дві палати – загальноадміністративну та казначейську. Найвищий адміністративний трибунал згідно з регламентом 1932 р. втрачав право самостійно визначати свою структуру. Це право перейшло до голови Ради Міністрів разом із повноваженням затвердження регламенту трибуналу¹⁹⁶.

Як зазначалося вище, розподіл компетенції між палатами Найвищого адміністративного трибуналу та закріплення за ними голів і суддів спочатку здійснювало загальне зібрання трибуналу. Регламент 1928 р. дещо обмежив

---

¹⁹⁴ Binder W. Ustawa o Najwyższym Trybunale administracyjnym (z dnia 3 sierpnia 1922 poz. 600 Dz. U.) z uwzględnieniem zmian wprowadzonych nowelą z dnia 25 marca 1926 roku poz. 437 i pokrewne ustawy. Warszawa: Hoesick Wilhelm, 1926. S. 202.

¹⁹⁵ Binder W. Ustawa o Najwyższym Trybunale administracyjnym (z dnia 3 sierpnia 1922 poz. 600 Dz. U.) z uwzględnieniem zmian wprowadzonych nowelą z dnia 25 marca 1926 roku poz. 437 i pokrewne ustawy. Warszawa: Hoesick Wilhelm, 1926. S. 203.

¹⁹⁶ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 1932 r. Regulamin Najwyższego Trybunału Administracyjnego. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 118. Poz. 968. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19321180968/O/D19320968.pdf>

це право загального зібрання, оскільки воно могло вчинити відповідні дії лише після консультацій з головами трибуналу й адміністративною колегією. У 1932 р. загальне зібрання Найвищого адміністративного трибуналу остаточно втратило цю функцію. Регламент, прийнятий у грудні згаданого року, передав її адміністративній колегії, яка здійснювала розподіл компетенції між палатами та закріплення за ними голів і суддів за поданням першого голови Найвищого адміністративного трибуналу¹⁹⁷.

Ст. 7 закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. передбачала функціонування при цьому органі секретаріату та канцелярії. Також згадана стаття встановлювала вимогу наявності юридичної освіти членів секретаріату. Відповідно до неї перший голова Найвищого адміністративного трибуналу призначав і звільняв членів секретаріату, працівників канцелярії та інших службовців трибуналу, а також здійснював щодо них службовий нагляд¹⁹⁸.

Безпосереднє керівництво секретаріатом здійснював його начальник, який також керував роботою президіального бюро при першому голові трибуналу та виконував безпосередній нагляд стосовно канцелярії та інших службовців. Працівники секретаріату здійснювали протоколювання засідань і їхню організаційно-технічну підготовку, а також адміністративно-господарське забезпечення трибуналу. Крім того, голови палат за погодженням із начальником секретаріату могли доручити їм підготовку процесуальних висновків у конкретних справах. Тому, як слушно зазначає Д. Малець, функції секретаріату не обмежувалися технічною стороною діяльності Найвищого адміністративного трибуналу. Розпорядження Президента 1932 р. і прийнятий у тому ж році регламент Найвищого адміністративного трибуналу не внесли істотних змін у правовий статус

---

¹⁹⁷ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 61.

¹⁹⁸ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

секретаріату за винятком того, що він був перейменований у юридичний секретаріат¹⁹⁹.

Згідно з регламентом 1923 р. структура канцелярії Найвищого адміністративного трибуналу полягала в її поділі на президіальне бюро при першому голові трибуналу, бухгалтерський відділ і судову канцелярію. Президіальне бюро, яке очолював за посадою начальник секретаріату трибуналу, здійснювало підготовку особових справ і вело облік кандидатів на посади суддів Найвищого адміністративного трибуналу. Судова канцелярія поділялася на щоденник подань, експедитуру та реєстратуру. Регламент 1932 р. дещо змінив структуру канцелярії Найвищого адміністративного трибуналу, тому з того часу вона складалася зі судової канцелярії (щоденник подань, експедитура й архів) та бухгалтерського відділу.

Штат апарату Найвищого адміністративного трибуналу не був чисельним і незначно перевищував кількість суддів. У 1924 р. і 1925 р. було працевлаштовано 31 штатну одиницю службовців при кількості суддів 22 і 26 відповідно. У 1929 р. на 37 суддів припадало 39 службовців апарату Найвищого адміністративного трибуналу²⁰⁰. Цей підхід вказував на економність і схильність до оптимізації процесів здійснення влади міжвоєнної Польщі. Щоправда, він створював також низку труднощів, які буде охарактеризовано згодом.

Компетенція Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща була визначена формулою, закріпленою в ч. 1 ст. 1 закону від 3 серпня 1922 р.: «Для вирішення питання про законність рішень і розпоряджень у сфері адміністрації як урядової, так і самоврядної

---

¹⁹⁹ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 61-62.

²⁰⁰ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 63-64.

створюється Найвищий адміністративний трибунал»²⁰¹. У ч. 2 тієї ж статті уточнювалося, що до формування адміністративних судів нижчого рівня із залученням громадського чинника Найвищий адміністративний трибунал як єдина судова інстанція повинен розглядати скарги на рішення та розпорядження, видані в останній інстанції адміністративними органами виконавчої влади чи місцевого самоврядування²⁰².

М. Монкоса звертає увагу на те, що такою широкою компетенцією Вищий адміністративний трибунал міжвоєнної Польщі нагадував віденський Адміністративний трибунал часів Австро-Угорщини. Відтак, визначення його компетенції у згаданий спосіб було зручним щодо колишніх австрійських територій. Не становило значних труднощів і впровадження компетенції Вищого адміністративного трибуналу на колишніх російських територіях, де адміністративне судочинство перебувало на стадії формування. Натомість ускладнення виникали стосовно колишніх німецьких територій (Познаньське, Поморське та Сілезьке воєводства), на яких функціонувала пруська модель адміністративного судочинства. Вона передбачала кілька ланок та інстанцій, а тому віднесення усього спектру публічно-правових спорів до компетенції одного органу не відповідало цій традиції²⁰³.

Вказану колізію повинна була вирішити ст. 35 закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. У ній постановлялося, що до утворення загальнопольської системи органів адміністративного судочинства на колишніх німецьких територіях правове регулювання адміністративного

---

²⁰¹ Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1494.

²⁰² Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

²⁰³ Małkosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 87.

судочинства залишається без змін за деякими винятками²⁰⁴. Згадані винятки полягали в наступному: повноваження Адміністративного сенату Апеляційного суду в Познані та Крайового водного уряду переходили до Найвищого адміністративного трибуналу; у цих справах зберігався порядок розгляду, передбачений колишнім німецьким законодавством; компетенція Вищого адміністративного трибуналу безпосередньо поширювалася на справи, які не належали до сфери адміністративного судочинства за німецьким законодавством, однак становили підвідомчість цієї галузі за тодішнім законодавством Польщі²⁰⁵.

Слід зазначити, що Найвищий адміністративний трибунал Республіки Польща перейняв повноваження Вищого адміністративного суду в Берліні щодо колишніх німецьких територій, а тому міг розглядати адміністративні справи у першій, другій або третій інстанції залежно від категорії справи. Стосовно згаданих земель Найвищий адміністративний трибунал вирішував у першій інстанції справи про поновлення провадження, завершеного правочинним рішенням воєводського адміністративного суду, справи про визначення компетентного місцевого адміністративного суду при наявності сумнівів, а також справи щодо скарг про оборотний податок²⁰⁶.

У другій інстанції Найвищий адміністративний трибунал розглядав апеляції на рішення воєводських адміністративних судів у справах, які вирішувалися ними у першій інстанції²⁰⁷. Відповідно до ч. 1 § 93 німецького закону про загальне управління країною 1883 р. Вищий адміністративний трибунал у Берліні, а згодом Найвищий адміністративний трибунал у

²⁰⁴ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

²⁰⁵ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

²⁰⁶ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 107.

²⁰⁷ Maisel W. Wojewódzkie sądy administracyjne w Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa, Poznań: PWN, 1976. S. 174.

Варшаві, діяв у третій інстанції як ревізійний суд щодо справ, розглянутих у другій інстанції воєводським адміністративним судом. Зазначені особливості стосувалися спочатку тільки Познаньського та Поморського воєводств. Натомість на Сілезьке воєводство компетенція Найвищого адміністративного трибуналу Польщі була поширена окремим спеціальним законом від 28 травня 1924 р.²⁰⁸

Окрему увагу закон про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. присвятив справам, які не належали до його компетенції, хоча змістовно відповідали формулі, передбаченій цитованою вище ч. 1 ст. 1. Зокрема Трибунал не мав права визначати легальність законів, які були належно прийняті та оголошені²⁰⁹. Ст. 3 згаданого закону вилучала з-під компетенції Найвищого адміністративного трибуналу такі категорії справ:

- справи, що належали до компетенції загальних або спеціальних судів;
- справи, в яких адміністративні органи приймали рішення на підставі вільного розсуду в межах, визначених для цього розсуду;
- справи про призначення на публічні посади, якщо при такому призначенні чи представленні відповідної кандидатури не було допущено грубого порушення вимог закону;
- справи стосовно представництва держави чи її громадян перед іноземними органами влади та пов'язані з ними справи;
- справи, що стосувалися воєнних дій, устрою збройних сил і мобілізації за винятком справ щодо матеріально-технічного забезпечення й утримання армії;
- дисциплінарні справи²¹⁰.

---

²⁰⁸ Maisel W. *Wojewódzkie sądy administracyjne w Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa, Poznań: PWN, 1976. S. 175.

²⁰⁹ Юревич Ю. До питання про компетенцію та повноваження Вищого адміністративного трибуналу Республіки Польща (1922-1939). *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. XXVII звіт. наук.-практ. конф. (5-6 лютого 2021 р.): у 2-х ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2021. С. 121.

²¹⁰ Małkosa M. *Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie*. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 83-84.

Тогочасний польський законодавець надав Найвищому адміністративному трибуналу касаційні повноваження. Зокрема ст. 26 закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. дозволяла йому скасовувати рішення та розпорядження публічної адміністрації в разі, якщо скарга мала достатні для цього підстави. Владний суб'єкт, чиє рішення чи розпорядження були скасовані трибуналом, був зобов'язаним невідкладно видати нове рішення чи розпорядження у відповідній справі. При цьому, він повинен був дотриматися вимог, передбачених рішенням Найвищого адміністративного трибуналу²¹¹.

Ст. 19 згаданого закону встановлювала наступне: «Якщо Трибунал визнає, що фактичний стан справи вимагає уточнення, або що оскаржена влада прийняла цей стан всупереч актам, або що шкода скаржнику була заподіяна внаслідок порушення форм адміністративного провадження, відразу, не здійснюючи головного розгляду, скасує рішенням оскаржене розпорядження чи рішення з мотиву неналежного провадження та поверне справу до адміністративної влади, вона повинна усунути недоліки та видати нове рішення чи розпорядження»²¹².

Розпорядження Президента 1932 р. та інші нормативно-правові акти не внесли вагомих змін у правове регулювання компетенції Найвищого адміністративного трибуналу. Загалом встановлені законодавством Республіки Польща засади окреслення компетенції Найвищого адміністративного трибуналу можна охарактеризувати як такі, яким бракувало повноти, точності та визначеності. Підтвердженням цієї думки є спірні питання щодо визначення його компетенції в конкретних справах, які неодноразово виникали у судовій практиці міжвоєнної Польщі. Низка таких

---

²¹¹ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

²¹² Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

фактів проаналізовані в монографії Д. Малец «Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa»²¹³. Ці труднощі вирішувалися безпосередньо діяльністю самого Найвищого адміністративного трибуналу, який приймав рішення про справи, що відповідали його завданням і компетенції, наводячи відповідну аргументацію.

Аналіз справ Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща, які стосувалися західноукраїнських земель, підтверджує широку компетенцію цього органу адміністративної юстиції. Зокрема ним розглядалися справи, що виникали не тільки з адміністративних, але й інших правовідносин – виборчих, податкових, трудових, пенсійних, земельних, екологічних, будівельних, релігійних, господарських, медичних, банківських, військових тощо. Наведемо кілька прикладів.

26 серпня 1936 р. міністр казни Республіки Польща видав розпорядження про скасування концесії та ліквідацію фірми «Банківський дім Х. і А. Груендлінгер у Львові», діяльність якої була визнана ним шкідливою для публічного інтересу. Власники згаданої господарської організації оскаржили це розпорядження у Найвищому адміністративному трибуналі, який його скасував через порушення процедури видання. Зокрема розпорядження міністра казни не містило фактичного обґрунтування рішення, прийнятого в межах адміністративного розсуду²¹⁴.

12 лютого 1934 р. повітовий староста в м. Долина Станіславівського воєводства прийняв рішення передати у компетенцію держави VII рибацький округ річки Лімниця. З цим рішенням не погодилася громада с. Суходіл, яка оскаржила його у Станіславівському воєводському уряді. Вказаний орган державної влади відхилив скаргу, тому громада звернулася до Найвищого

---

²¹³ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. 262 s.

²¹⁴ Wyrok z 28 kwietnia 1938 l. rej. 4343/36. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1534 A. S. 142-145.

адміністративного трибуналу. Орган адміністративного судочинства підтримав скаргу та скасував рішення публічної адміністрації з мотивів порушення процедури їхнього прийняття²¹⁵.

10 грудня 1933 р. відбулися вибори до Яворівської міської ради. Однак Л. Масюк спільно з кількома іншими громадянами оспорили результати виборів у сьомому виборчому окрузі, в якому переміг кандидат І. Циганко, з огляду на низку істотних порушень при їхньому проведенні. Яворівський староста відхилив цю скаргу, тому згадані громадяни звернули до Найвищого адміністративного трибуналу. Орган адміністративного судочинства визнав окремі положення скарги безпідставними, проте наведені у ній факти все ж таки були достатніми для скасування рішення Яворівського старости, що й було здійснено трибуналом²¹⁶.

Найвищий адміністративний трибунал розглянув скаргу від 27 березня 1935 р. та 10 серпня 1935 р. Є. Залеського на рішення міської управи Львова щодо вимоги повернення фасаду будинку на вулиці Академічній у первинний стан. Рішення від 4 січня 1938 р. трибунал задовольнив скарги та скасував рішення Львівської міської управи у зв'язку з порушенням процедури прийняття таких рішень. Зокрема Львівська міська управа при постановленні рішень керувалася висновком одного експерта, натомість тогочасне будівельне право вимагало врахування висновків не менш як двох експертів. Крім того, були допущені інші процедурні порушення²¹⁷.

13 січня 1938 р. Найвищий адміністративний трибунал Польщі визнав необґрунтованою та відхилив скаргу товариства з обмеженою

²¹⁵ Wyrok z 2 kwietnia 1938 l. rej. 5481/35. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1550 A. S. 192-194.

²¹⁶ Wyrok z 7 kwietnia 1938 l. rej. 2728/34. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1552 A. S. 197-200.

²¹⁷ Wyrok z 4 stycznia 1938 l. rej. 3907/35 i 5619/35. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1496 A. S. 11-14.

відповідальністю «Ека» зі Стрия, подану спільно з Х. Арнольдом, Е. Едікусом і М. Маєром-Крафтом, на рішення Міністерства промисловості та торгівлі від 31 березня 1935 р. щодо скасування дозволу на переробку нафти в дистилярні мінеральних олій у Грабівці²¹⁸.

Після розгляду кількома адміністративними інстанціями 9 червня 1932 р. Міністерство праці та суспільної опіки визнало Б. Гляттера таким, що підлягає обов'язковому страхуванню як особа розумової праці (на той час законодавство Польщі містило таку вимогу). Натомість Найвищий адміністративний трибунал визнав цю позицію міністерства помилковою, оскільки скаргник здійснював лише нагляд за робітниками деревообробного підприємства в Станіславівському повіті. Він не надавав їм порад і консультацій щодо здійснення роботи. Відтак, 17 січня 1938 р. рішення Міністерства праці та суспільної опіки було скасовано трибуналом²¹⁹.

Найвищий адміністративний трибунал Республіки Польща фактично припинив свою діяльність у зв'язку з початком Другої світової війни. Вже восени 1939 р. німецька окупаційна влада видала розпорядження про створення польських судів, які застосовували матеріальне та процесуальне право Польщі, що діяло до війни. Більшість судових органів Республіки Польща було ліквідовано. Серед ліквідованих були Найвищий адміністративний трибунал у Варшаві та усі інші органи адміністративного судочинства. Справи, що перебували у провадженнях адміністративних судів, були визнані нікчемними. Третій Рейх не визнавав права на оскарження рішень органів окупаційної влади у польських судах, а отже не допускав існування адміністративного судівництва²²⁰.

---

²¹⁸ Wyrok z 13 stycznia 1938 l. rej. 5359/35. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1498 A. S. 23-24.

²¹⁹ Wyrok z 17 stycznia 1938 l. rej. 7731/32. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1501 A. S. 32-34.

²²⁰ Трепак Л. М. Німецькі окупаційні суди та судочинство у Галичині (1941-1944 pp.): історико-правові аспекти. Львів: Коло, 2021. С. 110.

Таким чином, Найвищий адміністративний трибунал став центральним елементом системи адміністративного судочинства Польщі міжвоєнного періоду. Він становив єдину інстанцію для колишніх територій Австро-Угорщини і Російської імперії та найвищу ланку, яка могла розглядати справи у першій, другій і третій інстанціях, для земель колишнього Німецької імперії. Варто визнати, що Найвищий адміністративний трибунал Республіки Польща був пунктом, в якому зійшлися та поєдналися австрійська і пруська моделі адміністративної юстиції.

Формування нормативної бази організації та діяльності Найвищого адміністративного трибуналу було складним і дискусійним процесом. Його результатом став доволі лаконічний закон 1922 р., який частково дисонував зі ст. 73 Конституції 1921 р., а положення акта конкретизувалися у регламентах трибуналу. Розпорядження Президента 1932 р., яке прийшло на зміну згаданому закону було більш досконалим і об'ємнішим актом, але посилювало залежність Найвищого адміністративного трибуналу від виконавчої влади загалом і голови Ради Міністрів зокрема. Конституція 1935 р. не здійснила визначального впливу на розвиток Найвищого адміністративного трибуналу, повторивши за змістом положення Конституції 1921 р. про адміністративне судівництво.

Структура Найвищого адміністративного трибуналу полягала насамперед у його поділі на палати, кількість яких змінювалася залежно від потреб організації роботи інстанції. У межах Найвищого адміністративного трибуналу функціонували також загальне зібрання голів і суддів трибуналу, адміністративна колегія, секретаріат (згодом юридичний секретаріат) і канцелярія. Тогочасні нормативні конструкції полягали у встановленні загальної формули компетенції Найвищого адміністративного трибуналу та визначенні випадків, які під неї не підпадали. Регіональні відмінності організації адміністративного судочинства створювали певну нерівномірність в забезпеченні прав громадян у відносинах з органами публічної адміністрації.

3.2. Правовий статус суддів Найвищого адміністративного трибуналу.

Склад Найвищого адміністративного трибуналу відповідно до ст. 6 закону від 3 серпня 1922 р. становили перший голова, голови (заступники першого голови) та судді²²¹. Конкретної кількості голів і суддів закон не визначав, тому вона змінювалася залежно від потреби. В обґрунтуванні урядового проекту закону про Найвищий адміністративний трибунал була висловлена пропозиція про те, що кількість його суддів не повинна перевищувати 30²²². У 1927 р. відбулося незначне перевищення цієї кількості – працювали 33 судді Найвищого адміністративного трибуналу. Це викликало шквал критики з огляду на фінансову недоцільність утримання такого штату в умовах обмежених бюджетних можливостей держави²²³.

Правовий статус суддів Найвищого адміністративного трибуналу в ході розробки та напередодні прийняття профільного закону становив предмет численних дискусій у політичних, наукових і професійних колах. Основна проблема полягала в тому, що Конституція Республіки Польща 1921 р. передбачила Найвищий адміністративний трибунал у розділі III «Виконавча влада» (ст. 73 – остання стаття розділу), а не в розділі IV «Судівництво». З цього слідувало, що судді трибуналу, як і сам орган, перебували у виконавчій гілці влади, а тому є урядовцями, а не суддями. Цю проблему було вирішено в законі від 3 серпня 1922 р., який прямо надав правовий статус суддів усім членам трибуналу незалежно від наявності суддівської кваліфікації²²⁴.

²²¹ Липитчук О. В. Система судових органів та судочинство Республіки Польща: дис. ... канд. юрид. наук. Спец. «12.00.01». Львів, 2004. С. 85.

²²² Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1493.

²²³ Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1494.

²²⁴ Mąkosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. *Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie*. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 79-80.

Президент Республіки Польща призначав за поданням Ради міністрів першого голову та голів Найвищого адміністративного трибуналу з числа осіб, які не менш два роки займали посаду судді трибуналу. Перед призначенням голів трибуналу Рада міністрів зверталася за думкою першого голови. Судді Найвищого адміністративного трибуналу обиралися загальним зібранням трибуналу та затверджувалися на посаді главою держави. Першим головою, головами та суддями Найвищого адміністративного трибуналу могли стати тільки особи з юридичною освітою²²⁵. При чому, не менш як половина суддів повинні були мати суддівську кваліфікацію (ст. 6 закону про Найищий адміністративний трибунал від 3 серпня 1922 р.)²²⁶. В. Біндер стверджував, що воля тогочасного польського законодавця стосовно пропорції осіб зі суддівською кваліфікацією (не менш як половина) стосувалася не тільки складу Найвищого адміністративного трибуналу загалом, але й кожної колегії, що вирішувала конкретну справу²²⁷.

Водночас існувала проблема щодо визначення обсягу суддівської кваліфікації, яка була потрібною для кандидата на посаду судді Найвищого адміністративного трибуналу. Загальні вимоги щодо кандидатів на суддівські посади були уніфіковані аж у 1928 р. на підставі закону «Право про устрій загальних судів», а до того часу у різних частинах Республіки Польща діяли різні закони колишніх Австро-Угорщини, Німецької та Російської імперій. Крім того, існував дефіцит суддівських кадрів з огляду на недостатню кількість осіб високого рівня правничої підготовки²²⁸.

²²⁵ Липитчук О. В. Система судових органів та судочинство Республіки Польща: дис. ... канд. юрид. наук. Спец. «12.00.01». Львів, 2004. С. 86.

²²⁶ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

²²⁷ Binder W. Ustawa o Najwyższym Trybunale administracyjnym (z dnia 3 sierpnia 1922 poz. 600 Dz. U.) z uwzględnieniem zmian wprowadzonych nowelą z dnia 25 marca 1926 roku poz. 437 i pokrewne ustawy. Warszawa: Hoesick Wilhelm, 1926. S. 92.

²²⁸ Binder W. Ustawa o Najwyższym Trybunale administracyjnym (z dnia 3 sierpnia 1922 poz. 600 Dz. U.) z uwzględnieniem zmian wprowadzonych nowelą z dnia 25 marca 1926 roku poz. 437 i pokrewne ustawy. Warszawa: Hoesick Wilhelm, 1926. S. 93.

Закон від 31 травня 1921 р. про пільги щодо кваліфікації на суддівські посади надав міністру юстиції право скоротити тривалість апіляційної процедури з трьох років до півтора в округах Львівського та Краківського апеляційних судів. Аналогічне скорочення відбулося ще в 1919 р. на польських землях, які входили до складу Російської імперії. Крім того, закон 1921 р. прирівняв суддівський екзамен до адвокатських і нотаріальних екзаменів, складених в часи Австро-Угорщини, а також до екзамену старшого кандидата на судові посади в колишній Російській імперії. При цьому закон уповноважував осіб, які склали зазначені екзамени, до зайняття суддівських посад в усіх частинах Республіки Польща²²⁹.

Закон про Найвищий адміністративний трибунал від 3 серпня 1922 р. всупереч ст. 73 Конституції Республіки Польщі 1921 р. не передбачив можливості участі представників суспільства у діяльності трибуналу. Натомість було заплановано надати значення громадському чиннику при формуванні складів адміністративних судів нижчих інстанцій, які так і не були створені в період до другої світової війни. Разом з тим громадський чинник все ж таки отримав прояв у адміністративному судівництві міжвоєнної Польщі – утворений у 1935 р. Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю вирішував справи за участю представників суспільства²³⁰.

29 серпня 1922 р. першим головою Найвищого адміністративного трибуналу було призначено Яна Савіцького. Він був досвідченим юристом, який вивчав право у Львівському та Віденському університетах, займав суддівські посади в Адміністративному трибуналі Австро-Угорщини та Верховному Суді відродженої Польщі, а також брав активну участь у розробці закону про Найвищий адміністративний трибунал²³¹. Його принципова позиція щодо незалежності Найвищого адміністративного

---

²²⁹ Malec D. Pierwsze nominacje sędziowskie w Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2000. 5. S. 224.

²³⁰ Malec D. Pierwsze nominacje sędziowskie w Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2000. 5. S. 225.

²³¹ Olechowski T. Die Einführung der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Österreich, Wien: Manz, 1999. S.255.

трибуналу згодом стала приводом для конфлікту з політичним керівництвом держави, яке шляхом внесення змін до законодавства домоглося відставки Я. Савіцького у 1928 р.²³² У своїх працях він звернув увагу на певні проблеми у формуванні суддівського корпусу Адміністративного трибуналу у Відні, які слід було врахувати польській владі. Зокрема Я. Савіцькі зауважив, що новопризначені судді зуміли виконати покладені на них завдання саме завдяки підтримці та допомозі колег із адміністративним і суддівським досвідом²³³.

Перший склад Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща було сформовано 20 жовтня 1922 р. Зокрема головами трибуналу були призначені Р. Ружицькі, В. Орські та С. Лашевські, а суддями – В. Біндер, К. Біргфеллнер, В. Вигановські, Ю. Дуніковські, М. Зволіньські, М. Коковські, Я. К. Копчинські, Ф. Крижановські, І. Маковські, Я. Моравські, Р. Морачевські, С. Новодворські, А. Пулкожіц-Вольські, В. Свінярські, З. Смолька, О. Федоровіч, В. Подчаскі, А. Раппе. Серед зазначених осіб 14 мали досвід виконання суддівських функцій в інших інстанціях²³⁴. У 1922 у складі Найвищого адміністративного трибуналу працювало 22 судді у 1924 році їх кількість було збільшена до 26 осіб, а у 1926 р. – до 28 осіб. У 1929 та 1930 роках до складу Найвищого адміністративного трибуналу було призначено двох суддів і їх загальна кількість становила 30 осіб²³⁵.

§ 10 регламенту Найвищого адміністративного трибуналу від 31 липня 1923 р. постановляв, що кандидатів на посади суддів у потрібні кількості вакансій обирало загальне зібрання трибуналу шляхом таємного

²³² Dziadzio A. Kariera zawodowa sędziów austriackiego Trybunału Administracyjnego w II Rzeczypospolitej Polskiej. *Miscellanea Historica-Juridica*. T. XIV. Zeszyt 1. S. 116-118.

²³³ Sawicki J. Sądy administracyjne w Polsce. *Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości. Dział nieurzędowy*. 1920. Nr 1. S. 187.

²³⁴ Malec D. Pierwsze nominacje sędziowskie w Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2000. 5. S. 225-226.

²³⁵ Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1500.

голосування. Розпорядження президента від 7 лютого 1928 р. передбачало формування річного списку кандидатів на посади суддів Найвищого адміністративного трибуналу²³⁶. У цьому списку було 25 осіб, які подали свої кандидатури на посади суддів, та були затверджені загальним зібранням. З-поміж них обиралися по троє кандидатів на кожну посаду судді Найвищого адміністративного трибуналу. Закон від 4 березня 1929 р. дозволив голові Ради Міністрів пропонувати кандидатури, які відповідали вимогам законодавства, але не перебували у списку кандидатів, затверджених загальним зібранням трибуналу²³⁷.

6 лютого 1928 р. було видано розпорядження президента Республіки Польща «Право про устрій загальних судів». Ст. 82 цього нормативно-правового акта встановила загальні вимоги для зайняття посади судді. Вона поширила свою чинність у тому числі на кандидатів у судді Найвищого адміністративного трибуналу в частині осіб, щодо яких вимагалася суддівська кваліфікація. Зокрема розпорядження передбачало такі вимоги: польське громадянство та повна наявність цивільних і громадянських прав; бездоганний характер; досягнення 25-річного віку; володіння польською мовою усно та письмово; закінчена університетська юридична освіта зі складеними екзаменами, що встановлені у Польщі; проходження судової аплікаційної процедури; складення суддівського екзамену²³⁸.

Ст. 83 розпорядження президента Республіки Польща «Право про устрій загальних судів» 1928 р. звільнила від двох останніх вимог наступні категорії кандидатів у судді: професорів і доцентів юридичних наук у польських державних університетах; адвокатів і постійних рефендарських службовців

---

²³⁶ Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1491.

²³⁷ Липитчук О. В. Система судових органів та судочинство Республіки Польща: дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Львів, 2004. С. 92.

²³⁸ Липитчук О. В. Система судових органів та судочинство Республіки Польща: дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Львів, 2004. С. 93.

Генеральної прокуратури Республіки Польща; офіцерів корпусу військової юстиції – військових суддів, прокурорів і підпрокурорів²³⁹.

27 жовтня 1932 р. було видано розпорядження президента Республіки Польща, яким було змінено вимоги щодо кандидатур на посади суддів Найвищого адміністративного трибуналу²⁴⁰. Зокрема ст. 29 цього розпорядження постановляла, що його суддею міг стати кандидат, який не менш як десять років виконував суддівську чи прокурорську службу у загальному чи військовому судочинстві, або не менш десять років працював на рефендарській посаді на державній адміністративній службі. Для адвокатів, які претендували на суддівські посади у Найвищому адміністративному трибуналі, встановлювався ще вищий стаж – 15 років професійної практики²⁴¹. Крім того, судьями трибуналу могли стати професори права польських університетів, судді Верховного суду та Найвищого військового суду. На противагу збільшенню вимог для зайняття посад суддів трибуналу розпорядження 1932 р. скоротило необхідну кількість осіб зі суддівською кваліфікацією – до одної третини суддівського корпусу²⁴².

У зв'язку з виданням розпорядження 1932 р. зазнав змін порядок відбору та призначення суддів Найвищого адміністративного трибуналу. Згідно зі ст. 30 розпорядження 1932 р. першого голову, голів і суддів Найвищого адміністративного трибуналу призначав президент Республіки Польща за

---

²³⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych. *Dziennik Ustaw.* 1928. Nr. 12. Poz. 93. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19280120093/O/D19280093.pdf>

²⁴⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

²⁴¹ Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1496.

²⁴² Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1496.

поданням голови Ради Міністрів. Інформація про кожну вільну вакансію публікувалася в газеті «Monitor Polski». Впродовж трьох тижнів від часу публікації зацікавлені особи могли подавати свої кандидатури. Після цього впродовж двотижневого терміну адміністративна колегія Найвищого адміністративного трибуналу визначала по три кандидати на кожну посаду²⁴³.

Відповідно до ст. 33 розпорядження 1932 р. голова Ради Міністрів подавав президенту на призначення одного з трьох кандидатів, запропонованих адміністративною колегією трибуналу, чи іншого кандидата, обраного ним самостійно. Такі кандидати (обрані керівником уряду самостійно без узгодження з адміністративною колегією трибуналу) повинні були відповідати вимогам, встановленим у законодавстві для суддів Найвищого адміністративного трибуналу. Їхня допустима кількість становила не більш як 10 % від загального складу трибуналу²⁴⁴.

Кандидатури першого голови та голів Найвищого адміністративного трибуналу голова Ради Міністрів не повинен був обговорювати з адміністративною колегією трибуналу. Він мав можливість запропонувати на ці посади осіб, які не були до того часу судьями Найвищого адміністративного трибуналу. Після відставки Я. Савіцького у 1928 р. першим головою став Р. Ружицкі. Він здійснював ці повноваження до прийняття розпорядження 1932 р., і на посаді першого голови в тому ж році його змінив Я. К. Пентак – співавтор згаданого розпорядження (випускник Львівського університету)²⁴⁵. Неочікувана смерть Я. К. Пентака 10 квітня 1933 р. спричинила певну розгубленість політичного керівництва держави, а першим

---

²⁴³ Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1496.

²⁴⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

²⁴⁵ Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1496.

головою трибуналу став В. Орскі. 5 лютого 1934 р. першим головою Найвищого адміністративного трибуналу було призначено Б. Гелчинського²⁴⁶.

Після призначення на посаду судді Найвищого адміністративного трибуналу вони складали присягу у присутності першого голови чи його заступника і не менш як двох суддів трибуналу. Судді Найвищого адміністративного трибуналу здійснювали повноваження безстроково, але могли бути переведені на іншу посаду чи відправлені у відставку керівництвом держави²⁴⁷. Ст. 110 розпорядження «Право про устрій загальних судів» визначила наступні підстави для такої відставки:

- коли з причин хвороби чи зупинення роботи для порятунку здоров'я, суддя не виконував служби тривалістю більш як рік;

- коли внаслідок падіння фізичних або розумових сил суддя став нездатним для служби на тривалий час;

- в інтересах здійснення правосуддя на підставі рішення загального зібрання трибуналу, прийнятого не менш як 3/5 голосів присутніх суддів, за поданням Міністерства юстиції²⁴⁸.

Службова ієрархія голів і суддів Найвищого адміністративного трибуналу в контексті заступництва першого голови та голів палат визначалася згідно з § 7 регламенту 1928 р. часом їхнього призначення на посаду. В разі одночасного призначення вирішальним критерієм був стаж державної служби, роботи в нотаріаті чи адвокатурі. Коли ж і цей критерій не

---

²⁴⁶ Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1496.

²⁴⁷ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 53-54.

²⁴⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych. *Dziennik Ustaw.* 1928. Nr. 12. Poz. 93. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19280120093/O/D19280093.pdf>

виявляв переваги, застосовувався критерій віку²⁴⁹. Розпорядження президента 1932 р. передбачало, що в разі припинення повноважень першого голови трибуналу, виконувача обов'язків призначав голова Ради Міністрів, обираючи серед голів Найвищого адміністративного трибуналу²⁵⁰.

Важливою гарантією правового статусу суддів Найвищого адміністративного трибуналу була їхня незалежність. Ця гарантія не допускала стороннього впливу на професійну діяльність судді, вимагала від нього об'єктивності та неупередженості при здійсненні судочинства. Проблема незалежності суддів була дуже актуальною в перші роки відновлення Польської держави й активно обговорювалася на сторінках наукової періодики. Незалежність суддів була визнана Конституцією 1921 р., іншими законами та підзаконними нормативно-правовими актами. Ситуація змінилася після державного перевороту 1926 р., оскільки після нього незалежність суддів поступово обмежувалася²⁵¹. Однак суддям Найвищого адміністративного трибуналу загалом вдалося зберегти свою незалежність і здійснювати судочинство на високому рівні.

У перші роки функціонування Найвищого адміністративного трибуналу не існувало нормативно-правової бази для притягнення його суддів до дисциплінарної відповідальності. Вона сформувалася на підставі норм, встановлених розпорядженням «Право про устрій загальних судів» 1928 р., які згодом були продубльовані у розпорядженні президента 1932 р. Для вирішення дисциплінарних справ суддів Найвищого адміністративного трибуналу в його структурі були створені два структурні підрозділи:

---

²⁴⁹ Юревич Ю. Правовий статус суддів Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща 1922-1939 рр. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 71. С. 242.

²⁵⁰ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 61-62.

²⁵¹ Materniak-Pawłowska M. Zawód sędziego w Polsce w latach 1918-1939. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 2011. Tom LXIII. Zeszyt 1. S. 74-76.

- дисциплінарний суд (перша інстанція), який розглядав справи у складі трьох суддів під керівництвом судді найстаршого за віком;
- вищий дисциплінарний суд (друга інстанція), який засідав у складі 5 суддів під керівництвом першого голови трибуналу²⁵².

Членів цих інстанцій обирало загальне зібрання суддів Найвищого адміністративного трибуналу. Передбачалися наступні дисциплінарні стягнення: попередження, догана, зупинення нарахування суддівської вслуги тривалістю до трьох років, відправлення у відставку та усунення зі суддівської служби. Попри розробку механізму дисциплінарної відповідальності суддів Найвищого адміністративного трибуналу, за період його діяльності 1922-1939 рр. не було відкрито жодного дисциплінарного провадження²⁵³.

У 1939 р. президент Республіки Польща І. Мосціцкі призначив суддею Найвищого адміністративного трибуналу українського правознавця Ю. Заяця (1880-1971). Він народився у с. Богутин Золочівського повіту в сім'ї греко-католицького священика. Вивчав право у Львівському та Ягеллонському університетах. Також навчався у Краківській академії мистецтв, адже займався не тільки юриспруденцією, але й оперним співом і малюванням картин²⁵⁴. У 1903-1904 рр. Ю. Заяць проходив військову службу та став офіцером австро-угорської армії. З 1906 р. працював у Державній фінансовій прокуратурі (м. Львів). У 1907 р. Ю. Заяць захистив у Львівському університеті дисертацію на тему «*Usus fructus nominis*»²⁵⁵.

²⁵² Materniak-Pawłowska M. Zawód sędziego w Polsce w latach 1918-1939. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 2011. Tom LXIII. Zeszyt 1. S. 76.

²⁵³ Hełczyński B. The law in a reborn state. *Polish law through the ages* / W. J. Wagner (ed.). Stanford (California), 1970. S. 159.

²⁵⁴ Кобилецький М., Трепак Л. Юліан Заяць – правознавець, художник, співак. *Вісник Львівського університету Серія юридична*. 2021. Вип. 73. С. 178.

²⁵⁵ Кобилецький М., Трепак Л. Юліан Заяць – правознавець, художник, співак. *Вісник Львівського університету Серія юридична*. 2021. Вип. 73. С. 177-179.

Ю. Заяць володів українською, польською, німецькою, латинською, російською та французькою мовами²⁵⁶. Під час Першої світової війни він викладав балістику в артилерійському училищі в Будапешті та воював на австрійсько-італійському фронті, де потрапив у полон. У міжвоєнний період Ю. Заяць працював адвокатом, юристом державного казначейства, викладав в Українському таємному університеті. Був юридичним радником А. Шептицького та захищав права українців в ході здійснюваної польською владою пацифікації²⁵⁷. Призначення Ю. Заяця на посаду судді Найвищого адміністративного трибуналу стало наслідком його широкого визнання, професійного авторитету та бездоганної репутації²⁵⁸.

Таким чином, правовий статус суддів Найвищого адміністративного трибуналу формувалася та еволюціонував в умовах політичних трансформацій Республіки Польща у міжвоєнний період, що відображалось у тогочасному законодавстві. Рівень визначеності правового статусу суддів спочатку був низьким з огляду на непридатність колишньої нормативно-правової бази та повільне формування нового законодавства. Це позначалося в тому числі у вимогах щодо кандидатур на посади суддів, які були порівняно невеликими, але поетапно зростали. Згодом відповідна база була сформована, хоч і зазнала впливу авторитарних процесів, які розпочалися з 1926 р. Попри окремі спроби обмежити незалежність суддів Найвищого адміністративного трибуналу, ця гарантія була збережена впродовж усього періоду його функціонування. Вагомим чинником ефективності трибуналу був його перший особовий склад, який встановив високі стандарти здійснення адміністративного судочинства, і цей рівень підтримувався наступними суддями аж початку Другої світової війни.

---

²⁵⁶ Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. Р-119. Оп. 1. Спр. 488 (Юліан Заяць).

²⁵⁷ Кобилецький М., Трепак Л. Презумпція людяності, або Портрет на тлі епохи. URL: <https://zn.ua/ukr/personalities/prezumpcija-ljudjanosti-abo-portret-na-tli-epokhi.html>

²⁵⁸ Трепак Л. М. Німецькі окупаційні суди та судочинство у Галичині (1941-1944 рр.): історико-правові аспекти. Львів: Коло, 2021. С.112.

3.3 Процесуальні аспекти та практика вирішення справ Найвищого адміністративного трибуналу

Польський законодавець міжвоєнного періоду надав Найвищому адміністративному трибуналу касаційні повноваження, керуючись зразком австрійської моделі адміністративного судочинства. Відповідно до ст. 26 закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. в разі, якщо трибунал визнавав скаргу обґрунтованою, він скасовував відповідне рішення чи розпорядження, а суб'єкт адміністрації, який видав його, повинен був невідкладно видати нове рішення чи розпорядження у цій справі²⁵⁹. При цьому згідно зі ст. 5 закону 1922 р. суб'єкт адміністрації повинен був дотриматися вказівок, зазначених у рішенні Найвищого адміністративного трибуналу. Якщо трибунал визнавав, що фактичний стан справи вимагав уточнення чи оскаржений суб'єкт адміністрації допустив порушення форми адміністративного провадження, і скасував рішення чи розпорядження без судового розгляду, надіславши справу адміністративній владі для повторного вирішення, вона повинна була ці недоліки усунути та видати нове рішення чи розпорядження (ст. 19 закону 1922 р.)²⁶⁰.

Обмеження Найвищого адміністративного трибуналу касаційною компетенцією було спричинене очікуваною завантаженістю цієї інстанції адміністративними справами. Таке звуження процесуальних можливостей головної ланки системи адміністративного юстиції тогочасної Польщі неодноразово зазнавало критики з боку науковців і практиків. Серед критиків згаданого регулювання був також Ю. Панейко, який наполягав на тому, що

---

²⁵⁹ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 85-86.

²⁶⁰ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

«адміністративний суд не повинен обмежуватися лише до касації адміністративних актів, але поширитись і на мериторичну перевірку»²⁶¹.

Формою звернення до Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща для відкриття провадження у справі була адміністративна скарга. Ст. 9 закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. передбачала, що до оскарження адміністративного рішення чи розпорядження уповноважено кожного, хто заявив, що порушено його права чи обтяжено додатковим обов'язком без належного правової підстави. Аналогічним чином це право означила ст. 49 розпорядження Президента 1932 р. Взірцем для вказаного формулювання законодавства був § 2 австрійського закону від 22 жовтня 1875 р., на підставі якого було створено Адміністративний трибунал у Відні²⁶².

З аналізу тексту тогочасного законодавства Польщі впливало, що можливість подання адміністративної скарги виникала у разі порушення суб'єктивного публічного права особи. Це певною мірою суперечило ст. 73 Конституції Республіки Польщі 1921 р., яка стосувалася усіх адміністративних актів. В. Яворскі пояснював цю розбіжність тим, що суб'єктивне публічне право є допоміжним поняттям, яке використано тимчасово до розробки більш досконалих формулювань. У них вчений пропонував опиратися на норми об'єктивного права, адже саме вони визначали, які права особи були порушені²⁶³.

Пояснення вказаного підходу до визначення права на адміністративну скаргу в міжвоєнній Польщі можна віднайти у працях Ю. Панейка. Зокрема він стверджував, що орган адміністративного судівництва усуває незаконність адміністративного акту не з власної ініціативи, а на вимогу

---

²⁶¹ Панейко Ю. Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина / уклад. В. М. Бевзенко, І. Б. Коліушко, О. Р. Радішевська, І. С. Гриценко, П. Б. Стецюк. Київ: Дакор, 2016. С. 387.

²⁶² Olechowski T. Die Einführung der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Österreich, Wien: Manz, 1999. S.87.

²⁶³ Jaworski W. L. Nauka prawa administracyjnego. Zagadnienia ogólne. Warszawa: Biblioteka Polska, 1924. S. 105.

сторони процесу. Такий суб'єкт має право на адміністративну скаргу, адже у нього повинна бути можливість судової охорони у випадку порушення правового порядку, що зачіпає його індивідуальну сферу (суб'єктивне публічне право)²⁶⁴.

Адміністративну скаргу до Найвищого адміністративного трибуналу могли подати як фізичні, так і юридичні особи. Право на звернення до трибуналу мали не тільки громадяни Республіки Польща, але й іноземні громадяни відповідно до міжнародно-правового принципу взаємності. Не допускалося тотожності сторін адміністративного спору. З огляду на цю обставину Найвищий адміністративний трибунал, як правило, відмовляв у розгляді адміністративної скарги, поданої одним державним органом проти іншого. Натомість подання адміністративної скарги органу місцевого самоврядування проти органу державної влади було допустимим, оскільки в таких справах вважалося, що орган місцевого самоврядування представляє інтереси територіальної громади, а не держави. Інколи Найвищий адміністративний трибунал також приймав до розгляду адміністративні скарги одного державного органу проти іншого за умови, що згаданою скаргою владний суб'єкт намагався захистити свої приватні права та обов'язки (наприклад, як власника майна). Право подання адміністративної скарги мали релігійні організації, що належали до конфесій, визнаних державою²⁶⁵.

Право подати адміністративну скаргу мали особи, порушення прав чи обтяження обов'язками яких уже відбулося. Інакше кажучи, було неможливим подати адміністративну скаргу з превентивною метою для

---

²⁶⁴ Панейко Ю. Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина / уклад. В. М. Бевзенко, І. Б. Коліушко, О. Р. Радишевська, І. С. Гриценко, П. Б. Стецюк. Київ: Дакор, 2016. С. 368.

²⁶⁵ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 120-123.

відвернення потенційної шкоди, яка ще не наступила²⁶⁶. До 1926 р. не існувало можливості оскаржити бездіяльність суб'єкта адміністрації. Оскільки право на адміністративну скаргу надавало саме порушення права особи, Найвищий адміністративний трибунал не вважав підставою для скарги порушення законного інтересу²⁶⁷. Вказані обмеження в праві на подання адміністративної скарги, ймовірно, були спричинені обмеженими можливостями єдиної (за винятком колишньої пруської території) інстанції адміністративного судочинства щодо розгляду значної кількості справ з усієї держави.

Згідно зі ст. 14 закону 1922 р. Найвищий адміністративний трибунал залишав без розгляду скаргу в разі очевидної відсутності права щодо її подання²⁶⁸. Відповідно до § 18 регламенту 1923 р. скаргу, яка не підлягала подальшому розгляду, суддя-референт скеровував на закрите засідання трибуналу. Під час такого засідання трибунал приймав ухвалу про залишення скарги без розгляду. Інколи також траплялися випадки, коли трибунал видавав ухвалу про відхилення скарги як недопустимої, що було в певній процесуальній суперечності з вимогою закону. Якщо трибунал вважав доцільним розпочати судовий розгляд, скарга, подана неуповноваженим суб'єктом, могла бути розглянута, не зважаючи на цю обставину. Коли відсутність права на подання адміністративної скарги виявлялася в ході судового розгляду, трибунал виносив остаточне рішення (вирок) у справі, в якому зазначав, що залишає скаргу без розгляду. Розпорядження Президента 1932 р. загалом залишило у попередньому стані вимоги законодавства про залишення скарги без розгляду в разі відсутності права на її подання за

---

²⁶⁶ Wasiutyński B. Z powodu właściwości Najwyższego Trybunału Administracyjnego. *Ruch Prawniczy i Ekonomiczny*. 1923. R. III. S. 586.

²⁶⁷ Wasiutyński B. Z powodu właściwości Najwyższego Trybunału Administracyjnego. *Ruch Prawniczy i Ekonomiczny*. 1923. R. III. S. 587.

²⁶⁸ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

винятком того, що така відсутність уже не повинна була бути очевидною, а здійснювалося це від того часу постановою, а не ухвалою²⁶⁹.

Ст. 12 закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. постановляла, що адміністративна скарга повинна була містити такі елементи: ім'я, прізвище, місце проживання скаржника і його представника; означення оскарженого рішення чи розпорядження з датою одержання; докладний виклад підстав оскарження. Ст. 13 цього ж закону встановлювала вимогу доєднання до скарги доручення в разі відсутності у скаржника права виступати самостійно без представника; витяги зі скарги та додатки у кількості екземплярів, яка дорівнювала кількості відповідачів і залучених осіб; документ про оплату збору²⁷⁰.

Ще на етапі розробки законопроекту про Найвищий адміністративний трибунал розпочалися гострі дискусії стосовно того, що скаргу до згаданого органу повинен був подавати лише адвокат. В остаточній версії закону, прийнятій Сеймом, цієї вимоги все ж таки не було, проте дискусії тривали і після його прийняття. Перші зміни до закону, що відбулися 25 березня 1926 р., впровадили вимогу, згідно з якою скаргу до Найвищого адміністративного трибуналу повинен був підписати адвокат. Право самостійного внесення адміністративної скарги належало тільки особам, які мали вищу юридичну освіту. До скарги в таких випадках долучалися підтвердження наявності у скаржника згаданої освіти. Оскільки в деяких воєводствах була критично низька кількість адвокатів, зміни до закону надавали можливість уряду призупиняти чинність цієї норми в окремих місцевостях держави. 30 квітня 1926 р. Рада Міністрів реалізувала вказану можливість і призупинила чинність норми про обов'язкове подання скарги

---

²⁶⁹ Malec D. *Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa*. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 130-132.

²⁷⁰ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

адвокатом у Віленському, Волинському, Поліському та Новоградському воєводствах²⁷¹.

Зміни, внесені 25 лютого 1932 р. до закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р., запроваджували обов'язкове представництво адвоката у трибуналі. Самостійно без представництва адвоката могли подавати скаргу та виступати в трибуналі окремі категорії осіб з вищою юридичною освітою: адвокати, судді, прокурори, професори та доценти права польських академічних шкіл, постійні рефендарські урядники Генеральної прокуратури та нотаріуси, що мали суддівську чи адвокатську кваліфікацію²⁷². Згодом вказані зміни були продубльовані у розпорядженні Президента про Найвищий адміністративний трибунал 1932 р.²⁷³

Особам, які не мали можливості оплатити послуги адвоката, надавалося право звернутися до Найвищого адміністративного трибуналу про призначення безоплатного адвоката впродовж 14 днів з часу отримання рішення чи розпорядження, котре мало бути оскарженим. При цьому скаржник повинен був довести трибуналу свій складний майновий стан, який не дозволяв йому оплатити адвокатські послуги. У практичній площині вказана норма діяла неефективно, адже не всім вдавалося довести матеріальну скруту у визначений законодавством строк. Це обмежувало право доступу до адміністративного судочинства багатьом потенційним скаржникам, права яких були реально порушені публічною адміністрацією²⁷⁴.

Ставки розмірів судового збору за подання адміністративної скарги не були сталими та визначалися за формулами, затвердженими відповідними

²⁷¹ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 135.

²⁷² Baumgart M., Habel H. Prawo o Najwyższym Trybunale Administracyjnym i prawo o postępowaniu administracyjnym. Warszawa, 1933. S. 60.

²⁷³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

²⁷⁴ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 137-138.

розпорядженнями уряду. В 1932 р. була встановлена пропорційна залежність розміру судового збору від вартості предмета адміністративного спору. Історія функціонування Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща показала поступове зростання судового збору, який спочатку був відносно стабільним і становив близько 30 злотих, тоді як у 30-х рр. ХХ ст. у деяких справах він почав сягати навіть кількості злотих. У такий спосіб державна влада намагалася поповнити казну та зменшити кількість справ Найвищого адміністративного трибуналу, який не встигав їх розглядати в розумні строки²⁷⁵. Натомість це призводило до істотного зменшення можливості доступу населення до провідного адміністративно-юрисдикційного механізму захисту його прав, порушених публічною адміністрацією.

Попри те, що кількість адміністративних скарг, поданих до Найвищого адміністративного трибуналу непинно зростала, більшість із них була визнана цим органом непридатними для вирішення та залишилася без розгляду за результатами вступного провадження²⁷⁶.

Важливою стадією адміністративного судочинства міжвоєнної Польщі, яке здійснював Найвищий адміністративний трибунал було вступне провадження, яке розпочиналося після подання скарги та тривало до основного розгляду справи. Воно полягало у перевірці допустимості скарги стосовно розгляду Найвищим адміністративним трибуналом і здійсненні підготовчих дій для такого розгляду. Закон про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. вкрай лаконічно визначав норми про вступне провадження

---

²⁷⁵ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 140-141.

²⁷⁶ Chmurski A. Reforma Najwyższego Trybunału Administracyjnego. Warszawa: Skład Główny w Domu Książki Polskiej, 1934. S. 21.

(ст. 15-17)²⁷⁷, тому вони деталізувалися регламентами Найвищого адміністративного трибуналу і відповідною судовою практикою.

Згідно з регламентом Найвищого адміністративного трибуналу 1923 р. інформація про скаргу, яка надходила до інстанції, вносилася у вхідний журнал і записувалася в реєстр працівниками канцелярії трибуналу. Зареєстровану справу перший голова Найвищого адміністративного трибуналу чи його заступник передавали голові палати, в якій мала розглядатися така справа²⁷⁸. Згідно з § 17 регламенту 1923 р. голова палати доручав адміністративну справу одному із суддів, який ставав щодо неї суддею-референтом. Після ознайомлення зі змістом скарги суддя-референт міг внести її на закрите засідання трибуналу разом зі своїм висновком по справі²⁷⁹.

Висновок судді-референта міг передбачати залишення справи без розгляду за наявності обставин, передбачених ч. 1 ст. 14 закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. – очевидна невідповідність компетенції трибуналу, недотримання строку оскарження, триваючий розгляд справи в адміністративному порядку, очевидний наклеп або очевидна відсутність права на оскарження²⁸⁰.

У випадку формальних недоліків скарги у висновку судді-референта пропонувалося залишити справу без розгляду чи встановити строк для виправлення скажником недоліків. Передання суддею-референтом скарги і

---

²⁷⁷ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

²⁷⁸ Юревич Ю. Вступне провадження у практиці Вищого адміністративного трибуналу Республіки Польща (1922-1939 рр.). *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: матер. XX Міжнар. студ.-асп. наук. конф. (22-23 квітня 2021 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 136.

²⁷⁹ Malec D. *Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa*. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 149.

²⁸⁰ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

свого висновку на закритому засіданні трибуналу відкривало вступне провадження у Найвищому адміністративному трибуналі. Замість закритого засідання Найвищого адміністративного трибуналу вступне провадження могло відбутися письмовим шляхом, якщо таку пропозицію крім судді-референта підтримали голова палати та хоча б один суддя такої палати²⁸¹.

Відповідно до ст. 15 закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р. вступне провадження полягало у врученні відповідачам копій (витягів) скарги і додатків до неї та встановленні терміну для надання відповіді, який не повинен був перевищувати двох місяців²⁸². Відповідь на скаргу повинна була вноситися разом із копіями для протилежної сторони. У визначений термін владний суб'єкт, який був відповідачем, повинен був надати трибуналу акти, що охоплювалися предметом скарги. Якщо акти не були отримані Найвищим адміністративним трибуналом (а такі випадки були типовим явищем), він вирішував справу на підставі скарги й обставин, встановлених у ході судового розгляду²⁸³.

На закритому судовому засіданні, яке носило підготовчий характер, виступав суддя-референт, який оголошував зроблені ним висновки по справі. Якщо суддя-референт виявив у справі присутність обставин, передбачених ст. 19 закону про Найвищий адміністративний трибунал 1922 р., які допускали винесення судового рішення без розгляду – фактичний стан справи вимагав доповнення, владний суб'єкт-відповідач діяв усупереч актам або шкода була заподіяна позивачу внаслідок порушення форми

---

²⁸¹ Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1499-1500.

²⁸² Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

²⁸³ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 150.

адміністративної процедури – такий суддя вносив висновок про скасування оскарженого адміністративного акту на закритому засіданні²⁸⁴.

У разі, коли суддя-референт вирішував, що справа підлягає судовому розгляду, він у ході закритого засідання реферував відомі по ній обставини зі своїми висновками. Після цього відповідно до § 20 регламенту 1923 р. Найвищий адміністративний трибунал приймав ухвалу про передання справи до судового розгляду. Дата розгляду справи визначалася головою палати за погодженням із першим головою трибуналу. Виклик сторін здійснювався з урахування того, що вони повинні отримати повістки не менш як за 14 днів до дати судового розгляду. Суддя-референт був зобов'язаний приготувати ще один письмовий висновок по справі у формі проекту її вирішення та надати його голові палати не менш як за три дні до початку розгляду²⁸⁵.

Закон 1926 р. вніс деякі корективи в порядок вступного провадження у Найвищому адміністративному трибуналі Польщі. Основною новелою було те, що відповідач повинен був надати відповідь на скаргу та копії документів безпосередньо голові палати, яка мала розглядати справу. В цілому порядок вступного провадження залишився без змін у регламенті Найвищого адміністративного трибуналу 1928 р.²⁸⁶

Істотні зміни вступного провадження відбулися на підставі розпорядження Президента Республіки Польща від 27 жовтня 1932 р. Вступне провадження зазнало суттєвого спрощення. Від того часу воно стало фактично одноосібною функцією голови палати (на підставі його доручень підготовчі дії вчиняли працівники юридичного секретаріату) та

---

²⁸⁴ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

²⁸⁵ Юревич Ю. Вступне провадження у практиці Вищого адміністративного трибуналу Республіки Польща (1922-1939 рр.): матер. XX Міжнар. студ.-асп. наук. конф. (22-23 квітня 2021 р.). Львів:, 2021. С. 137.

²⁸⁶ Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B.S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1498

розпочиналося одразу після отримання скарги. Він міг скликати закрите засідання в разі, коли існували підстави для залишення скарги без розгляду²⁸⁷. Тоді голова палати призначав суддю-доповідача по справі чи надавав свій власний висновок. При винесенні справи на закрите засідання чи судовий розгляд голова палати передавав матеріали справи судді-доповідачу, який готував висновок, що повинен був містити пропозицію її вирішення з відповідним обґрунтуванням. Цей висновок суддя-доповідач повинен був надати згідно з § 45 регламенту 1932 р. голові палати не пізніше як за три дні до судового засідання²⁸⁸.

Міжвоєнне законодавство Республіки Польща поділяло засідання Найвищого адміністративного трибуналу на закриті та відкриті²⁸⁹. Усі засідання загального зібрання суддів і посилених складів трибуналу були закритими. Засідання звичайних складів трибуналу були закритими на стадії вступного провадження по скарзі. На закритих засіданнях трибуналу вирішувалися питання про припинення провадження у зв'язку з відмовою скаржника від його скарги, про відновлення строків (не підлягав відновленню тільки двомісячний строк для подання адміністративної скарги), про відвід судді тощо. Крім того, як передбачав закон від 3 серпня 1922 р., на закритих засіданнях могла розглядатися будь-яка справа, якщо на це надали згоду її обидві сторони. Натомість розпорядження Президента від 27 жовтня 1932 р. навпаки встановлювало закритий розгляд усіх справ за винятком випадків, коли сторони вимагали відкритих засідань²⁹⁰.

---

²⁸⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

²⁸⁸ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 153.

²⁸⁹ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

²⁹⁰ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 156-159.

Згідно зі ст. 20 закону від 3 серпня 1922 р. у розгляді адміністративної справи могли брати участь сторони та їхні представники. Представляти сторону справи в Найвищому адміністративному трибуналі були уповноважені тільки адвокати. Органи влади могли бути представлені своїми службовцями чи службовцями органів, яким вони підпорядковувалися. Право представляти територіальну громаду надалося уповноваженим членам місцевих управлінь, громадської ради та службовцям²⁹¹.

Сторонами адміністративної справи вважалися скаржник і орган, чиє рішення оскаржувалося. Третьою стороною могла стати особа, на користь якої було видано адміністративний акт, що оспорювався. Про наявність такої особи міг заявити скаржник або вона сама могла заявити про намір брати участь у справі. Закон 1922 р. покладав на Найвищий адміністративний трибунал обов'язок допустити до розгляду справи всіх осіб, яких мало стосуватися його рішення²⁹². Ст. 48 розпорядження Президента від 27 жовтня 1932 р. визначало три сторони адміністративної справи – скаржника, органа-відповідача та особу-співвідповідача (особа, на користь якої було прийнято оспорений адміністративний акт)²⁹³. Ця зміна гармонізувала адміністративне судочинство з цивільним процесом Республіки Польща, в якому були аналогічні сторони.

Розпорядження Президента від 27 жовтня 1932 р. виключало безпосередню участь сторін у розгляді справи в Найвищому адміністративному трибуналі. Замість них, у тому числі замість осіб-співвідповідачів, цю участь здійснювали їхні адвокати. Згадане положення не

---

²⁹¹ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

²⁹² Binder W. Ustawa o Najwyższym Trybunale administracyjnym (z dnia 3 sierpnia 1922 poz. 600 Dz. U.) z uwzględnieniem zmian wprowadzonych nowelą z dnia 25 marca 1926 roku poz. 437 i pokrewne ustawy. Warszawa: Hoesick Wilhelm, 1926. S. 122-123.

²⁹³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

поширювалося на осіб, які були звільнені від обов'язкового адвокатського представництва. Інколи все ж таки траплялися випадки, коли судді трибуналу викликали сторони для отримання додаткових пояснень по справі²⁹⁴.

Судовий розгляд починався з оголошення справи, яке здійснював секретар засідання. Після цього трибунал здійснював перевірку повноважень представників сторін і перевіряв вручення викликів на судові засідання. Неявка викликаних осіб і їхніх представників не була підставою для відкладення чи припинення розгляду справи. Потім суддя-доповідач, призначений зі складу трибуналу, описував фактичний стан справи. Відтак, головуючий давав слово сторонам і їхнім представникам. Була встановлена така черговість виступу сторін: скаржник, орган-відповідач, особа-співвідповідач. Судді мали право ставити питання до виступаючих по суті справи. Засідання вів головуючий суддя, який також повинен був забезпечувати порядок у залі трибуналу²⁹⁵.

Розпорядження Президента від 27 жовтня 1932 р. внесло деякі корективи у порядок розгляду справи в Найвищому адміністративному трибуналі. Згідно з його положеннями судовий розгляд відкривав головуючий складу трибуналу після оголошення справи секретарем засідання. Перед доповіддю судді по справі представники сторін надавали трибуналу свої вступні клопотання (наприклад, про відкладення розгляду справи у зв'язку з неналежним виконанням виклику до трибуналу). Після заявлення вступних клопотань представників сторін слово надавалося судді-доповідачу²⁹⁶.

---

²⁹⁴ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 168.

²⁹⁵ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 170-171.

²⁹⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

Закон від 3 серпня 1922 р. дозволяв Найвищому адміністративному трибуналу відкладати розгляд справи з власної ініціативи чи за заявою однієї зі сторін. Натомість розпорядження Президента від 27 жовтня 1932 р. такої можливості не передбачало. Водночас у практиці Найвищого адміністративного трибуналу траплялися окремі випадки, коли він відкладав розгляд справи і після 1932 р. Такі дії трибунал мотивував потребами здійснення судочинства чи іншими вагомими причинами²⁹⁷.

Якщо справа на засіданнях Найвищого адміністративного трибуналу була достатньо обговорена, головуючий суддя закривав її розгляд, а склад трибунал йшов на нараду. Нарada та голосування трибуналу по справі були закритими. На ній суддя-доповідач зачитував проект рішення, його обґрунтування й ознайомлював учасників наради з існуючою судовою практикою щодо відповідних питань. Після цього тривала дискусія, якою керував головуючий суддя. Вона завершувалася голосуванням складу трибуналу – окремо за рішення та його обґрунтування. Рішення приймалися більшістю голосів²⁹⁸. Ч. 3 ст. 83 Розпорядження Президента від 27 жовтня 1932 р. впровадила можливість висловлення окремої думки судді, який не погоджувався з рішенням Найвищого адміністративного трибуналу²⁹⁹.

Прийняте рішення Найвищого адміністративного трибуналу з обґрунтуванням оголошував головуючий. Обґрунтування рішення повинно було містити підстави відповідного вирішення з поясненням його правової основи та наведенням положень законодавства. Рішення у формі вироків підписували усі учасники складу трибуналу по справі. Натомість ухвали (з 1932 р. – постанови) підписували головуючий і суддя-доповідач. Рішення з

---

²⁹⁷ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 176-177.

²⁹⁸ Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1501.

²⁹⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

обґрунтуванням оголошувалися на тому ж засіданні, на якому відбувався судовий розгляд. У виняткових випадках їх могли оголосити наступного дня після судового розгляду³⁰⁰.

Найвищий адміністративний трибунал приймав рішення звичайним складом, посиленням складом або на загальному зібранні усіх суддів трибуналу. У більшості справ рішення Найвищого адміністративного трибуналу приймалися звичайним складом. Ст. 18 закону від 3 серпня 1922 р. передбачала п'ятиосібний склад колегії суддів, що вирішували справу. На закритому засіданні трибуналу допускалася менша кількість суддів – трьохосібний склад³⁰¹. Зміни, які були внесені у 1926 р. до закону про Найвищий адміністративний трибунал, торкнулися згаданої ст. 18. З того часу вона формулювалася альтернативно – колегія при вирішенні справи становила троє чи п'ятеро суддів, враховуючи головуючого. За переконанням А. Хмурського, ця зміна з метою заощадження ресурсів була недоцільною, оскільки не мала істотного впливу на пришвидшення темпів розгляду справ Найвищим адміністративним трибуналом³⁰².

Розпорядження Президента від 27 жовтня 1932 р. передбачало трьохосібні колегії суддів при вирішенні справ Найвищого адміністративного трибуналу. Крім того, на період до 1 січня 1935 р. згадане розпорядження надавало можливість розгляду адміністративних скарг в одноосібному складі трибуналу. Вказана можливість допускалася, якщо головуєчий палати

---

³⁰⁰ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 179-180.

³⁰¹ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

³⁰² Chmurski A. Reforma Najwyższego Trybunału Administracyjnego. Warszawa: Skład Główny w Domu Książki Polskiej, 1934. S. 17.

Найвищого адміністративного трибуналу під час вступного провадження визнавав справу такою, що не викликала істотних сумнівів³⁰³.

Ч. 2 ст. 18 закону від 3 серпня 1922 р. передбачала механізм передачі юридичного питання, яке викликало сумніви звичайного складу трибуналу, на вирішення посиленого складу (9 суддів) чи загального зібрання суддів Найвищого адміністративного трибуналу³⁰⁴. Передачу справи на вирішення дискусійного юридичного питання посиленого складу трибуналу могли ініціювати двоє суддів звичайного складу трибуналу, якщо він був п'ятиосібним, або один суддя в трьох осібній колегії. Ухвала посиленого складу трибуналу стосовно дискусійного юридичного питання була обов'язковою для звичайного складу трибуналу при вирішенні цієї справи. Посилений склад трибуналу також міг передати дискусійне юридичне питання на вирішення загального зібрання суддів Найвищого адміністративного трибуналу³⁰⁵.

Зміни, внесені у 1926 р. до закону про Найвищий адміністративний трибунал, допускали формування посилених складів трибуналу в кількості 5 суддів у разі передавання їм справи трьохосібним звичайним складом трибуналу. Розпорядження Президента від 27 жовтня 1932 р. встановило нову назву посиленого складу трибуналу – збільшена колегія в кількості 7 суддів. На період до 1 січня 1935 р. згадане розпорядження допускало формування трьохосібного посиленого складу трибуналу для вирішення

---

³⁰³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

³⁰⁴ Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

³⁰⁵ Chmurski A. *Reforma Najwyższego Trybunału Administracyjnego*. Warszawa: Skład Główny w Domu Książki Polskiej, 1934.S.18.

дискусійних юридичних питань за зверненням судді, який розглядав адміністративну справу одноосібно³⁰⁶.

У разі вирішення дискусійного юридичного питання загальним зібранням Найвищого адміністративного трибуналу його перший голова призначав доповідача та співдоповідача по справі. Вони повинні були надати свої письмові висновки не пізніш як за 10 днів до засідання загального зібрання. Канцелярія Найвищого адміністративного трибуналу розсилала копії цих висновків членам загального зібрання не пізніш як за 5 днів до засідання. Ухвала загального зібрання із дискусійного юридичного питання приймалася звичайною більшістю голосів за умови присутності на засіданні не менш як двох третин його складу³⁰⁷.

У розпорядженні Президента від 27 жовтня 1932 р. в цілому зберігався існуючий порядок вирішення дискусійного юридичного питання загальним зібранням Найвищого адміністративного трибуналу. Замість доповідача та співдоповідача впроваджувалися висновкодавець і співвисновкодавець. Істотною новелою стало ведення книги правових засад, до якої вносилися ухвали посилених складів і загального зібрання Найвищого адміністративного трибуналу з дискусійних юридичних питань. Ухвали, внесені до книги правових засад, обов'язково враховувалися при вирішенні адміністративних справ усіма складами трибуналу аж до часу зміни практики загальним зібранням. Ст. 12 розпорядження Президента від 27 жовтня 1932 р. наділяла Найвищий адміністративний трибунал правоінтерпретаційною функцією. За зверненням голови Ради Міністрів чи першого голови трибуналу цей орган повинен був роз'яснити положення законодавства, які

---

³⁰⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

³⁰⁷ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 187-188.

викликали сумніви чи спричиняли розбіжності судової правозастосовної практики³⁰⁸.

Відповідно положень закону від 3 серпня 1922 р. Найвищий адміністративний трибунал приймав рішення у формі вироків і ухвал. Вироки виносилися як остаточні рішення по справі після її розгляду чи на закритому засіданні, якщо трибунал вирішував скасувати адміністративний акт без розгляду справи. Ухвали видавалися переважно на закритих засіданнях трибуналу та були спрямовані передусім на приготування справи до судового розгляду³⁰⁹. Розпорядження Президента від 27 жовтня 1932 р. поділяло рішення Найвищого адміністративного трибуналу на вирoki та постанови. Його ст. 91 передбачала, що всі рішення трибуналу, які не були вирокami (остаточним рішенням по справі), слід було виносити у формі постанов³¹⁰.

Якщо Найвищий адміністративний трибунал визнавав скаргу обґрунтованою, він скасовував адміністративне рішення. Зміни, внесені у 1932 р. до закону про Найвищий адміністративний трибунал, вповноважували цей орган у разі відхилення адміністративної скарги за її очевидної безпідставності повідомляти про такий факт органи дисциплінарної влади адвоката, який скаргу підписав³¹¹. Вироки Найвищого адміністративного трибуналу були остаточними по справі та не підлягали ні оскарженню, ні повторному розгляду. Водночас Є. Лянґрод наполягав на

---

³⁰⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

³⁰⁹ Malec D. *Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa*. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 192.

³¹⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

³¹¹ Malec D. *Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa*. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 202.

потребі дозволити трибуналу відновити розгляд справи у разі появи нововиявлених обставин³¹².

Ст. 5 закону від 3 серпня 1922 р. зобов'язувала орган публічної адміністрації, рішення якого було скасовано, невідкладно видати нове адміністративне рішення з урахуванням змісту вироку Найвищого адміністративного трибуналу. Зміни, внесені у 1926 р. до закону про Найвищий адміністративний трибунал, встановлювали для видання нового рішення органу публічної адміністрації 30-денний строк з моменту вручення вироку трибуналу. Аналогічний порядок передбачала ст. 89 розпорядження Президента від 27 жовтня 1932 р.³¹³

У судовій практиці Найвищого адміністративного трибуналу неодноразово наголошувалося на тому, що наслідком вироку про скасування адміністративного рішення не є відміна всього адміністративного провадження, а лише тої частини, яка відбулася після вчинення дій, що спричинили незаконність адміністративного акту. Заборонялося погіршення в адміністративному провадженні становища сторони, на користь якої був прийнятий вирок Найвищого адміністративного трибуналу, з питань, які не становили предмет його розгляду³¹⁴.

Недотримання змісту вироку Найвищого адміністративного трибуналу при постановленні нового рішення органу публічної адміністрації спричиняло його повторне скасування трибуналом. Водночас конкретних санкцій для посадових осіб публічної адміністрації за недотримання вимог вироку трибуналу не було передбачено. Як наслідок, повторне скасування адміністративного рішення Найвищим адміністративним трибуналом стало

---

³¹² Langrod J. Zaganienia wybrane z praktyki administracyjnej. Kraków, Warszawa, 1938. S. 137.

³¹³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

³¹⁴ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 224-225.

поширеним явищем у міжвоєнній Польщі. Інколи також траплялися випадки, коли цей орган скасовував адміністративне рішення тричі. Ця проблема викликала значні зауваження польських правознавців, які неодноразово дискутували з приводу потенційного встановлення дисциплінарної відповідальності посадових осіб публічної адміністрації за недотримання вимог вироку Найвищого адміністративного трибуналу³¹⁵.

Іншою проблемою адміністративного судочинства тогочасної Польщі було те, що недотримання 30-денного строку постановлення нового адміністративного рішення здебільшого не мало негативних юридичних наслідків для органу публічної адміністрації. Відтак, поширеними були ситуації, коли орган публічної адміністрації не дотримувався згаданого строку. Про численні скарги громадян на таку адміністративну практику йшлося зокрема в обіжнику голови Ради Міністрів Республіки Польща від 5 лютого 1938 р.³¹⁶

Найвищий адміністративний трибунал неодноразово наголошував на тому, що його рішення мали обов'язкову силу тільки у конкретній справі та не могли становити підставу для відновлення завершених проваджень навіть якщо справи були аналогічними. Натомість роз'яснення, які надавав Найвищий адміністративний трибунал в обґрунтуванні свого рішення, становили орієнтир для подальшої правозастосовної практики в аналогічних справах³¹⁷.

Правозастосовна практика Найвищого адміністративного трибуналу була різноманітною та цікавою, що зумовлювали широка компетенція та високий професійний рівень суддів. Щоправда, значна частина документів Найвищого адміністративного суду були знищені в ході Другої світової

³¹⁵ Langrod J. S. Zakres właściwości sądownictwa administracyjnego w Polsce i we Francji. *Pierwszy Polski Kongres Nauk Administracyjnych w Poznaniu. Referaty zgłoszone na kongres.* Zeszyt 2. Warszawa: Zakłady Graficzne Pracowników Drukarskich, 1929. S. 375.

³¹⁶ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. 1938. Nr 6. Poz 33.

³¹⁷ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 229.

війни, проте його рішення, які в той час публікувалися, заслуговують належної уваги. Проаналізуємо деякі з них.

Повітовий староста у Бібрці 24 березня 1934 р. за підсумками розгляду скарги Анни Когут та інших громадян визнав недійсними результати голосування у першому виборчому окрузі на виборах міської ради Ходорова. Згідно з цими результатами депутатом було обрано Л. Глясера, який, як було встановлено, не володів польською мовою, що було істотним порушенням виборчого законодавства. Натомість обраний кандидат використовував у повсякденному житті неформальну лексику (жаргон), яка не вважалася польською мовою в розумінні вимог законодавства. Як наслідок, Л. Глясер звернувся зі скаргою до Найвищого адміністративного трибуналу. Орган адміністративного судочинства не виявив ні матеріальних, ні процедурних поршень при прийнятті рішення повітовим старостою, тому скаргу Л. Глясера було відхилено³¹⁸.

Скаргу К. Шніра на рішення правління Головної лікарської палати у Варшаві від 14 серпня 1937 р. про заборону використання ним звання доктора Найвищий адміністративний трибунал залишив без розгляду. Трибунал мотивував своє рішення тим, що такі справи не входять до його компетенції, оскільки лікарські палати були органами професійного самоврядування, а не суб'єктами урядового чи самоврядної (у розумінні місцевого самоврядування) адміністрації³¹⁹.

18 липня 1933 р. Міністерство казни Республіки Польща рекомендувало другій казенній палаті м. Львова прийняти на службу у виконавчий відділ сержанта Я. Залевського. Призначена заробітна плата (160 злотих на місяць) не влаштувала цього службовця, оскільки на військовій службі його оплата

---

³¹⁸ Wyrok z 28 marca 1938 l. rej. 5228/34. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1635 A. S. 482-483.

³¹⁹ Wyrok z 17 stycznia 1938 l. rej. 4360/37. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1629 A. S. 462-463.

праці становила 264 злотих на місяців. Відтак, він поставив вимогу підняти його заробітну плату до рівня, не меншого, ніж за місцем попередньої служби. Усі компетентні інстанції виконавчої влади, найвищою з яких було Міністерство казни, йому відмовили. Як наслідок, Я. Залевський звернувся до Найвищого адміністративного трибуналу зі скаргою. Трибунал відмовив у її задоволенні з огляду на те, що скаржник не відповідав умовам і підставам, визначеним у законодавстві для підняття заробітної плати колишнім військовослужбовцям на нових місцях працевлаштування³²⁰.

За результатами конкурсу керівник публічної загальної школи в Зборові Ю. Боньчар 1 січня 1932 р. був призначений заступником шкільного інспектора у Ярославі. При переїзді в інше місто Ю. Боньчару було його перевезення та добові, але відмовлено у відшкодуванні витрат на перевезення його речей. Міністерство релігійних переконань і публічної освіти Польщі винесло рішення, яким відмовило у задоволенні скарги Ю. Боньчара. Тому він звернувся до Найвищого адміністративного трибуналу, який задовольнив його скаргу та скасував рішення органів виконавчої влади про відмову в поверненні коштів³²¹.

24 січня 1936 р. З. Рудольф подав скаргу до Найвищого адміністративного трибуналу на рішення гірничої колегії Міністерства промисловості та торгівлі Польщі, яким йому було відмовлено у наданні гірничого поля «Анджей» у с. Ковалівська Коломийського повіту. Ще в 1932 р. скаржник знайшов у вказаній місцевості поклади коричневого вугілля та виконав необхідні дії для реєстрації цієї знахідки. Однак на поле, яке хотів використовувати З. Рудольф, ще з часів Австро-Угорщини поширювався особливий правовий режим виключної державної власності, яке

---

³²⁰ Wyrok z 24 stycznia 1938 l. rej. 709/35. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1503 A. S. 36-38.

³²¹ Wyrok z 28 stycznia 1938 l. rej. 792/36. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1506 A. S. 48-49.

здійснювалося органами державної казни. З цих мотивів Найвищий адміністративний трибунал відмовив у задоволенні скарги З. Рудольфа³²².

18 січня 1934 р. суддя гродського суду в Журавно М. Чапраньскі оскаржив до Найвищого адміністративного трибуналу розпорядження Міністра юстиції про віднесення його до III групи матеріального забезпечення. Скаржник просив підвищити йому заробітню плату на 55 злотих. Заробітна плата гродського судді у складі Речі Посполитої становила 425 злотих, окружного судді 625 злотих, судді апеляційного суду Львівського воєводства 800 злотих. За переконанням скаржника, це розпорядження погіршувало його правове становище, зменшуючи оплату праці. Проте згадане розпорядження було видано внаслідок змін законодавстві (розпорядження Президента), згідно з якими замість груп матеріального забезпечення А, В, С, D були запроваджені чотири інші групи. Відтак, скарга М. Чапраньского була відхилена Найвищим адміністративним трибуналом³²³.

Воєводський уряд у Станіславові своїм рішенням від 14 серпня 1934 р., керуючись розпорядження Ради оборони держави від 11 серпня 1920 р., позбавив Л. Мидловского польського громадянства. Л. Мидловскі оскаржив його до Міністерства внутрішніх справ, яке відхилило його скаргу, оскільки він, будучи визнаний придатним до військової служби, нелегально покинув територію Польщі та продовжив перебувати за кордоном, уникаючи військової служби. Це надало відповідні підстави воєводському уряду позбавити його громадянства. Л. Мидловскі визнав, що нелегально покинув територію Польщі, але стверджував, що не мав на меті уникати військової служби, а лише бажав навчатися у Чехословаччині. Аналогічну позицію він зайняв, подаючи скаргу до Найвищого адміністративного трибуналу. Також

---

³²² Wyrok z 28 stycznia 1938 l. rej. 1486/36. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1507 A. S. 50-52.

³²³ Wyrok z 28 stycznia 1938 l. rej. 1489/36. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1509 A. S. 59-60.

виявилось, що в 1931 р. він звертався до польського консульства в Моравській Оставі з метою одержання паспорта для повернення в Республіку Польща та проходження військової служби. Однак йому було відмовлено з огляду на відсутність свідоцтва про приналежність до певної громади в Польщі. Цю обставину Найвищий адміністративний трибунал Польщі визнав істотною та задовольнив скаргу Л. Мидловського³²⁴.

У 1936 р. М. Барану було відмовлено Любельським воєводським урядом та Міністерством внутрішніх справ у його намаганні отримати дозвіл на зміну його прізвища на інше – Баранкевіч, Баранчевські, Баранецкі, Баранковські Баранські, Барановіч або Барановські. Заявник мотивував своє звернення тим, що прізвище видавалося йому смішним. Натомість органи публічної адміністрації були іншої думки та мотивували свої відмови тим, що в разі зміни прізвища заявника буде складно ідентифікувати. Найвищий адміністративний трибунал, до якого згодом звернувся М. Баран, визнав такі мотиви органів влади необґрунтованими та скасував їх, задовольнивши скаргу³²⁵.

Отже, провадження в Найвищому адміністративному трибуналі Республіки Польща здійснювалося на підставі та у відповідності до чинного на той час законодавства, яке поєднувало у своїй структурі матеріальні та процесуальні норми – закон від 3 серпня 1922 р., розпорядження Президента від 27 жовтня 1932 р. та ін. Процес вирішення адміністративних справ у трибуналі можна умовно структурувати в три основні стадії – вступне провадження, розгляд справи по суті та виконання рішення. Основною проблемою провадження в Найвищому адміністративному трибуналі була кількісна невідповідність одержаних адміністративних скарг штату

---

³²⁴ Wyrok z 4 marca 1938 l. rej. 428/36. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1513. A. S. 65-66.

³²⁵ Wyrok z 4 marca 1938 l. rej. 2993/36. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1514. A. S. 67-68.

суддівського корпусу цього органу, що приводило до значних затримок у їхньому вирішенні. Натомість процедура розгляду скарг не була надмірно затяжною чи бюрократизованою. Намагання польської влади ще більше прискорити провадження в Найвищому адміністративному трибуналі, як правило, були невиправданими, не давали бажаних результатів, тому зазнавали значної критики в наукових і практичних колах.

Не уповноваживши Найвищий адміністративний трибунал ревізійною компетенцією, що передбачала би можливість прийняття власних рішень замість скасованих рішень публічної адміністрації, законодавець Республіки Польща істотно ослабив головний орган системи адміністративного судівництва. Ситуацію погіршувало ще й те, що не існувало механізмів юридичної відповідальності посадових осіб публічної адміністрації, які не виконали вимог рішення Найвищого адміністративного трибуналу при виданні нового адміністративного акту. Попри заявлені проблеми ефективності у здійсненні судочинства Найвищим адміністративним трибуналом, він не втратив довіри тогочасного суспільства, що підтверджує факт зростання кількості звернень до нього з боку фізичних і юридичних осіб.

3.4. Інші елементи системи адміністративного судівництва міжвоєнної Республіки Польща

Система адміністративного судівництва Республіки Польща міжвоєнного періоду не вичерпувалася Найвищим адміністративним трибуналом попри те, що перша та друга ланки на місцях не були створені. Крім нього, функціонували й інші органи адміністративного судочинства. До них належав зокрема Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю, якого було створено в 1935 р. у зв'язку надмірною завантаженістю Найвищого адміністративного трибуналу справами про соціальну допомогу військовим інвалідам. 17 березня 1932 р. набув чинності закон про соціальне

забезпечення осіб з інвалідністю. Це спричинило подання великої кількості скарг до Найвищого адміністративного трибуналу з приводу перегляду соціальних виплат³²⁶. На той час Найвищий адміністративний трибунал вже мав значний обсяг інших справ, які він розглядав відносно повільно. Тому ця проблема потребувала якнайшвидшого вирішення.

26 березня 1935 р. був прийнятий закон про Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю (три розділи та 21 стаття), яким було визначено його правовий статус, організацію, устрій і особливості провадження у справах. Він розпочав свою діяльність 5 жовтня 1935 р.³²⁷ Його очолив колишній суддя Найвищого адміністративного трибуналу К. Берначек. Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю був тимчасовим органом судочинства, а чинність закону про нього обмежувалася до 30 вересня 1940 р. (ст. 21 закону від 26 березня 1935 р.)³²⁸. Причина полягала в тому, що тогочасна влада Республіки Польща створювала Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю як механізм розвантаження Найвищого адміністративного трибуналу. Вважалося, що до 1940 р. завантаженість трибуналу спаде, а тому він зможе повернути собі компетенцію в справах про соціальне забезпечення військових інвалідів. За таких умов потреба в Адміністративному суді у справах осіб з інвалідністю повинна була згодом відпасти.

У ч. 1 ст. 1 згаданого закону постановлялося, що Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю створювався при Найвищому адміністративному трибуналі як спеціальний суд, покликаний до вирішення питань про законність рішень щодо соціального забезпечення військових і воєнних інвалідів, а також осіб, які були на їхньому утриманні чи утриманні загиблих,

---

³²⁶ Malec J., Malec D. Historia administracji i myśli administracyjnej. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003. S. 245.

³²⁷ Mąkosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 98.

³²⁸ Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 101-103.

полеглих і померлих на військовій службі³²⁹. Відтак, формувалася функціональна залежність Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю від Найвищого адміністративного трибуналу. Вона проявлялася також у кадрових питаннях та в тому, що нагляд і адміністрування щодо Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю здійснював перший голова Найвищого адміністративного трибуналу, а організаційно-технічний супровід діяльності цього органу забезпечували юридичний секретаріат і судова канцелярія трибуналу³³⁰.

Згідно з ч. 1 ст. 3 закону від 26 березня 1935 р. склад Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю був таким – головуючий, його заступник, судді та шифени (лавники). Головуючого, його заступника та суддів Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю призначав перший голова Найвищого адміністративного трибуналу з числа суддів згаданого трибуналу. Шифени (лавники) Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю були представниками суспільства та склалися з двох груп – чиновників та інвалідів. Їх призначав терміном на один рік голова Ради Міністрів Республіки Польща³³¹.

Шифенами з числа чиновників могли стати особи з вищою юридичною освітою, що перебували на службі в Міністерстві казни чи Міністерстві суспільної опіки за згодою відповідного міністра. Списки кандидатів у шифени-чиновники склалися загальнодержавними товариствами інвалідів³³². Згідно зі ст. 4 закону від 26 березня 1935 р. шифеном з числа інвалідів міг стати військовий або воєнний інвалід, який мав польське

---

³²⁹ Ustawa z dnia 26 marca 1935 r. o Inwalidzkim Sądzie Administracyjnym. *Dziennik Praw Państwa Polskiego*. 1935. Nr 26. Poz. 177. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19350260177/O/D19350177.pdf>

³³⁰ Malec D. *Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa*. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 102.

³³¹ Ustawa z dnia 26 marca 1935 r. o Inwalidzkim Sądzie Administracyjnym. *Dziennik Praw Państwa Polskiego*. 1935. Nr 26. Poz. 177. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19350260177/O/D19350177.pdf>

³³² Małosa M. *Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie*. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 99.

громадянство, повноту громадянських і цивільних прав, бездоганний характер і досягнув 30-річного віку, здобув щонайменше середню освіту та володів польською мовою усно та писемно. Таким шифеном не могли стати члени Сейму та Сенату Республіки Польща, депутати Сілезького Сейму, державні чиновники та професійні військові, що перебували на дійсній службі³³³. На передодні прийняття закону про Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю депутат Сейму Т. Регер запропонував усунути вимогу наявності середньої освіти для шифенів-інвалідів, але ця пропозиція не була підтримана законодавчим органом³³⁴.

Ст. 5 закону від 26 березня 1935 р. гарантувала незалежність шифенам (лавникам) Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю при здійсненні судочинства та зобов'язувала прийняти присягу. Голова Ради Міністрів Республіки Польща мав право достроково припинити повноваження шифена Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю за його вимогою, у разі втрати однієї з вимог законодавства щодо шифенів, а також «зادля добра здійснення правосуддя». Правові засади дисциплінарної відповідальності суддів Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю відповідали таким засадам стосовно суддів Найвищого адміністративного трибуналу³³⁵.

Згідно зі ст. 9 закону від 26 березня 1935 р. Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю вирішував справи у трьохосібному складі – головуючого (замість нього міг бути інший суддя) та двох шифенів (один з числа чиновників, а інший – з інвалідів). Якщо в процесі здійснення судочинства виникали дискусійні питання, цей склад суду міг передати їх для

---

³³³ Ustawa z dnia 26 marca 1935 r. o Inwalidzkim Sądzie Administracyjnym. *Dziennik Praw Państwa Polskiego*. 1935. Nr 26. Poz. 177. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19350260177/O/D19350177.pdf>

³³⁴ Malec J., Malec D. *Historia administracji i myśli administracyjnej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003. S. 334.

³³⁵ Ustawa z dnia 26 marca 1935 r. o Inwalidzkim Sądzie Administracyjnym. *Dziennik Praw Państwa Polskiego*. 1935. Nr 26. Poz. 177. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19350260177/O/D19350177.pdf>

вирішення суддівській колегії. Така колегія складалася з головуючого Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю чи його заступника та двох суддів. У свою чергу колегія Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю могла передати вирішення дискусійного питання, що викликало істотні сумніви, на розгляд посиленого складу чи загального зібрання Найвищого адміністративного трибуналу³³⁶.

Як зазначалося вище, адміністрування та безпосередній нагляд за діяльністю Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю здійснював перший голова Найвищого адміністративного трибуналу. Натомість головний нагляд за діяльністю цього суду доручався законом 1935 р. голові Ради Міністрів Республіки Польща. Його розпорядженням затверджувався регламент Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю, а якому визначалися такі положення: порядок внутрішнього управління суду; спосіб призначення шифенів; засади оплати праці шифенів; службовий однострій суддів і шифенів на засіданнях³³⁷.

Провадження в Івалідському адміністративному суді відбувалося аналогічно до судочинства в Найвищому адміністративному трибуналі (ст. 15 закону від 26 березня 1935 р.). Відмінність полягала у наявності в Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю ревізійних повноважень і більших можливостях дослідження доказової бази по справі³³⁸. Доповідачем на судовому засіданні міг бути тільки суддя чи шифен з числа чиновників. Якщо фактичний стан справи потребував уточнення, Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю міг направити її до

---

³³⁶ Mąkosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 100.

³³⁷ Ustawa z dnia 26 marca 1935 r. o Inwalidzkim Sądzie Administracyjnym. *Dziennik Praw Państwa Polskiego*. 1935. Nr 26. Poz. 177. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19350260177/O/D19350177.pdf>

³³⁸ Malec D. Historia administracji i myśli administracyjnej. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003.S. 246.

відповідного органу публічної адміністрації для внесення відповідних коректив.³³⁹

Якщо Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю визнавав скаргу обґрунтованою, він міг скасувати оскаржене рішення адміністрації та замінити його власним розпорядженням. Орган публічної влади, чий адміністративний акт було скасовано Інвалідським адміністративним судом, зобов'язувався у місячний термін забезпечити виконання судового рішення та видати новий акт у відповідності до нього. У такий спосіб в Інвалідському адміністративному суді були реалізовані дві вимоги юридичного наукового середовища, через відсутність яких неодноразово піддавався критиці Найвищий адміністративний трибунал – присутність у складі суду представників суспільства та наявність ревізійних повноважень³⁴⁰.

Судова практика Інвалідського адміністративного суду Республіки Польща, на жаль, залишається і по сьогодні майже недослідженим питанням, адже вся документація цього суду (11370 папок) була знищена внаслідок пожежі в Архіві нових актів у Варшаві 1944 р.³⁴¹

Крім Найвищого адміністративного трибуналу та Адміністративного суду у справах осіб з інвалідністю, в Республіці Польща міжвоєнного періоду були й інші органи адміністративного судочинства, які функціонували на колишніх пруських територіях. Після проаналізованих у **підрозділі 3.1** перехідних трансформацій судоустрою на згаданих землях сформувалася трьохрівнева та трьохінстанційна система адміністративного судівництва. Першу ланку становили повітові та міські відділи, другою були воєводські адміністративні суди в Торуні (для Поморського воєводства), Познані (для

---

³³⁹ Ustawa z dnia 26 marca 1935 r. o Inwalidzkim Sądzie Administracyjnym. *Dziennik Praw Państwa Polskiego*. 1935. Nr 26. Poz. 177. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19350260177/O/D19350177.pdf>

³⁴⁰ Małosa M. *Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie*. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 100.

³⁴¹ Malec D. *Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa*. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. S. 103.

Познанського воєводства) та Катовіце (для Сілезького воєводства), а третьою – Найвищий адміністративний трибунал у Варшаві³⁴².

Першою ланкою системи адміністративного судівництва вказаних воєводств були колегіальні повітові відділи, а у містах, виокремлених зі складу повітів, з кількістю населення понад 25 тисяч – міські відділи. Такі міські відділи були утворені у Гдині, Познані, Бидгощі, Іновроцлаві, Торуні, Гнєзно та Грудзьондзі³⁴³. Повітові та міські відділи були водночас першими інстанціями адміністративної юстиції і виконавчими органами місцевого самоврядування. Відтак, склалася доволі нетипова ситуація, при якій орган місцевого самоврядування був компетентним у вирішенні спорів, стороною яких був орган або посадова особа виконавчої влади держави³⁴⁴.

Згідно з § 15 розпорядження міністра колишніх пруських територій Республіки Польща про вибори до сеймиків на колишніх пруських територіях від 12 серпня 1921 р. повітові відділи склалися зі старости як головуючого та шести членів, обраних повітовим сеймиком, з числа мешканців повіту, що мали пасивне виборче право. Склад повітового відділу, як і повітового сеймику обирався строком на чотири роки³⁴⁵. У розпорядженні міністра казни та внутрішніх справ Республіки Польща у справі застосування сталої ставки коштів у спірному адміністративному провадженні від 28 березня 1924 р. ці органи названо «повітовими адміністративними судами»³⁴⁶.

---

³⁴² Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 90.

³⁴³ Tarnowska A. Sądownictwo administracyjne II RP a pruski model sądownictwa administracyjnego. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2006. T. 9. Zeszyt 2. S. 434.

³⁴⁴ Płaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Cz. 2: Polska pod zaborami. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1998. S. 195-196.

³⁴⁵ Юревич Ю. Організація адміністративного судочинства в Республіці Польща на колишніх німецьких територіях 1918-1939 рр. *Парламентаризм в Україні та країнах Європи: історико-правова ретроспектива і сучасність*: Матер. 14-тої Всеукр. наук. конф. (2 грудня 2022 р.) / Упор. І. Я. Терлюк. Львів: Л-Прес, 2022. С. 208.

³⁴⁶ Kania M. Zwyczajne środki zaskarżenia w postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2009. S. 28-29.

Воєводські адміністративні суди у Поморському, Познанському та Сілезькому воєводствах були створені замість колишніх пруських обласних відділів. Правові засади організації та діяльності воєводських адміністративних судів визначалися у низці нормативно-правових актів Республіки Польща, серед яких провідне значення належало розпорядженню міністра колишніх пруських територій від 21 лютого 1921 р. та розпорядженню сілезького воєводи від 1 серпня 1922 р. Згадані акти передбачали такий склад воєводського адміністративного суду: головуючий (згодом перейменований у президента, а потім голову), його заступник, професійні судді (кількість точно не окреслювалося, проте на практиці їх було не менш як двоє), шість непрофесійних суддів і їхні заступники в аналогічній кількості³⁴⁷.

Крім професійних суддів воєводського адміністративного суду, суддівськими кваліфікаціями повинні були володіти голова та його заступник. Як альтернатива вимоги суддівської кваліфікації допускалася можливість зайняття вищих адміністративних посад. Голова воєводського адміністративного суду та його заступник призначалися пожиттєво Начальником Держави (згодом президентом Республіки Польща) за поданням міністра колишніх пруських територій або сілезького воєводи. Професійних суддів воєводського адміністративного суду також призначали пожиттєво міністр колишніх пруських територій (у Торуні та Познані) або глава держави (у Катовіце)³⁴⁸. Непрофесійні судді та їх заступники у воєводських адміністративних судах обиралися Крайовим відділом (у Поморському та Познанському воєводствах) або Воєводською радою (у Катовіце)³⁴⁹.

---

³⁴⁷ Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 92.

³⁴⁸ Kania M. Zwyczajne środki zaskarżenia w postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2009. S. 29.

³⁴⁹ Maisel W. Wojewódzkie sądy administracyjne w Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa-Poznań: PWN, 1976. S. 59-60.

У перші роки відродження Польської держави відчувався дефіцит кваліфікованих суддівських кадрів, а в адміністративному судочинстві він проявлявся особливо гостро. З цих причин вакантні посади у штаті воєводського адміністративного суду в Торуні були зайняті суддями з Малопольщі. Сілезький воєвода намагався вирішити вказану проблему в розпорядженні від 19 листопада 1922 р. шляхом тимчасового делегування суддів судів загальної юрисдикції до складу воєводського адміністративного суду в Катовіце³⁵⁰.

Оскільки першою інстанцією адміністративного судочинства на колишніх пруських територіях Республіки Польща були повітові та міські відділи, воєводські адміністративні суди становили щодо їхніх рішень другу інстанцію. В окремих категоріях справ воєводські адміністративні суди також могли діяти як перша інстанція. Рішення воєводських адміністративних судів підлягали оскарженню та перегляду у Вищому адміністративному трибуналі як другій і третій інстанції відповідно. Річні звіти голів воєводських адміністративних судів у Познані та Торуні 1930-1935 рр. дозволяють виявити категорії справ, які переважали в провадженнях цих органів³⁵¹.

Найчисленнішими були податкові справи (5827 у Познані та 3573 у Торуні), скарги про кошти соціального захисту (2532 у Познані та 1404 у Торуні), скарги у сфері промисловості (925 у Познані та 578 у Торуні), скарги на діяльність поліції (417 у Познані та 162 у Торуні) та виборчі скарги (126 у Познані та 143 у Торуні) тощо). Дещо інший кількісний баланс справ можна спостерігати у зібранні рішень воєводського адміністративного суду в Катовіце за 1923-1929 рр. Сілезія, як відомо, навіть в аналізовані часи була

---

³⁵⁰ Maisel W. *Wojewódzkie sądy administracyjne w Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa-Poznań: PWN, 1976. S. 69.

³⁵¹ Юревич Ю. Організація адміністративного судочинства в Республіці Польща на колишніх німецьких територіях 1918-1939 рр. *Парламентаризм в Україні та країнах Європи: історико-правова ретроспектива і сучасність*: Матер. 14-тої Всеукр. наук. конф. (2 грудня 2022 р.) / Упор. І. Я. Терлюк. Львів: Л-Прес, 2022. С. 209.

індустріально-промисловим регіоном, що відобразилося на палітрі судово-адміністративних проваджень. Зокрема домінували рішення у справах щодо промисловості (457), податкових спорів (98), про кошти соціального захисту (62), діяльність поліції (29), вибори (1) тощо³⁵².

Серед суб'єктів звернення до воєводських адміністративних судів переважали фізичні особи, а у практиці воєводського адміністративного суду в Катовіце була нетипово великою, як для того часу, кількість скарг від юридичних осіб у зв'язку з промисловим спрямуванням Сілезії. Провадження у воєводських адміністративних судах розпочиналося, як і в Найвищому адміністративному трибуналі у Варшаві, з подання скарги³⁵³. Розгляд справи здійснювався воєводським адміністративним судом у складі головуючого чи його заступника, одного професійного судді та трьох непрофесійних суддів. Рішення воєводського адміністративного суду мали ревізійний характер (могло бути постановлено рішення замість скасованого адміністративного акту)³⁵⁴.

Таким чином, система адміністративної юстиції Республіки Польща у міжвоєнний період містила різні органи судочинства, які доповнювали її ядро (Найвищий адміністративний трибунал). До них варто віднести Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю і органи адміністративного судочинства колишніх німецьких територій – повітові та міські відділи, а також воєводські адміністративні суди в Катовіце, Познані і Торуні. Утворений у 1935 р. Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю мав тимчасовий характер і перебував у нерозривному зв'язку з Найвищим адміністративним трибуналом. Його основним завданням було розвантаження головної судово-адміністративної інстанції від справ щодо

---

³⁵² Małosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. S. 93-94.

³⁵³ Kania M. Zwyczajne środki zaskarżenia w postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2009. S. 32.

³⁵⁴ Maisel W. Wojewódzkie sądy administracyjne w Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa-Poznań: PWN, 1976. S. 170-172.

соціальних виплат військовим і воєнним інвалідам, кількість яких була значною після Першої світової війни.

Воєводські адміністративні суди, повітові та міські відділи були перехідним варіантом організації адміністративної юстиції в колишніх німецьких воєводствах на шляху трансформації цього фрагменту пруської моделі вирішення публічно-правових спорів у частину загальнопольської системи адміністративного судівництва. Між згаданими органами та Найвищим адміністративним трибуналом у Варшаві було встановлено функціональний зв'язок, оскільки він був компетентним у перегляді їхніх рішень як вища інстанція.

Висновки до розділу 3.

Підсумовуючи положення цього розділу, варто відзначити великий обсяг нормотворчих, організаційних, процедурних і кадрових робіт, які здійснила у міжвоєнний період Польська держава задля створення ефективної системи адміністративної юстиції. В її правовому регулюванні особливо відчутними були австрійські (єдиний трибунал для колишніх російських і австро-угорських земель) та пруські (три інстанції для колишніх німецьких територій) впливи. Неуніфікованість системи адміністративного судочинства була зумовлена відмінностями традицій цього правового інституту в різних частинах Польської держави та перехідним етапом у формуванні цілісної системи судової влади.

Заснований у 1922 р. Найвищий адміністративний трибунал став ядром системи адміністративної юстиції Республіки Польща, адже він розглядав найбільший обсяг адміністративних справ, а також до 1935 р. був єдиним органом адміністративного судочинства для колишніх територій Австро-Угорщини та Російської імперії. Можна обґрунтовано припустити, що основним взірцем для організації та правового статусу цього органу був Адміністративний трибунал у Відні. Структура Найвищого

адміністративного трибуналу не була чітко зафіксована у профільному законі, тому змінювалася залежно від поточних потреб. Відповідно до міжвоєнного законодавства Польщі компетенція Найвищого адміністративного трибуналу визначалася у загальній формулі з передбаченням переліку справ, які до неї не належали.

Правовий статус суддів Найвищого адміністративного трибуналу в цілому відповідав статусу суддів інших судів (найбільш близьким був статус Верховного суду тогочасної Польщі), однак доповнювався і конкретизувався у спеціальному законодавстві – насамперед законі 1922 р. та розпорядженні Президента 1932 р. Основною проблемою під час утворення трибуналу стала нестача кадрів, які була відчутною у всій судовій системі. Хоча судді Найвищого адміністративного трибуналу вважалися незалежними, розпорядження Президента 1932 р. посилювало їхній зв'язок з виконавчою владою загалом і головою Ради Міністрів зокрема.

Порядок розгляду адміністративних справ у Найвищому адміністративному трибуналі не був надміру складним, тривалим чи бюрократизованим. Однак значна перевантаженість цього органу справами спричиняла істотне уповільнення їхнього розгляду. Адміністративне провадження розпочиналося із внесення скарги, зміст якої відповідав компетенції трибуналу. Спочатку її розглядали на вступному провадженні, яке відбулося на закритому засіданні трибуналу. В разі відповідності адміністративної скарги визначеним у законодавстві вимогам здійснювався судовий розгляд по суті. За результатами розгляду Найвищий адміністративний трибунал виносив рішення. Завершувалося адміністративне судочинство виконанням цього рішення суб'єктами, яким воно адресувалося. Вони повинні були прийняти новий адміністративний акт з урахуванням вказівок рішення Найвищого адміністративного трибуналу. Його повноваження були касаційними, а тому не було можливості винести рішення, що діяло би напряду замість адміністративного акту, який оспарювався.

Крім Найвищого адміністративного трибуналу, в системі адміністративної юстиції міжвоєнної Польщі функціонували Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю і органи адміністративного судочинства колишніх німецьких територій. Створений у 1935 р. Адміністративний суд у справах осіб з інвалідністю мав на меті розвантажити Найвищий адміністративний трибунал з численних справ про соціальне забезпечення військових і воєнних інвалідів. Він мав тимчасовий характер і перебував у нерозривному організаційно-функціональному зв'язку з Найвищим адміністративним трибуналом. На колишніх німецьких територіях адміністративне судівництво мало три ланки – повітові та міські відділи (перша ланка), воєводські адміністративні суди (друга ланка) і Найвищий адміністративний трибунал як третя ланка.

РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ПОЛЬЩІ У 1945-2003 РР.

4.1. Спроби повоєнної відбудови адміністративної юстиції в Польській Народній Республіці

Після завершення Другої світової війни у Польській Народній Республіці розпочалися активні дискусії з приводу відновлення адміністративного судівництва. Серед польських вчених-адміністративістів того часу домінувала позиція щодо потреби встановлення системи адміністративної юстиції шляхом реактивації Найвищого адміністративного трибуналу та створення нижчих інстанцій із залученням представників суспільства³⁵⁵. При цьому, вони часто зверталися до маніфесту Польського комітету національного визволення від 22 липня 1944 р., який декларував доцільність функціонування публічної влади на підставі основних положень Конституції Республіки Польща 1921 р. до часу прийняття нової Конституції³⁵⁶.

Водночас тривала розбудова державного апарату Польської Народної Республіки, влада якої часто не звертала належної уваги на пропозиції науковців. Зокрема були створені національні ради, на які покладался контроль у тому числі за діяльністю урядових і самоврядних органів публічної адміністрації. Тому існували обґрунтовані сумніви щодо того, чи тогочасна польська влада взагалі мала намір відновлювати функціонування адміністративної юстиції³⁵⁷. К. Мамрот пропонував компромісне вирішення розбіжності між юридичною доктриною та практикою державного

---

³⁵⁵ Chmielarz-Grochal A. Projekty reform sądownictwa administracyjnego w Polsce. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica*. 2022. 98. S. 197.

³⁵⁶ Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 22 lipca 1922 r. URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Lubelski/Rocznik_Lubelski-r1959-t2/Rocznik_Lubelski-r1959-t2-s7-14/Rocznik_Lubelski-r1959-t2-s7-14.pdf

³⁵⁷ System prawa administracyjnego / red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel. Tom 10. *Sądowa kontrola administracji*. Warszawa: C. H. Beck, 2014. S. 52-53.

будівництва Польської Народної Республіки – створити адміністративні суди при існуючих національних радах, залучивши професійних суддів, які б формували спільні колегії з представниками суспільства³⁵⁸. Хоча вказана пропозиція знайшла значну підтримку серед тогочасних правознавців (В. Моравські, В. Давідовіч та ін.), політична влада на неї не зреагувала³⁵⁹.

У 1945 р. було розроблено проект декрету про устрій адміністративного судівництва у найвищій інстанції, що відповідав традиціям міжвоєнного періоду. Крім, того було запропоновано проект змін до розпорядження Президента 1932 р., який передбачав відновлення діяльності Найвищого адміністративного трибуналу³⁶⁰. 13 червня 1945 р. у Міністерстві юстиції Польської Народної Республіки з ініціативи міністра Х. Швьонтковського відбулася конференція, присвячена проблемі відновлення адміністративного судочинства. Було обговорено низку важливих питань, у тому числі шляхом науково-практичних дискусій. Спільним знаменником заявлених на конференції пропозицій було те, що більшість доповідачів і дискутантів вважали найдоцільнішим розпочати повоєнну відбудову системи адміністративної юстиції з відновлення діяльності Найвищого адміністративного трибуналу.

10 липня 1945 р. відбулася ще одна конференція на аналогічну тему. Зокрема з доповіддю виступив перший голова Верховного суду Польської Народної Республіки В. Барчіковскі. Він заявив, що функції Найвищого адміністративного трибуналу цілком ефективно можуть здійснювати національні ради, а можливість відновлення функціонування Найвищого адміністративного трибуналу існує тільки як структурної одиниці

---

³⁵⁸ Mamrot K. Sądownictwo administracyjne a rady narodowe. Państwo i Prawo. 1946. Zeszyt 1. S. 37.

³⁵⁹ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 96.

³⁶⁰ Chmielarz-Grochal A. Projekty reform sądownictwa administracyjnego w Polsce. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica*. 2022. 98. S. 198.

Верховного суду³⁶¹. Цілком ймовірно, що керівник найвищої судової інстанції в такий спосіб висловив погляд політичного керівництва держави стосовно проблеми адміністративної юстиції, адже втручання в судову владу було типовим для держав так зв. соціалістичного табору ХХ ст.

Цікавим видається те, що 17 грудня 1945 р. Бюро контролю при Президії Крайової національної ради звернулося до Міністерства юстиції Польської Народної Республіки з питанням, чи вже відбулося фактичне відновлення діяльності Найвищого адміністративного трибуналу, і яка кількість його суддів почали отримувати матеріальне забезпечення з державної казни³⁶². Така постановка питань вказує на повоєнний безлад, який відбувався в системі публічної влади тогочасної Польщі.

Попри значний обсяг робіт, виконаних на нормопроектному та доктринальному рівнях, щодо відновлення адміністративної юстиції, їхня практична реалізація у повоєнні роки не відбулася. Відтак, не було втілено в правове життя положення ст. 26 так зв. малої Конституції (конституційного закону про устрій і сферу діяльності найвищих органів влади Республіки Польща) 1947 р., згідно з якою слід було прийняти закон, який би визначив юрисдикцію та особливості провадження органів, компетентних стосовно справ про законність адміністративних актів у сфері публічної адміністрації³⁶³.

Відповідного законопроекту на той час не було, проте у 1946 р. було розроблено проект декрету про Адміністративні палати Верховного суду Польської Народної Республіки. Він активно обговорювався на конференції, що відбулася при Міністерстві юстиції 11 січня 1947 р. Проект передбачав

---

³⁶¹ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 101-102.

³⁶² Sadłowski M. P. Projekty powołania sądownictwa administracyjnego w Polsce w latach 1944-52. *Miscellanea Historico-Iuridica*. 2017. T. XVI. Zeszyt 2. S. 104.

³⁶³ Ustawa Konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej. *Dziennik Ustaw*. 1947. Nr 18. Poz. 71. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19470180071/O/D19470071.pdf>

альтернативний шлях відновлення діяльності Найвищого адміністративного трибуналу – через утворення Адміністративних палат у структурі Верховного суду. Кількісний склад і компетенцію згаданих палат повинен був визначити Міністр юстиції у відповідному регламенті. Юрисдикція Адміністративних палат Верховного суду згідно з проектом 1946 р. мала поширюватися на справи про публічні платежі, пенсійні виплати, виплати за інвалідністю, виплати родинам учасників партизанського та «підземного» рухів, полеглих за визволення Польщі від нацистської окупації; справи про безпеку та охорону праці, правову охорону винаходів, промислових зразків і торгових марок³⁶⁴. Однак обговорення на конференції не привело проект декрету до його прийняття.

Прийнята в 1952 р. Конституція Польської Народної Республіки також не передбачала можливості функціонування адміністративного судівництва. Це дозволяє припустити, що незалежний судовий контроль за діяльністю органів адміністративного судочинства суперечив уявленням про систему державної влади соціалістичного керівництва тогочасної Польщі³⁶⁵. Більше того, під час розробки проекту Конституції 1952 р. згадане керівництво консультувалося та погоджувало його положення з владою Радянського Союзу. Цей проект розроблявся з орієнтуванням як взірець на Конституцію СРСР 1936 р.³⁶⁶ Як відомо, радянська влада не допускала можливості функціонування адміністративної юстиції, тому орієнтована на неї влада Польської Народної Республіки ігнорувала об'єктивну потребу у відновленні цього важливого правового інституту.

Відновлення роботи над відродженням адміністративного судівництва Польщі відбулося у жовтні 1956 р. За її результатами Кодифікаційна комісія

---

³⁶⁴ Sadłowski M. P. Projekty powołania sądownictwa administracyjnego w Polsce w latach 1944-52. *Miscellanea Historico-Iuridica*. 2017. T. XVI. Zeszyt 2. S. 105-106.

³⁶⁵ Chmielarczyk-Grochal A. Projekty reform sądownictwa administracyjnego w Polsce. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica*. 2022. 98. S. 199.

³⁶⁶ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 87.

Міністерства юстиції Польського Народної Республіки підготувала законопроект під назвою «Право про адміністративне судівництво» від 27 січня 1958 р. Його головним автором був М. Ціммерман, який працював над ним спільно з Ю. Літвіном та іншими правознавцями. Ініціатором розробки такого законопроекту була Комісія адміністративного права при головному управлінні Об'єднання польських правників. Законопроект М. Ціммермана передбачав створення Адміністративної палати Верховного суду, уповноваженого до розгляду скарг на рішення вищих і центральних органів публічної влади, та воєводських адміністративних судів, компетентних щодо рішень всіх інших суб'єктів публічної адміністрації³⁶⁷. Цей законопроект явно не відповідав інтересам правлячого недемократичному режиму Польської Народної Республіки, підконтрольного та підзвітного Союзу РСР. Відтак, законопроект 1958 р. не потрапив до парламенту, але привернув значну увагу польської адміністративно-правової доктрини.

28 січня 1958 р. голова Ради Міністрів Польської Народної Республіки створив спеціальну комісію, метою якої була кодифікація правових норм про адміністративне провадження. Результатом роботи згаданої комісії став проект Кодексу адміністративного провадження, якого 15 березня 1960 р. голова Ради Міністрів Ю. Циранкевіч вніс до Сейму Польської Народної Республіки. В обґрунтуванні до законопроекту йшлося про те, що адміністративне провадження є одним з істотних засобів забезпечення соціалістичного правопорядку. Після доопрацювання законопроекту в Сеймі 14 червня 1960 р. було прийнято Кодекс адміністративного провадження³⁶⁸.

Кодекс адміністративного провадження Польської Народної Республіки 1960 р. у першій редакції містив 196 статей, об'єднаних у розділи та відділи. Ст. 1 вказувала на те, що Кодекс регулює провадження в

---

³⁶⁷ Zimmerman J. Projekt ustawy o sądownictwie administracyjnym z 1958 r. *Samorząd terytorialny*. 1993. 1-2. S. 112-114.

³⁶⁸ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 137-138.

індивідуальних справах у сфері державної адміністрації. Компетентними для таких проваджень ст. 2 Кодексу визнавала самі ж органи державної адміністрації. Кодекс також поширював свою чинність на провадження у державних підприємствах і державних організаціях, професійних, самоврядних та інших суспільних організаціях при вирішенні ними індивідуальних справ у сфері державної адміністрації. Кодекс 1960 р. також встановлював порядок розгляду органами державної адміністрації скарг і пропозицій (відділ IV Кодексу)³⁶⁹.

Згідно зі ст. 157 Кодексу 1960 р. предметом скарги могли бути недбалість або неналежне виконання завдань компетентними органами чи їхніми працівниками, порушення правопорядку чи законних інтересів громадян, а також надміру повільне чи бюрократичне вирішення справ. Кодекс 1960 р. встановлював у ст. 159 і 160 наступний перелік суб'єктів, уповноважених до розгляду скарг стосовно завдань і діяльності:

- національної ради – національна рада безпосередньо вищого рівня; а стосовно воєводської національної ради та національної ради міста, вилученого зі складу воєводства – Державна Рада;

- президії національної ради – президія національної ради вищого рівня, а стосовно президії воєводської національної ради – Рада Міністрів;

- міністра – Рада Міністрів;

- центрального органу влади чи його керівника – голова Ради Міністрів або міністр, якому підпорядковувався відповідний орган;

- адміністративного органу президії національної ради – президії такої ради чи відповідному органу президії національної ради вищого рівня; а стосовно адміністративного органу президії воєводської національної ради – президії такої ради чи відповідному міністру;

---

³⁶⁹ Kodeks postępowania administracyjnego z dnia 14 czerwca 1960 r. *Dziennik Ustaw*. 1960. Nr 30. Poz. 168. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19600300168/O/D19600168.pdf>

- іншого органу державної адміністрації, державного підприємства чи державної організації – органу вищого рівня чи такому, що здійснює безпосередній нагляд;

- професійних, самоврядних або інших суспільних організацій – вищий орган в структурі відповідної організації; а щодо згаданого вищого органу організації – державний орган, який здійснював нагляд за організацією³⁷⁰.

Як впливає зі змісту первинної редакції Кодексу адміністративного провадження 1960 р., у тогочасній Польській Народній Республіці не передбачалося функціонування адміністративної юстиції, адже система оскарження актів і дій публічної адміністрації зводилася до їхнього оспорення в органах управління вищого рівня. Згаданий Кодекс не встановлював можливості оскарження адміністративних актів у судовому порядку, ізолювавши в такий спосіб діяльність публічної адміністрації від судового контролю. Можна припустити, що такий підхід мав політичну мотивацію у намаганнях посилити управлінські повноваження владних суб'єктів з мінімізацією їхнього контролю. Крім того, незалежний адміністративний суд явно не відповідав радянським зразкам правових інститутів, яким слідувала тогочасна Польща.

На фоні лібералізації суспільно-політичного життя Польської Народної Республіки 1970-х рр. відновилися дискусії щодо відродження польської адміністративної юстиції. Головним питанням цих обговорень було те, чи варто створювати окрему систему адміністративних судів, чи доцільніше виконання відповідних функцій (розгляд скарг стосовно діяльності публічної адміністрації) загальними судами³⁷¹. До прикладу, З. Яновіч доводив, що впровадження судового контролю за публічною адміністрацією сприятиме уніфікації її практики. Крім того, на його переконання, адміністративне

³⁷⁰ Kodeks postępowania administracyjnego z dnia 14 czerwca 1960 r. *Dziennik Ustaw*. 1960. Nr 30. Poz. 168. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19600300168/O/D19600168.pdf>

³⁷¹ Chmielarz-Grochal A. Projekty reform sądownictwa administracyjnego w Polsce. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica*. 2022. 98. S. 199.

судочинство дозволило би зекономити роботу законодавця, оскільки не було би потреби змінювати нормативно-правовий акт щоразу, коли виникала певна практична проблема, адже її міг би усувати адміністративний суд. Також З. Яновіч вказував на нові для того часу тенденції розвитку судового контролю за публічною адміністрацією в соціалістичних державах, звертаючи особливу увагу на Югославію³⁷².

У 1972 р. спеціальна комісія під головуванням міністра юстиції, створена головою Ради Міністрів Польської Народної Республіки, розробила законопроект про адміністративне судочинство з урахуванням тогочасних тенденцій здійснення судового контролю щодо публічної адміністрації в державах соціалістичного табору³⁷³. Проте цей законопроект, як і попередні, не отримав достатньої підтримки з боку політичного керівництва держави, тому не був затверджений.

Хоча Кодекс адміністративного провадження 1960 р. не передбачав адміністративного судівництва як незалежного контролю за діяльністю публічної адміністрації, частково цей контроль спостерігався у практиці судів загальної юрисдикції Польської Народної Республіки³⁷⁴. Зокрема Я. Лентовський наголошував на забезпеченні правопорядку як одному із конституційних завдань польських судів, для досягнення якого суди загальної юрисдикції повинні були контролювати в тому числі публічну адміністрацію. Згаданий контроль правознавець вбачав у наступному:

- вирішенні цивільних справ, пов'язаних із діяльністю публічної адміністрації;
- тлумаченні норм адміністративного права в ході їхнього застосування;

---

³⁷² Janowicz Z. Rozwój ogólnego postępowania administracyjnego. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 1970. Zeszyt 3. S. 137.

³⁷³ Chmielarz-Grochal A. Projekty reform sądownictwa administracyjnego w Polsce. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica*. 2022. 98. S. 199.

³⁷⁴ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 205.

- перегляді законності нормативно-правових та індивідуальних актів органів публічної адміністрації;
- розгляді кримінальних справ, пов'язаних зі сферою публічного управління³⁷⁵.

Однак де-факто судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації в Польщі у 60-70-х рр. ХХ ст. був мінімальним. По-перше, для цього не існувало відповідної нормативної бази. Відтак, було незрозуміло, чи суд має право скасувати адміністративний акт, чи ні. По-друге, в разі скасування адміністративного акта загальним судом, невідомим був подальший порядок дій – вимога щодо прийняття нового акта чи інше. По-третє, суди загальної юрисдикції Польської Народної Республіки навряд чи можна визнати незалежними. Вони зазнавали постійного впливу політичного керівництва держави, а отже не могли належним чином здійснювати судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації.

У контексті аналізу контролюючих органів за діяльністю публічної адміністрації Польської Народної Республіки варто звернути увагу на закон про прокуратуру від 20 липня 1950 р. Згідно з положеннями цього закону на прокуратуру покладался нагляд за дотриманням правопорядку в адміністративному провадженні. Цю функцію прокуратури згодом було підтверджено у Кодексі адміністративного провадження 1960 р. У тогочасній юридичній доктрині навіть сформувався позиція, відповідно до якої безпосередня участь прокурора як сторони адміністративного провадження була «сурогатом адміністративного судочинства»³⁷⁶. Як видається, ця форма прокурорської діяльності нагадувала радше загальний нагляд прокуратури за дотриманням законів радянського зразка, ніж адміністративну юстицію демократичних держав.

---

³⁷⁵ Łętowski J. Sądy powszechne i praworządność w administracji. Wrocław, Warszawa, Kraków, 1967. S. 4-5.

³⁷⁶ Nowakowski A. Prawo do wszczęcia postępowania przed sądem administracyjnym w Polsce: szkic prawno-porównawczy. *Palestra*. 1988. Nr. 3 (363). S. 56.

Після Другої світової війни відбувся перехід польської економіки на планові засади, що відповідало соціалістичній моделі господарювання. Ці масштабні трансформації вимагали відповідного інституційного забезпечення. Його важливим елементом став державний господарський арбітраж – квазісудовий орган, який був уповноваженим на вирішення спорів між суб'єктами народного господарства. Правовою підставою його створення та функціонування були нормативно-правові акти Ради Міністрів – декрет про державний господарський арбітраж від 5 серпня 1949 р. і розпорядження про організацію державних арбітражних комісій та порядок арбітражного провадження від 24 жовтня 1949 р. Відповідно до згаданих актів були створені Головна арбітражна комісія при Державній комісії господарського планування та окружні арбітражні комісії при воєводських урядах господарського планування³⁷⁷.

Хоча державні арбітражні комісії не були наділені компетенцією щодо здійснення адміністративного судочинства, вони вирішували майнові спори між органами влади та публічними організаціями. У вказаній категорії справ сторонами виступали державні підприємства, банки, заклади, інститути, державно-кооперативні підприємства, державно-кооперативні центри, кооперативні центри, підприємства, заклади та інститути спілок територіального самоврядування, товариства цивільного і господарського права, в яких державна казна, державні або комунальні підприємства чи особи публічного права володіли часткою понад 50 % статутного капіталу; органи та посадові особи держави і спілки територіального самоврядування як протилежна сторона справи³⁷⁸.

Важливим і цікавим аспектом історичного розвитку адміністративної юстиції Польщі є функціонування судів соціального забезпечення у 1946-

---

³⁷⁷ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 201-202.

³⁷⁸ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 202.

1974 рр. Утворення цих судових органів було передбачено законом від 28 липня 1939 р. «Право про суди соціального забезпечення»³⁷⁹. Набуття ним юридичного чинності було заплановано на 1 квітня 1940 р., але не відбулося у зв'язку з подіями Другої світової війни. Їхнє створення розпочалося в 1945 р., а діяльність – з 1946 р.³⁸⁰

Суди соціального забезпечення були єдиним правовим інститутом, який було передбачено законом міжвоєнного періоду, а реалізовано після Другої світової війни. Закон від 28 липня 1939 р. був об'ємним і налічував 423 статті, визначаючи організацію, устрій і провадження судів соціального забезпечення³⁸¹. Ним було окреслено правовий статус суддів, шифенів, судових аплікантив і судових експертів. Внутрішня організація судів соціального забезпечення була подібною до внутрішньої організації судів загальної юрисдикції, передбаченої законом від 6 лютого 1928 р. «Право про устрій загальних судів». Процес розгляду справи судом соціального забезпечення нагадував порядок цивільного судочинства Польщі міжвоєнного періоду³⁸².

Закон «Право про суди соціального забезпечення» зазнав істотних змін у 1960 р. – було змінено близько третини статей. Зокрема звужувалася компетенція судів соціального забезпечення, адже з того часу до їхньої юрисдикції належали тільки спори про грошові виплати пенсійного

---

³⁷⁹ Ustawa z dnia 28 lipca 1939 r. Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych. *Dziennik Ustaw*. 1939. Nr. 71. Poz. 476. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19390710476/O/D19390476.pdf>

³⁸⁰ Społeczeństwo a władza. Ustrój, prawo, idee / pod red. J. Przygodzkiego, M. Ptaka. Wrocław: Kolonia Limited, 2010. S. 967.

³⁸¹ Ustawa z dnia 28 lipca 1939 r. Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych. *Dziennik Ustaw*. 1939. Nr. 71. Poz. 476. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19390710476/O/D19390476.pdf>

³⁸² Społeczeństwo a władza. Ustrój, prawo, idee / pod red. J. Przygodzkiego, M. Ptaka. Wrocław: Kolonia Limited, 2010. S. 970.

забезпечення працівників та їхніх сімей, а також інші справи, визначені окремими законами³⁸³.

Система судів соціального забезпечення Польської Народної Республіки була дворівневою. Першу ланку становили окружні суди соціального забезпечення, які створювалися спільними розпорядженнями міністра юстиції і міністра праці та суспільної опіки. Їхня ліквідація допускалася лише на підставі закону. Розгляд справ у окружному суді соціального забезпечення здійснював трьохосібний склад – 1 професійний суддя (як головуючий) та 2 шифени (по одному з числа працівників і роботодавців, які досягли 25-річного віку)³⁸⁴. У серпні 1945 р. було створено 6 окружних судів соціального забезпечення у Варшаві, Бидгощі, Катовіце, Кракові, Лодзі та Познані³⁸⁵.

Другою ланкою був Трибунал соціального забезпечення у Варшаві. До повноважень цього органу належав перегляд рішень окружних судів соціального забезпечення як друга інстанція, розгляд окремих, визначених законами, категорій справ як перша інстанція, а також надання роз'яснення дискусійних положень законодавства чи таких, які спричиняли розбіжності правозастосування³⁸⁶. На підставі закону від 15 лютого 1962 р. Верховному суду Польської Народної Республіки було надано право надзвичайної ревізії щодо рішень Трибуналу соціального забезпечення. Цю функцію зокрема виконувала Палата праці та соціального забезпечення Верховного суду.³⁸⁷

Судді Трибуналу соціального забезпечення були наділені контрольними повноваженнями щодо окружних судів соціального забезпечення, тому мали можливість приходити до них із перевітками. Трибунал соціального

---

³⁸³ Nowakowski M. Okręgowe sądy ubezpieczeń społecznych. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2016. S. 76.

³⁸⁴ Społeczeństwo a władza. Ustrój, prawo, idee / pod red. J. Przygodzkiego, M. Ptaka. Wrocław: Kolonia Limited, 2010. S. 971.

³⁸⁵ Nowakowski M. Okręgowe sądy ubezpieczeń społecznych. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2016. S. 104.

³⁸⁶ Społeczeństwo a władza. Ustrój, prawo, idee / pod red. J. Przygodzkiego, M. Ptaka. Wrocław: Kolonia Limited, 2010. S. 970.

³⁸⁷ Nowakowski M. Okręgowe sądy ubezpieczeń społecznych. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2016. S. 78.

забезпечення вирішував справи у трьох особовому складі професійних суддів. Дискусійні правові питання, які викликали сумніви у складу трибуналу, могли бути передані на вирішення колегії 7 суддів або загального зібрання Трибуналу соціального забезпечення³⁸⁸.

Суди соціального забезпечення були фаховими та незалежними від державної адміністрації органами спеціалізованого адміністративного судочинства, які вирішували спори між суб'єктами публічного управління та фізичними особами. Ці юрисдикційні органи мали можливість скасувати адміністративний акт або внести до нього зміни³⁸⁹. Участь шифенів у складах судів соціального забезпечення відповідала тогочасними тенденціям судочинства Польської Народної Республіки, яка впроваджувала представників суспільства до розгляду судових справ на різних щаблях судової системи³⁹⁰.

Суди соціального забезпечення як органи адміністративного судочинства припинили свою діяльність у 1974 р. (відповідний закон втратив чинність 1 січня 1975 р.). Відтоді справи соціального забезпечення вирішувалися у змішаному (цивільно-адміністративному) провадженні судами праці та соціального забезпечення. У 1985 р. справи соціального забезпечення були передані в компетенцію судів загальної юрисдикції. З метою вирішення цієї категорії справ у структурі воєводських окружних судів створювалися підрозділи, які називалися судами в сфері праці та соціального забезпечення³⁹¹.

Таким чином, повоєнна відбудова адміністративної юстиції у Польській Народній Республіці відбувалася повільно та здебільшого зазнала невдачі.

---

³⁸⁸ Społeczeństwo a władza. Ustrój, prawo, idee / pod red. J. Przygodzkiego, M. Ptaka. Wrocław: Kolonia Limited, 2010. S. 971.

³⁸⁹ Nowakowski M. Problem konstytucyjności administracyjnego sądownictwa ubezpieczeń społecznych. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2012. T. XV. S. 147-148.

³⁹⁰ Społeczeństwo a władza. Ustrój, prawo, idee / pod red. J. Przygodzkiego, M. Ptaka. Wrocław: Kolonia Limited, 2010. S. 976.

³⁹¹ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 200.

Попри значні напрацювання тогочасної юридичної доктрини та наявність гострої суспільної потреби у відновленні адміністративного судівництва, політичне керівництво держави зайняло негативну позицію з цього питання аж до кінця 70-х рр. XX ст. Більшість польських вчених-адміністративістів того часу дотримувалися думки, що побудова системи адміністративної юстиції повинна відбуватися в два етапи – реактивація Найвищого адміністративного трибуналу та створення нижчих інстанцій на місцях. З метою відновлення адміністративної юстиції повоєнної Польщі було розроблено кілька законопроектів, найбільш знаний з яких був проект М. Ціммермана 1958 р. Однак жоден з них не був затверджений з огляду на політичні мотиви державної влади Польської Народної Республіки, яка орієнтувалася на Союз РСР у питаннях свого правового розвитку.

Кодекс адміністративного провадження 1960 р. не передбачив можливості оскарження актів і дій публічної адміністрації в судовому порядку. Ним встановлювалися тільки адміністративні засоби контролю щодо суб'єктів державного управління іншими суб'єктами, які перебували на вищому щаблі адміністративного апарату. Водночас прямої заборони оскарження актів і дій публічної адміністрації в судовому порядку не існувало. Відтак, суди загальної юрисдикції також інколи розглядали відповідні скарги, проте ця практика не була поширеною, системною чи однорідною. Крім того, публічно-правові спори щодо державного майна могли розглядатися арбітражними комісіями. Це дозволяє висновувати, що в Польській Народній Республіці 50-70-х рр. XX ст. адміністративна юстиція була відновлена вкрай обмежено і частково, тому цей етап варто визнати регресом на шляху історичної еволюції польського адміністративного судочинства.

4.2. Утворення та діяльність Головного адміністративного суду (1980-2003 рр.)

8 лютого 1974 р. ухвалою Ради міністрів Польської Народної Республіки було затверджено план щодо вдосконалення чинного права на 1974-1980 рр. Серед викладених у ньому завдань було реформування Кодексу адміністративного провадження 1960 р. Однак у перші роки виконання цього плану в напрямку змін порядку адміністративного провадження конкретних кроків не було зроблено³⁹². Реальна законопроектна робота щодо редакції Кодексу адміністративного провадження розпочалася в 1977 р.³⁹³ Існуючий порядок оскарження адміністративних актів уже не відповідав суспільним умовам і виявив численні недоліки чинної на той час системи адміністративного провадження. Щодо шляхів реформування механізмів оскарження адміністративних актів спочатку домінував погляд, згідно з яким відповідну функцію варто було надати загальним судам. Однак в ході науко-практичних дискусій перемогла позиція, відповідно до якої більш доцільно відновити адміністративне судочинство і створити окрему інстанцію.

Доктринальні дискусії з приводу організації судового контролю за публічною адміністрацією поступово переросли у сеймові дебати наприкінці 70-х рр. ХХ ст. Проект закону про реформу адміністративного провадження розроблявся експертною групою при Канцелярії Сейму. До її складу ввійшли провідні науковці у галузі права (Я. Борковські, В. Давідовіч, М. Вижиковські та ін.), представники судової влади, прокуратури та публічної адміністрації. Сеймову підкомісію у справах Кодексу адміністративного провадження очолив С. Завадзкі (згодом став головою Головного адміністративного суду в 1980-1981 рр.). Результатом цих нормопроектних робіт став законопроект про зміну Кодексу адміністративного провадження 1960 р., який було подано

---

³⁹² Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 166.

³⁹³ Świątkiewicz J. Kierunki zamierzonej modernizacji kodeksu postępowania administracyjnego. *Państwo i Prawo*. 1979. Zeszyt 5. S. 3.

маршалкові Сейму 17 жовтня 1979 р. Цей законопроект передбачав створення Головного адміністративного трибуналу та широкий спектр судового контролю за діяльністю публічної адміністрації³⁹⁴.

Головний адміністративний суд Польської Народної Республіки було засновано на підставі закону про від 31 січня 1980 р.³⁹⁵ Його прийняття спричинило внесення змін до Кодексу адміністративного провадження 1960 р., які полягали в доповненні його відділу VI статтями про судовий розгляд адміністративних справ. До Кодексу адміністративного провадження також було внесено перелік справ, підвідомчих Головному адміністративному трибуналу. Острах політичного керівництва щодо судового контролю за адміністрацією призвели до того, що правовий статус суду, його юрисдикція і місце в судовій системі правосуддя були «урізані» настільки, наскільки це було можливе в тогочасних умовах. Закон 1980 р. передбачав, що Головний адміністративний суд є спеціальним судом, єдиною інстанцією адміністративної юстиції, за яким здійснював нагляд Верховний суд Республіки Польща³⁹⁶.

Професійне середовище сприйняло утворення Головного адміністративного суду з недовірою, проте визнало цінність і важливість цієї події. Від початку свого функціонування Головний адміністративний трибунал зайняв позицію, згідно з якою його пріоритетом є дотримання вимог права. З відновленням адміністративного судочинства відносини між громадянами та органом публічної адміністрації, рішення якого оскаржувалися, суттєво змінилися. Під час судового розгляду справи, який

---

³⁹⁴ Chmielarz-Grochal A. Projekty reform sądownictwa administracyjnego w Polsce. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica*. 2022. 98. S. 199.

³⁹⁵ Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym oraz o zmianie ustawy – Kodes postępowania administracyjnego. *Dziennik Ustaw*. 1980. Nr. 4. Poz. 8. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19800040008/O/D19800008.pdf>

³⁹⁶ Hauser R. Polskie sądownictwo administracyjne (1980–2005). *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce* / pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 24.

здійснювався незалежним від виконавчої влади суддею, адміністративний орган перебував нарівні з іншою стороною – особою³⁹⁷.

Оновлений у 1980 р. Кодекс адміністративного провадження встановлював конкретний перелік категорій справ, підвідомчих Головному адміністративному суду:

- справи про будівництво, будівельний нагляд, будівельні матеріали, урбаністику й архітектуру;
- справи щодо цін, виплат і тарифних ставок;
- справи про публічні дороги, їхнє утримання та охорону (у тому числі щодо особистих виплат на ремонт доріг), рух на публічних дорогах, комунікації, сполучення, мореплавства, транспорту і спедиції;
- справи про законність адміністративних актів у сфері виробництва, ремесла, неремісничих послуг, торгівлі, гастрономічного промислу та громадського харчування й інших видів господарської діяльності;
- справи стосовно перепису населення, встановлення особи, актів цивільного стану, імен, прізвищ і громадянства;
- справи про законність адміністративних актів у сфері геології, геодезії та картографії;
- справи щодо житлово-комунального господарства, територіального господарювання, житлово-будинкового фонду, утримання чистоти в містах і громадах;
- справи про законність адміністративних актів у сфері паливно-енергетичного та сировинно-матеріального господарювання, видобування та пошуку корисних копалин і натуральної сировини, господарювання ними, компенсації гірничої шкоди, а також обороту сировиною, матеріалами та виробами;
- справи про діяльність публічної адміністрації у напрямках водного та харчового господарювання;

---

³⁹⁷ Naczelny Sąd Administracyjny. Historia. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/polskie-sadownictwo-administracyjne-1980-2005,news,15,8.php>

- справи стосовно податкових зобов'язань, митних платежів та інших грошових виплат, на які поширювалося податкове законодавство;
- справи про оборот нерухомості та планування простору;
- справи про охорону природи і довкілля;
- справи щодо освіти і виховання, навчання у вищій школі, культури та мистецтва, історичної спадщини і музеїв, а також артистичної та відпочинкової діяльності, за винятком справ про науку та наукову діяльність, які були вилучені з-під юрисдикції Головного адміністративного суду;
- справи про законність адміністративних актів у сфері землеробства та лісництва;
- справи стосовно можливості займатися певними видами діяльності;
- справи про експропріацію нерухомості та іншого майна;
- справи щодо зайнятості та соціальних прав;
- справи про діяльність публічної адміністрації в напрямках охорони здоров'я, суспільної опіки, санітарно-епідеміологічних вимог, фізичної культури, спорту та туризму³⁹⁸.

Водночас згаданий перелік не був вичерпним, адже нова редакція Кодексу 1960 р. допускала розширення компетенції Головного адміністративного трибуналу шляхом прийняття відповідних законів і розпоряджень Ради Міністрів (це право уряду так і не було використано). Слід зазначити, що обсяг компетенції Головного адміністративного суду поступово розширювався шляхом прийняття законів (наприклад, щодо податкових та митних справ, справ про державні підприємства, валютні операції тощо). Проте ця тенденція не була однозначною, адже закони інколи дублювали категорії справ, передбачені Кодексом 1960 р. чи передавали

---

³⁹⁸ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 291-292.

деякі з них від Головного адміністративного суду до інших органів судочинства³⁹⁹.

Згідно зі ст. 3 закону від 31 січня 1980 р. склад Головного адміністративного суду становили голова, віцеголови та судді. Суддів призначала на посади та звільняла з посад Державна рада за поданням міністра юстиції. Також Державна рада призначала голову та віцеголів Головного адміністративного суду за подання голови Ради міністрів. Ст. 4 закону від 31 січня 1980 р. визнала суддів Головного адміністративного суду незалежними та підпорядкованими тільки законам.

Суддею Головного адміністративного суду відповідно до ст. 5 закону від 31 січня 1980 р. міг стати той, хто надав гарантії належного виконання обов'язків судді у Польській Народній Республіці, мав польське громадянство, володів повнотою цивільних і громадянських прав, мав бездоганний характер, отримав університетську юридичну освіту і досягнув 35-річного віку. Крім того, для зайняття посади судді Головного адміністративного суду кандидат повинен був мати щонайменше 10 років досвіду роботи на посадах судді, прокурора, арбітра, нотаріуса чи юрисконсульта або виконання професії адвоката чи зайняття самостійної посади в органах публічної адміністрації, пов'язаної з юридичною практикою. Від цієї вимоги звільнялися професори та доценти польських вищих навчальних закладів, Польської академії наук, інших наукових і науково-дослідних організацій. Існувала також вимога високого рівня знань у сфері державної адміністрації та адміністративного права й інших юридичних дисциплін, пов'язаних з діяльністю публічної адміністрації⁴⁰⁰.

Першим головою Головного адміністративного суду Польщі 1 вересня 1980 р. був призначений С. Завадзкі – авторитетний польський правознавець-

---

³⁹⁹ Hauser R. Kształtowanie się pozycji i ustroju Naczelnego Sądu Administracyjnego. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*. 2010. Nr. 5-6. S. 159.

⁴⁰⁰ Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym oraz o zmianie ustawy – Kodes postępowania administracyjnego. *Dziennik Ustaw*. 1980. Nr. 4. Poz. 8. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19800040008/O/D19800008.pdf>

адміністративіст, керівник Інституту наук про державу і право Варшавського університету, який здійснив вагомий внесок у відродження польської адміністративної юстиції. Він очолював Головний адміністративний суд до червня 1981 р., коли його було призначено міністром юстиції Польської Народної Республіки. Наступним головою Головного адміністративного суду став хабілітований доктор права, професор А. Желіньскі, який займав цю посаду впродовж 1982-1992 рр. Крім С. Завадзкого першими суддями Головного адміністративного трибуналу у серпні 1980 р. стали Ю. Петрашевскі (віцеголова), Т. Лопачюк, З. Маньк, Х. Полешак, Я. Семенюк, М. Шабловска, І. Шьмєтанка-Шварчковска та Є. Шьвьонткевіч⁴⁰¹.

Голова Головного адміністративного суду повинен був не рідше, ніж щорічно скликати загальне зібрання суддів (ст. 9 закону 1980 р.). Воно обговорювало діяльність Головного адміністративного суду та проблеми, які виникали в його практиці. На засідання загального зібрання голова Головного адміністративного суду запрошував міністра юстиції, міністра адміністрації, територіального господарювання й охорони довкілля, першого голову Верховного суду та генерального прокурора Польської Народної Республіки. Голова Головного адміністративного суду також міг запросити інших осіб, зацікавлених обговорюваною тематикою⁴⁰².

Діяльність Головного адміністративного суду розпочалася 1 вересня 1980 р.⁴⁰³ у м. Варшава на вулиці Ясна, 1 («Дім під орлами»). До грудня того ж року ним було отримано у провадження 982 справи. У 1981 р. Головний адміністративний суд отримував у провадження близько 600 справ щомісячно. Станом на вересень 1995 р. Головний адміністративний суд за 15

---

⁴⁰¹ Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. S. 284-286.

⁴⁰² Hauser R. Polskie sądownictwo administracyjne (1980–2005). *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce* / pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 25.

⁴⁰³ Turłukowski J. Administrative justice in Poland. *Brics Law Journal*. 2016. Vol. III. Issue 1. P. 131.

років своєї діяльності прийняв до розгляду близько 250 000 справ, з яких 225 000 були вирішені. В умовах відновленої демократії зростала довіра польського суспільства до Головного адміністративного суду, а з нею і кількість справ, що надходили в його провадження. Так, у 1998 р. їхня кількість за рік перевищила 60 000, а в 2001 р. – становила 75 801⁴⁰⁴.

Створення Конституційного трибуналу Польської Народної Республіки на підставі закону від 29 квітня 1985 р. стало важливим каталізатором розвитку судового контролю за діяльністю публічної адміністрації, адже судові колегії та голова Головного адміністративного суду отримали право оскаржити до нього нормативно-правові акти, що суперечили Конституції або нормативно-правовому акту вищого рівня. Голова Головного адміністративного суду Польщі також набув можливості подати звернення до Конституційного трибуналу про офіційне тлумачення положень закону⁴⁰⁵.

Істотні зміни в юрисдикції Головного адміністративного суду відбулися у 1990 р. Вони стосувалися насамперед введення в дію законів про місцеве самоврядування від 8 березня 1990 р., про місцеві органи загальної урядової адміністрації від 22 березня 1990 р., про розподіл завдань і повноважень, визначених у окремих актах, між органами громади та органами державної адміністрації, а також про внесення змін до деяких актів від 17 травня 1990 р.⁴⁰⁶

Крім того, компетенція єдиного органу адміністративного судочинства розширилася за наслідками роботи Комісії з розробки законопроекту про Головний адміністративний суд, створеної в липні 1988 р. тодішнім головою цього суду А. Желінским. Вихідними пунктами згаданої нормопроектної

---

⁴⁰⁴ Hauser R. Kształtowanie się pozycji i ustroju Naczelnego Sądu Administracyjnego. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*. 2010. Nr. 5-6. S. 160-161.

⁴⁰⁵ Naczelny Sąd Administracyjny. Historia. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/polskie-sadownictwo-administracyjne-1980-2005,news,15,8.php>

⁴⁰⁶ Hauser R. Polskie sądownictwo administracyjne (1980–2005). *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce* / pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 28.

роботи стали оригінальний законопроект про Головний адміністративний суд, розроблений Я. Борковським та позиція Законодавчої ради від 22 червня 1988 р. щодо нових рішень у сфері судового контролю за адміністративними актами. Проект, підготовлений Комісією, передбачав посилення становища Головного адміністративного суду як основного спеціалізованого суду, уповноваженого на здійснення судочинства шляхом контролю за законністю адміністративних рішень, а також інших форм адміністративної діяльності. Результати цих робіт знайшли відображення в законі від 24 травня 1990 р. про внесення змін до Кодексу адміністративного провадження 1960 р.⁴⁰⁷

Вказані зміни полягали зокрема у наступному:

- встановленні загального правила, згідно з яким юрисдикції Головного адміністративного суду підлягають усі адміністративні рішення за винятком категорій, безпосередньо перелічених у § 4 ст. 196 Кодексу адміністративного провадження 1960 р.;
- поширення судового контролю на рішення, прийняті в ході адміністративного, виконавчого та забезпечувального провадження;
- передбачення можливості судового оскарження рішень органів місцевого самоврядування;
- надання територіальним громадам і їхнім їх об'єднанням судового захисту від дій контрольно-наглядових органів;
- одержання контрольно-наглядовими органами держави можливості оскаржити рішення органу місцевого самоврядування в порядку адміністративного судочинства;
- доручення Головному адміністративному суду функції вирішення спорів про компетенцію між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади⁴⁰⁸.

---

⁴⁰⁷ Naczelny Sąd Administracyjny. Historia. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/polskie-sadownictwo-administracyjne-1980-2005,news,15,8.php>

⁴⁰⁸ Hauser R. Polskie sądownictwo administracyjne (1980–2005). *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce* / pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 30-31.

Відповідно до закону від 11 жовтня 1991 р. про референдум територіальної громади Головний адміністративний суд отримав повноваження розглядати скарги на рішення громадської ради про відхилення звернень жителів щодо проведення референдуму та рішення воєводської виборчої комісії про відхилення пропозиції щодо проведення референдуму про розпуск громадської ради, а також скарги на бездіяльність згаданих органів стовно інших питань⁴⁰⁹.

На початку 90-х рр. ХХ ст. тривали активні науково-практичні дискусії з приводу подальшого реформування Головного адміністративного суду Польщі. Зокрема висловлювалася позиція, відповідно до якої з Кодексу адміністративного провадження 1960 р. варто вилучити статті, присвячені адміністративному судочинству, створивши окремий нормативно-правовий акт для цих відносин. З критикою вказаної пропозиції виступив польський правознавець З. Яновіч. На його переконання, така реформа могла би порушити структуру Кодексу адміністративного провадження 1960 р., а відтак дестабілізувати правову основу відносин держави з громадянином. Крім того, він наголошував на недоречності аргументів, заснованих на іноземному досвіді, адже в жодній державі Європи на той час не було Кодексу адміністративного провадження⁴¹⁰.

Подальше розширення компетенції Головного адміністративного суду відбулося відповідно до закону від 12 жовтня 1994 р. про внесення змін до закону про апеляційні колегії місцевого самоврядування. Зокрема Головний адміністративний суд отримав повноваження приймати рішення у справах, коли влада територіальної громади діями чи бездіяльністю порушила права третіх осіб, а також давати відповіді на дискусійні правові питання, що

---

⁴⁰⁹ Ustawa z dnia 11 października 1991 r. o referendum gminnym. *Dziennik Ustaw*. 1991. Nr 110. Poz. 473. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911100473/O/D19910473.pdf>

⁴¹⁰ Janowicz Z. Sądownictwo administracyjne lat dziewięćdziesiątych. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 1991. Rok LIII. Zeszyt 3. S. 11.

виникали у складів апеляційних комісій місцевого самоврядування під час розгляду підвідомчих їм справ⁴¹¹.

У 1992 р. було розпочато роботу з підготовки нового законопроекту про Головний адміністративний суд. Проект підготувала група суддів Головного адміністративного суду на чолі з тодішнім головою суду Р. Хаусером. У другій половині 1993 р. законопроект було внесено до канцелярії президента Республіки Польща, яка призначила рецензентів і передала проект на подальшу нормопроектну роботу. 6 січня 1994 р. президент Республіки Польща подав законопроект до Сейму, а 7 квітня того ж року законопроект пройшов перше читання в Сеймі, отримавши загальне схвалення, і був переданий до Комісії юстиції та Законодавчої комісії. Закон про Головний адміністративний суд був прийнятий Сеймом 11 травня 1995 р. і набув чинності 1 жовтня того ж року⁴¹².

Новий закон про Головний адміністративний суд виключив норми про адміністративне судочинство з Кодексу адміністративного провадження шляхом скасування розділу VI. Це зумовило систематизацію у польському законодавстві раніше відокремлених положень устрій і організацію Головного адміністративного суду, а також положень, що регулювали сферу його діяльності та здійснення адміністративного судочинства. Закон зберіг модель Головного адміністративного суду як єдиної інстанції адміністративної юстиції⁴¹³.

Відповідно до ч. 1 ст. 5 закону 1995 р. Головний адміністративний суд поділявся на палати, але їхня кількість і компетенція не встановлювалася. На підставі розпорядження президента Республіки Польща від 28 вересня 1995

---

⁴¹¹ Hauser R. Kształtowanie się pozycji i ustroju Naczelnego Sądu Administracyjnego. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*. 2010. Nr. 5-6. S. 162.

⁴¹² Naczelny Sąd Administracyjny. Historia. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/polskie-sadownictwo-administracyjne-1980-2005,news,15,8.php>

⁴¹³ Hauser R. Polskie sądownictwo administracyjne (1980–2005). *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce* / pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 34.

року у структурі Головного адміністративного суду було створено Фінансову палату та Загальноадміністративну палату. Згідно зі ст. 16 закону 1995 р. окрім розгляду законності адміністративних рішень, за винятком тих, які прямо виключені з-під компетенції Головного адміністративного суду законами, згаданий суд контролював законність:

- усіх рішень, винесених в адміністративному, виконавчому та забезпечувальному провадженнях;
- закриття провадження у справі органу публічної адміністрації або вирішення ним справи по суті;
- інших актів та діяльності у сфері публічної адміністрації щодо надання, підтвердження або визначення права чи обов'язку, що прямо чи опосередковано впливало з положень законодавства;
- рішень органів місцевого самоврядування з питань публічного управління;
- підзаконних нормативно-правових актів місцевого рівня;
- актів нагляду за діяльністю місцевого самоврядування⁴¹⁴.

Головний адміністративний суд зберіг повноваження щодо розгляду скарг на бездіяльність органів публічної адміністрації (ст. 17 закону 1995 р.), компетенційних спорів між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади (ч. 1 ст. 18 закону 1995 р.) та надання роз'яснень з дискусійних правових питань, поставлених адміністративними органами в ході вирішення конкретної справи (ч. 2 ст. 18 закону 1995 р.)⁴¹⁵.

Відповідно до ст. 4 закону 1995 р. склад Головного адміністративного суду становили голова, віцеголови, голови палати, голови територіальних підрозділів (вони створювалися на місцях) і судді. Голову та віцеголів

---

⁴¹⁴ Ustawa z dnia 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym. Dziennik Ustaw. Nr. 74. Poz. 368. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19950740368/O/D19950368.pdf>

⁴¹⁵ Hauser R. Polskie sądownictwo administracyjne (1980–2005). *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce* / pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 37.

Головного адміністративного суду призначав на посади та звільняв з посад президент Республіки Польща за згодою загального зібрання суддів цього суду. Голів палат і територіальних підрозділів Головного адміністративного суду призначав його голова за згодою колегії суддів цього суду. Ст. 12 закону 1995 р. продублювала із деякими корективами кваліфікаційні вимоги для зайняття посади судді Головного адміністративного суду, передбачені законом 1980 р.⁴¹⁶

Істотною новелою закону 1995 р. стало запровадження правила про те, що скарга має бути подана безпосередньо до Головного адміністративного суду протягом 30 днів з дати вручення адміністративного рішення скаржнику, а в інших випадках – протягом 30 днів з дати, коли скаржник дізнався або міг дізнатися про адміністративний акт чи іншу дію, що є підставою для подання скарги (ч. 1 ст. 35 закону 1995 р.). Зберігався самоконтроль органів публічної адміністрації. Він полягав у тому, що адміністративний орган мав право дійти до висновку, що скарга на його рішення, дії чи бездіяльність є обґрунтованими та добровільно виконати вимоги скаржника (ч. 2 ст. 38 закону 1995 р.)⁴¹⁷.

У разі ненадання вчасно матеріалів і документів справи органом публічної адміністрації Головний адміністративний суд був уповноважений прийняти рішення по справі, виходячи з її фактичних і юридичних обставин, викладених у скарзі, якщо вони не викликали обґрунтованих сумнівів під час розгляду справи по суті (ч. 1 ст. 39 закону 1995 р.). Іншою новелою закону 1995 р. (ч. 1 ст. 31) була можливість Головного адміністративного суду накладати штраф на орган, який повністю або частково не виконав його рішення. Головний адміністративний суд також був уповноважений реагувати на всі акти чи дії, видані або вчинені у всіх провадженнях, які

---

⁴¹⁶ Ustawa z dnia 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym. Dziennik Ustaw. Nr. 74. Poz. 368. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19950740368/O/D19950368.pdf>

⁴¹⁷ Hauser R. Kształtowanie się pozycji i ustroju Naczelnego Sądu Administracyjnego. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*. 2010. Nr. 5-6. S. 162-163.

велися в межах даної справи, якщо це було необхідним для її остаточного вирішення (ст. 29 закону 1995 р.)⁴¹⁸.

Закон від 11 травня 1995 року також запровадив інститут вирішення дискусійних правових питань колегією з семи суддів, палатою або об'єднаними палатами Головного адміністративного суду (ч. 2 ст. 49). Незважаючи на те, що рішення Головного адміністративного суду вирішувало дискусійне правове питання лише в конкретній справі (ч. 5 ст. 49), такі рішення стали важливим засобом уніфікації судової практики завдяки авторитету розширеного складу суду та високій якості правової аргументації⁴¹⁹. Вказана новела відтворювала досвід міжвоєнного періоду історії польського права, здобутий завдяки функціонуванню Найвищого адміністративного трибуналу в 1922-1939 рр. Як зазначалося у розділі 3, дискусійні правові питання вирішувалися посиленням складом суддів або загальним зібранням голів і суддів Найвищого адміністративного трибуналу.

Ч. 2 ст. 57 закону 1995 р. встановила право надзвичайної ревізії Верховним судом Республіки Польща рішень Головного адміністративного суду, що були винесені з грубим порушенням чинного законодавства. Правом звернення до Верховного суду про надзвичайну ревізію рішень Головного адміністративного суду наділялися міністр юстиції, генеральний прокурор, перший голова Верховного суду, голова Головного адміністративного суду, речник громадянських прав (омбудсмен), міністр праці та соціального забезпечення (у справах щодо трудових правовідносин і відносин соціального забезпечення), голова Патентного уряду (у справах, що виникли з правовідносин у сфері промислової власності). Спочатку граничний строк для подання звернень про надзвичайну ревізію рішень

---

⁴¹⁸Ustawa z dnia 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym. Dziennik Ustaw. Nr. 74. Poz. 368. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19950740368/O/D19950368.pdf>

⁴¹⁹ Hauser R. *Polskie sądownictwo administracyjne (1980–2005). XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce* / pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 39.

Головного адміністративного суду становив шість місяців з дня винесення остаточного рішення, а від 30 листопада 1997 р. – з дня вручення сторони копії рішення⁴²⁰.

Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. внесла принципові зміни в устрій і організацію адміністративного судівництва. Відповідно до ст. 184 Конституції Республіки Польща Головний адміністративний суд та інші адміністративні суди в межах, визначених законом, контролюють діяльність публічної адміністрації. Цей контроль включає в тому розгляд питання про відповідність законам рішень органів місцевого самоврядування й актів місцевих органів виконавчої влади. Відповідно до ч. 1 ст. 176 Конституції Польщі формувалася засада, згідно з якою судове провадження повинно мати не менш як дві інстанції⁴²¹. Інакше кажучи, норми Конституції передбачали кардинальні зміни в системі адміністративного судівництва, в основі яких повинно було стати більшення кількості інстанцій та органів адміністративного судочинства.

Ч. 2 ст. 236 Конституції Польщі 1997 р., з якої починався розділ XIII «Перехідні та прикінцеві положення» постановила, що закони, спрямовані на реалізацію вимог ч. 1 ст. 176 стосовно адміністративного судочинства, повинні бути прийняті впродовж 5 років з дня набрання чинності Конституцією (17 жовтня 1997 р.). До набрання чинності такими законами зберігалася можливість надзвичайної ревізії рішень Головного адміністративного суду Верховним судом Республіки Польща⁴²².

Автором аналізованих перехідних положень варто визнати Р. Хаусера, який ще у 1995 р. критикував тогочасний проект Конституції Польщі, в якому не було вирішення колізії вимоги не менш як двох інстанцій судового провадження та наявності лише Головного адміністративного суду в системі

---

⁴²⁰ Hauser R. Kształtowanie się pozycji i ustroju Naczelnego Sądu Administracyjnego. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*. 2010. Nr. 5-6. S. 164.

⁴²¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Kraków, 2015. S. 34-35.

⁴²² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Kraków, 2015. S. 45.

адміністративної юстиції. У своїй науковій статті він пропонував встановити у Конституції перехідний період, упродовж якого слід було розробити відповідне законодавство та створити нижчі інстанції адміністративного судочинства. Також Р. Хаусер піддав критиці проект Конституції в 1995 р. щодо права на касаційну скаргу до Верховного суду з приводу рішення Головного адміністративного суду. На його переконання, право на таке звернення могло бути тільки тимчасовим – до створення нижчих інстанцій адміністративного судочинства⁴²³.

На виконання аналізованих конституційних положень у 1998 р. голова Головного адміністративного суду Р. Хаусер сформував під своїм керівництвом групу в складі Я. Борковського, Т. Вошя, А. Врубеля, А. Кабата, Я. Кацпжака, Є. Мжика, В. Римса, Є. Свьонткевіча і Я. Тщінського, які розробили відповідні законопроекти. Після широкого громадського обговорення ці законопроекти були внесені до Канцелярії президента Республіки Польща. 22 жовтня 2001 р. Президент Республіки Польща подав до Сейму три законопроекти: Право про устрій адміністративних судів; Право про провадження в адміністративних судах; Положення про введення в дію законів «Право про устрій адміністративних судів» та «Право про провадження в адміністративних судах». Перше читання цих законопроектів відбулося на пленарному засіданні Сейму Республіки Польща 21 грудня 2001 р. Влітку 2002 р. ці закони були прийняті Сеймом, а згодом підписані Президентом Республіки Польща. Вони набули чинності 1 січня 2004 р.⁴²⁴

Таким чином, утворення Головного адміністративного суду стало важливим (переломним) етапом повоєнного відновлення адміністративної юстиції в Польщі, який засвідчив можливість демократичних змін в умовах соціалістичної диктатури. Провідні правознавці тогочасної Польщі доклали

---

⁴²³ Hauser R. Sądownictwo administracyjne w przyszłej Konstytucji. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 1995. Rok LVII. Zeszyt 2. S. 63, 65.

⁴²⁴ Hauser R. Polskie sądownictwo administracyjne (1980–2005). *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce* / pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 42.

значних науково-практичних зусиль для прийняття закону від 31 січня 1980 р., який первинно був запланований як законопроект про внесення змін до Кодексу адміністративного провадження 1960 р. Головною та дещо несподіваною зміною стало впровадження судового контролю за діяльністю публічної адміністрації. Ця функція була покладена на Головний адміністративний суд як єдину інстанцію адміністративного судівництва.

Поступово Головний адміністративний суд Польщі розвинувся і перетворився з органу з обмеженою компетенцією і низьким рівнем суспільної довіри на провідний інститут розбудови Польської правової держави. Посилення позицій Головного адміністративного суду відбулося у 1995 р. внаслідок прийняття профільного закону.

Правові норми, закріплені в Конституції Республіки Польща 1997 р. зумовили його подальше реформування та розробку нових законопроектів. Як наслідок, від початку 2004 р. Головний адміністративний суд в системі адміністративної юстиції Польщі було доповнено нижчими інстанціями. Забезпечення ефективного функціонування та якісної практики Головного адміністративного суду в досліджуваній період відбулося передусім завдяки діяльності фахових особистостей-суддів, які і працювали над вдосконаленням його організації – С. Завадзкого, А. Желінського, Р. Хаусера та ін.

Висновки до розділу 4

Підсумовуючи положення цього розділу, варто зазначити, що до створення Головного адміністративного суду в 1980 р. період Польської Народної Республіки характеризується регресом історичного розвитку адміністративного судівництва у порівнянні з міжвоєнним етапом історії польського права. Повоєнна відбудова адміністративної юстиції тривала повільно та десятиріччями не приносила очікуваних суспільством результатів.

Представники юридичної доктрини та практикуючі правознавці розробляли різноманітні пропозиції та законопроекти, організовували дискусії та обговорення, однак політичне керівництво не підтримувало відповідні ініціативи. Політичні мотиви штучного відкладення й уповільнення процесів відновлення адміністративного судівництва були очевидними, адже соціалістична диктатура Польської Народної Республіки, орієнтувалася на владу Радянського Союзу й остерігалася незалежного судового контролю за її діяльністю.

Кодекс адміністративного провадження 1960 р. передбачив лише можливість адміністративного оскарження рішень органів державного управління. Основним суб'єктом розгляду адміністративних проваджень були національні ради, які виявляли низький рівень дієвості у вказаній сфері. Інколи відповідні справи були предметом розгляду у судах загальної юрисдикції. Типово для держав соціалістичного табору функцією загального нагляду в Польщі наділялася прокуратура. Окремі справи щодо публічного майна вирішував державний арбітраж. Однак найбільшу компетенцію у сфері адміністративної юстиції у 1946-1974 р. реалізували суди соціального забезпечення – окружні суди соціального забезпечення та Трибунал соціального забезпечення у Варшаві.

Відносне послаблення командно-адміністративного тиску в 70-х рр. ХХ ст. дозволило повернутися до дебатів з приводу створення в Польській Народній Республіці основного органу адміністративного судівництва. Ним став згідно зі законом від 31 січня 1980 р. Головний адміністративний трибунал. Спочатку його діяльність обмежувалася державним керівництвом, проте йому вдалося зберегти незалежність і втримати високий професійний рівень судочинства. З відновленням демократичного ладу Польщі (1989 р.) значення Головного адміністративного суду в державному апараті істотно зросло. Зокрема розширювалася компетенція суду, а в 1995 р. на підставі профільного закону відбулася реформа. Реформування продовжилося у відповідності до вимог Конституції 1997 р. про необхідність не менш як двох

інстанцій у судовому провадженні. Нижчі інстанції адміністративної юстиції розпочали функціонування на початку 2004 р., а отже розпочався новий етап еволюції адміністративної юстиції Польщі.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, яке полягає у з'ясуванні особливостей становлення та розвитку адміністративного судочинства в Польщі.

Докладні результати виконаного дослідження викладено у висновках до розділів роботи. Вони відповідають визначеним меті та завданням дослідження дослідження, його об'єкту та предмету, а також зводяться до наступних положень.

1. Виявлено історичні корені польської моделі адміністративної юстиції – суб'єктів і первинні форми вирішення публічно-правових спорів у період Речі Посполитої. Компетентні у згаданих справах органи та посадові особи не становили цілісної системи судочинства, а були розпоршені на різних шаблях судової та управлінської ієрархій. Першим в історії польського права прототипом судового органу з адміністративно-юрисдикційною компетенцією варто визнати Коронний казенний трибунал (Радомський трибунал), утворений у 1613 р. Після його ліквідації 1764 р. з мотивів недостатньої дієвості відповідні функції були розподілені поміж різними судами й адміністративними органами. Крім того, у другій половині XVIII ст. різні елементи державного апарату Речі Посполитої набували повноважень щодо судового розгляду справ публічно-правового характеру, які стосувалися державної казни, податків, війська, освіти, управління містами тощо.

2. Охарактеризовано становлення іноземних моделей адміністративного судочинства на польських землях у XIX ст., а саме французької, австрійської та пруської. Зокрема французька модель адміністративного судівництва, що передбачала функціонування органів, які поєднували судові та управлінські функції (Державна рада та префектурні ради), формувалася у Варшавському князівстві (1807-1815 рр.), а згодом у зміненому вигляді діяла у Польському царстві (до 1867 р.). Австрійська

одноінстанційна модель адміністративної юстиції також мала значний вплив на польські землі, що перебували в складі Австро-Угорщини, адже утворений в 1875 р. Адміністративний трибунал у Відні поширював на них свою юрисдикцію. У складі Адміністративного Трибуналу Австрії працювали судді польського походження Я. Савіцькі, Р. Ружицькі та В. Орські. Прусська модель адміністративної юстиції містила три інстанції, останньою з яких був Вищий адміністративний трибунал у Берліні. Вона поширювалася в останні десятиліття ХІХ ст. на польських землях, які перебували в складі Німецької імперії.

3. Розкрито причини, передумови й особливості формування системи адміністративного судочинства відродженої Польщі. Серед основних причин становлення адміністративної юстиції в Польщі після Першої світової війни можна вказати щонайменше три: намагання створити демократичну та дієву систему публічної влади; успадкована з попередніх періодів традиція вирішення публічно-правових спорів; положення Конституції 1921 р. щодо необхідності створення адміністративного судівництва. Формування системи адміністративного судочинства міжвоєнної Польщі відбувалося інтегровано з усіма процесами державного будівництва та полягало у здійсненні широкого комплексу заходів нормопроектного, організаційно-технічного та кадрового характеру.

Ядром утвореної системи адміністративної юстиції в Республіці Польща в період між двома світовими війнами був Найвищий адміністративний трибунал у Варшаві. Він поширював свою компетенцію на всю територію держави, виносив остаточні рішення у справах і мав касаційні повноваження. На колишніх німецьких територіях адміністративне судочинство здійснювали повітові та міські відділи (перша ланка), воєводські адміністративні суди (друга ланка) і Найвищий адміністративний трибунал (третя ланка). У 1935-1939 рр. система адміністративного судівництва була доповнена тимчасовим юрисдикційним органом – Адміністративним судом у справах осіб з інвалідністю. Його головним завданням було розвантаження

Найвищого адміністративного трибуналу зі справ про соціальні виплати військовослужбовцям з інвалідністю.

4. З'ясовано правові засади організації, структури, та діяльності Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща 1922-1939 рр. Базовим нормативно-правовим актом для його створення та діяльності був закон від 3 серпня 1922 р., положення якого уточнювалися та конкретизувалися регламентами. Одним з авторів закону про Найвищий адміністративний трибунал був Я. Савіцькі. Даний закон містив цілий ряд норм аналогічних нормам закону Австрії «Про Адміністративний Трибунал». 6 лютого 1928 р. замість згаданого закону було прийнято розпорядження Президента про Найвищий адміністративний трибунал. Хоча цей акт був краще розробленим і об'ємнішим, ніж попередній, він посилював вплив Ради Міністрів на Найвищий адміністративний трибунал. Компетенція Найвищого адміністративного трибуналу окреслювалася загальною формулою (вирішення питання про законність рішень і розпоряджень у сфері урядової та самоврядної адміністрації), щодо якої законодавство прямо визначало винятки.

Склад Найвищого адміністративного трибуналу становили перший голова, голови (заступники першого голови) та судді. Недостатній рівень визначеності правового статусу суддів Найвищого адміністративного трибуналу у перші роки його функціонування спричинив відносно «низький поріг» вимог стосовно кандидатур на посади суддів, але поступово ці вимоги зростали. Гарантія незалежності суддів Найвищого адміністративного трибуналу була збережена впродовж усього періоду його функціонування, не зважаючи на спроби інших гілок влади її обмежити. У структурі Найвищого адміністративного трибуналу функціонували палати в кількості, що змінювалася з огляду на потреби організації роботи. Крім того, у трибуналі діяли загальне зібрання голів і суддів трибуналу, адміністративна колегія, секретаріат (згодом юридичний секретаріат) і канцелярія.

5. Проаналізовано порядок розгляду та вирішення адміністративних справ у міжвоєнній Польщі. На той час не існувало окремого процесуального закону про судовий розгляд адміністративних справ, а тому юридичні норми про порядок здійснення адміністративного судочинства містилися у вище згаданих законі 1922 р., розпорядженні Президента 1932 р. і конкретизувалися в регламентах Найвищого адміністративного трибуналу. Судовий процес у Найвищому адміністративному трибуналі розпочинався з адміністративної скарги, яку вносили фізичні та юридичні особи, чії права були порушені рішеннями публічної адміністрації. З аналізу тогочасного законодавства та практики Найвищого адміністративного трибуналу випливає, що адміністративне судочинство мало три стадії – вступне провадження, розгляд справи по суті та виконання рішення.

Процедуру розгляду скарг у Найвищому адміністративному трибуналі варто визнати відносно швидкою та без бюрократичних обтяжень. Однак невідповідність кількості одержаних адміністративних скарг штату суддівського корпусу цього органу приводила до значних затримок у їхньому вирішенні, а намагання польської влади спростити і прискорити судовий процес не давали бажаних результатів. Відсутність ревізійних повноважень і механізмів юридичної відповідальності посадових осіб публічної адміністрації у разі невиконання вимог рішення Найвищого адміністративного трибуналу при виданні нового адміністративного акту спричинили недостатню дієвість адміністративного судочинства міжвоєнної Польщі. Більшість справ, які походили зі західноукраїнських земель, стосувалися виборів до органів місцевого самоврядування, господарських відносин, соціального захисту та ін.

6. Пояснено проблеми та перешкоди відновлення адміністративного судочинства в Польській Народній Республіці. У соціалістичний період історії польського права доводиться констатувати регрес у розвитку адміністративного судівництва. Після Другої світової війни відбудова адміністративної юстиції у Польській Народній Республіці була повільною,

частковою й обмеженою. Політичне керівництво держави, ідеологічно орієнтоване на владу Союзу РСР, зайняло негативну позицію щодо адміністративної юстиції. Відтак, значні напрацювання тогочасної юридичної доктрини, розробка низки законопроектів та наявність гострої суспільної потреби у відновленні адміністративного судівництва не привели до бажаних результатів.

Також не було передбачено можливості оскарження в суді актів і дій публічної адміністрації у Кодексі адміністративного провадження 1960 р., яким встановлювалися тільки адміністративні засоби контролю щодо суб'єктів державного управління. Щоправда, суди загальної юрисдикції зрідка розглядали скарги на рішення та діяльність публічної адміністрації в порядку цивільного судочинства. За діяльністю публічної адміністрації здійснювала нагляд прокуратура. Публічно-правові спори щодо державного майна могли вирішувалися державними арбітражними комісіями. Також були створені та функціонували суди соціального забезпечення, які в 1946-1974 рр. розглядали справи про соціальних захист населення. Стороною справи в судах соціального забезпечення були відповідні органи держави, тому цей тип судочинства максимально наближався до природи адміністративної юстиції.

7. Охарактеризовано утворення та діяльність Головного адміністративного суду Польщі. Виявлено, що наприкінці 70-х рр. ХХ ст. у Польській Народній Республіці визріли суспільно-політичні та науково-практичні передумови для відновлення адміністративного судівництва. Як наслідок, у 1980 р. було створено Головний адміністративний суд як єдину інстанцію адміністративної юстиції. Порядок здійснення ним судового контролю за діяльністю публічної адміністрації було врегульовано відповідним законом і доповнено новими положеннями Кодексу адміністративного провадження 1960 р. Основні недоліки у правовому регулюванні організації та діяльності Головного адміністративного суду

полягали у відсутності в нього ревізійних повноважень та нечіткому підході до визначення компетенції.

Заміна соціалістичного ладу в Польщі курсом на європейську демократію у 1989 р. зумовили розширення компетенції Головного адміністративного суду та зростання його активності щодо розгляду справ. Зокрема він набув юрисдикцію щодо контролю законності актів органів місцевого самоврядування. Правовий статус Головного адміністративного суду було змінено законом 1995 р., який поєднав у собі матеріальні та процесуальні юридичні норми. Цей акт визначив компетенцію органу адміністративного судочинства через загальну формулу з відповідними винятками. Надалі реформування Головного адміністративного суду відбувалося в напрямку, визначеному Конституцією Республіки Польща 1997 р., яка вимагала не менш як двох інстанцій для судового провадження. Цю конституційну вимогу було реалізовано станом на початок 2004 р.

8. На підставі проаналізованого досвіду становлення та розвитку адміністративного судочинства в Польщі існує можливість сформулювати наступні пропозиції щодо вдосконалення стану чинного законодавства України:

- *покращити процедуру відбору суддівських кадрів* шляхом підвищення ретельності проведення конкурсів на заняття суддівських посад. Польський досвід адміністративного судочинства підтверджує тезу про те, що якість суддівського корпусу досягається не високими вимогами до кандидатів, а саме належним виконанням їхнього відбору. Важливими чинником розвитку адміністративної юстиції Польщі впродовж історії було те, що значна кількість суддів мали не тільки практичний, але й науковий досвід. Відтак, під час проведення конкурсів на зайняття суддівських посад науковий доробок кандидата повинен підлягати відповідній оцінці;

- *віднести функцію притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів адміністративних судів до компетенції суддівського самоврядування.* Компетентними у таких справах могли б стати дисциплінарні колегії,

створені органами суддівського самоврядування. Це дозволило б посилити та гарантувати незалежність суддівського корпусу. Саме такі результати відбулися впродовж польської історії адміністративного судівництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / За ред. О. М. Пасенюка. Київ: Істина, 2007. 608 с.
2. Адміністративне право і процес УНР в екзилі: невідома правнича спадщина України / За заг. ред. Гриценка І. С. Київ: Дакор, 2015. 500 с.
3. Адміністративне процесуальне право України: навч.-метод. посіб. / І. О. Картузова [та ін.]. Київ: Фенікс, 2016. 400 с.
4. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. Р-119. Оп. 1. Спр. 488 (Юліан Заяць).
5. Бевзенко В., Смокович М. Адміністративний процес України: теорія, практика: Підручник. за заг. ред. д.ю.н. проф. Бевзенка Володимира. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Геннадія. Видання третє, змінене, доповнене і перероблене. Київ: ВД "Дакор", 2022. 1256 с.
6. Бедрій М. М. Методологічне наповнення історико-правового дослідження копних судів і копного судочинства в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 1. С. 8-12.
7. Бойко І. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ–ХХ ст.). Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.
8. Бойко І. Методологічні аспекти дослідження історії державно-правових і самоврядних інститутів у Галичині в складі Польського королівства. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Вип 52. Львів, 2011. С. 48-55.
9. Бойко І., Тищик Б. Становлення та розвиток органів судочинства у Галичині (Х–ХХ ст.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Львів, 2011. Вип. 52. С. 110–119.
10. Вступ до правової політології: навч. посібник / Бойко І., Бурдін В. та ін. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 520 с.

11. Галузевий державний архів Служби Безпеки України. Справа П. 2235 (Кримінальна справа по звинуваченню Юліана Зайця).
12. Дзіковський М. Адміністративний трибунал Австрії, його функції та повноваження. Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: Матер. XVIII студ.-аспір. наук. конф., м. Львів (18-19 квітня 2019 р.). Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 28-30.
13. Дзіковський М. Р. Правові основи організації та діяльності австрійського Адміністративного трибуналу (1875-1918 рр.) дис. ... докт. філос. : 081 Право. Львів, 2022. 241 с.
14. Дзіковський М. Структура і склад Адміністративного Трибуналу Австрії (1875–1918рр.). *Часопис Київського університету права*. 2022. № 1. С. 22-27.
15. Дзіковський М. Судова система Австрії за Конституцією 1867 року. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 60-64.
16. Дзіковський М. Утворення, структура та юрисдикція Адміністративного Трибуналу Австрії (1875–1918). *Visegrad journal on human rights*. 2022. No 2. С. 26-31.
17. Дзіковський М. Утворення та функціонування державного Трибуналу Австрії (1867–1918). *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична. Львів*. 2021. Вип. 73. С. 36–43.
18. Державний архів Львівської області Ф.Р.35,оп.13,спр.229.арк1-25.
19. Заверуха О. Адміністративна юстиція, поняття, правовий зміст, характерні ознаки. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2003. Вип. 38. С. 212-218.
20. Заріцька І. Питання принципів історії держави та права. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12. С. 135-137.
21. Захарченко П. Історія держави і права України. Київ: Атіка, 2004. 368 с.

22. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.
23. Історичне джерелознавство / авт. кол.: Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, Б. І. Корольов та ін. Київ: Либідь, 2002. 488 с.
24. Історія держави і права зарубіжних країн (середні віки та ранній новий час) / за ред. Б.Й. Тищика. Львів : Світ, 2006. 696 с.
25. Історія держави і права України / за ред. Чайковського А.С. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
26. Історія держави і права України. Академічний курс : у 2 т. / за ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. Київ : Ін Юре, 2000. Т. 1. 648 с.
27. Калинович В. Органи юстиції панської Польщі в Західній Україні (1918-1939 рр.) – апарат соціального і національного поневолення трудящих. *Питання теорії і практики радянського права*. Вип. 4. Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1958. С.128-144.
28. Кахнич В. Стажинський Станіслав – видатний конституціоналіст юридичного факультету Львівського університету. *Вісник Львівського університету. Сер. юрид.* 2011. Вип.53. С.50-55.
29. Кахнич В. Формування наукової школи публічного права у Львівському університеті (1661–1784). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 68. С. 108-117.
30. Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології. Тернопіль: Терно-граф, 2011. 432 с.
31. Кобилецький М. Асесорський суд (1537-1795). *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 7. С. 114-117.
32. Кобилецький М. Магдебурзьке право в Україні (XIV – перша половина XIX ст.): історико-правове дослідження. Львів: ПАІС, 2008. 406 с.
33. Кобилецький М. Спроба створення крайового Адміністративного Трибуналу в Галичині в 1907 р. *Проблеми державотворення захисту прав людини в Україні: матер. XXVIII звіт. наук.-практ. конф.: у двох ч.* Львів, 3-4

лютого 2022 року. Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2022. С. 95-99.

34. Кобилецький М., Трепак Л. Презумпція людяності, або Портрет на тлі епохи. URL: <https://zn.ua/ukr/personalities/prezumpcija-ljudjanosti-abo-portret-na-tli-epokhi.html>

35. Кобилецький М., Трепак Л. Юліан Заяць – правознавець, художник, співак. *Вісник Львівського університету Серія юридична*. 2021. Вип. 73. С. 177-185.

36. Кондратюк О. В. Судова система та судочинство у Галичині в складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2006. 203 с.

37. Кульчицький В. Державний лад і право Галичини (в другій половині XIX – початку XX ст.). Львів : ЛДУ, 1966. 117 с.

38. Кульчицький В. Суд, прокуратура та адвокатура в Галичині у складі Австро-Угорщини. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство*. 2001. Вип.125. С.22-24.

39. Кульчицький В., Бойко І. Система судових органів Галичини у складі Австро-Угорщини : історія. *Право України*. 2001. №11. С.137-139.

40. Кульчицький В.С., Бойко І. Й., Настасяк І. Ю., Мікула О. І. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини. Львів: Тріада плюс, 2002. 88 с.

41. Липитчук О. В. Система судових органів та судочинство Республіки Польща: дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Львів, 2004. 211 с.

42. Никифорак М. Державний лад і право на Буковині в 1774-1918 рр. Чернівці: Рута, 2000. 280 с.

43. Никифорак М. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774-1918 рр.). Чернівці: Рута, 2004. 384 с.

44. Олійник Ю. В. Правові основи організації та діяльності Львівського апеляційного суду в період Другої Речі Посполитої: дис. ... докт. філос. : 081 Право. Львів, 2021. 249 с.

45. Панейко Ю. Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина / уклад. В. М. Бевзенко, І. Б. Коліушко, О. Р. Радішевська, І. С. Гриценко, П. Б. Стецюк. Київ: Дакор, 2016. 464 с.
46. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології. Київ: Юридична думка, 2008. 336 с.
47. Пахолок Л. Адміністративна юстиція в зарубіжних країнах: виникнення і сучасний стан. *Вісник Верховного суду України*. 2001 р. №5. С. 31-42.
48. Петрів Р. Австрійські, австро-угорські та галицькі конституції (кінець XVIII – XIX ст.). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. 84 с.
49. Петрова Л. В. Фундаментальні проблеми методології права: філософсько-правовий дискурс. Харків: Право, 1998. 416 с.
50. Писаренко Н. Засади адміністративного судочинства (сучасний український контекст): монографія. Харків, 2019. 449 с.
51. Рабінович П. Основи загальної теорії права та держави. Львів: Край, 2008.
52. Решота В. В. Англосаксонська модель адміністративної юстиції. Львів: Сполум, 2020. 180 с.
53. Семків В. Методологічні аспекти історико-правової доктрини Української державності. *Право України*. 2020. № 1. С. 41-51.
54. Стецюк П. Перша Конституція Польщі (1791): спроба правового аналізу. Львів: Астролябія. 112 с.
55. Стрижак І. Функціональний метод у дослідженні категорії «цивільно-правовий договір». *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 10. С. 30-33.
56. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / За ред. І. Б. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. 450 с.
57. Тищик Б. Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст. – 1918 р.) : Навч. посібник. Львів : Юридичний факультет ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 80 с.

58. Тищик Б., Бойко І. Історія держави і права України: акад. курс: підручник. Київ: Ін Юре, 2015. 808 с.
59. Тищик Б. Й. Польща: історія державності і права (X – початок XXI ст.). Львів: Світ, 2012. 512 с.
60. Ткач Г. Адміністративне судочинство в Польщі. *Право України*. 2000. № 1. С.136-137.
61. Трепак Л. М. Німецькі окупаційні суди та судочинство у Галичині (1941-1944 рр.): історико-правові аспекти. Львів: Коло, 2021. 220 с.
62. ЦДІАЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 2038 (Справа про обвинувачення купців у Самборі Гореча Юзефа і Лева Йоахіма у незаконнім використанні патентів, 1939 р.). 24 арк.
63. ЦДІАЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 2404 (Обіжники і розпорядження Міністерства юстиції і голови Апеляційного суду та листування з прокурорами окружних судів про порядок призначення пенсії службовцям судів, 1928–1938 рр.). 70 арк.
64. ЦДІАЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 2635 (Постанова голови Апеляційного суду у Львові про переміщення службовців судів і листування у цій справі, 1939 р.). 55 арк.
65. Школик А. Порівняльне адміністративне право. Львів: ЗУКЦ, 2007. 308 с.
66. Шлоер Б. Корнута Р. Адміністративна юстиція в Україні: проект закону про суди в Адміністративних справах 1932 року. Івано-Франківськ, 2011. 55 с.
67. Юревич Ю. Історичні витоки судового контролю щодо публічної адміністрації в Польщі: період Речі Посполитої (до 1795 р.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 65. С. 420–425.
68. Юревич Ю. Становлення адміністративного судочинства на польських землях у 1795-1918 роках. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2022. Вип. 74. С. 110–121.

69. Юревич Ю. Правовий статус суддів Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща 1922-1939 рр. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 71. С. 239–244.

70. Юревич Ю. Утворення, структура та юрисдикція Скарбового трибуналу Речі Посполитої (1613-1764). *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: матер. XVIII Міжнар. студ.-асп. наук. конф. (18-19 квітня 2019 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2019. С. 36–37.

71. Юревич Ю. Утворення адміністративного трибуналу в Польщі. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. XXVI звіт. наук.-практ. конф. (6-7 лютого 2020 р.): у 2-х ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. С. 104–105.

72. Юревич Ю. До питання про компетенцію та повноваження Вищого адміністративного трибуналу Республіки Польща (1922-1939). *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. XXVII звіт. наук.-практ. конф. (5-6 лютого 2021 р.): у 2-х ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2021. С. 120–122.

73. Юревич Ю. Вступне провадження у практиці Вищого адміністративного трибуналу Республіки Польща (1922-1939 рр.). *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: матер. XX Міжнар. студ.-асп. наук. конф. (22-23 квітня 2021 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 136–138.

74. Юревич Ю. Формування пруської моделі адміністративного судівництва на польських землях у XIX ст. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. XXVIII звіт. наук.-практ. конф. (3-4 лютого 2022 р.): у 2-х ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2022. С. 139–141.

75. Юревич Ю. Становлення адміністративного судочинства у Варшавському князівстві (1807-1815 рр.). *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: матер. XXI Міжнар. студ.-асп. наук. конф. (22-23 квітня 2022 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2022. С. 146–148.

76. Юревич Ю. Організація адміністративного судочинства в Республіці Польща на колишніх німецьких територіях 1918-1939 рр. *Парламентаризм в Україні та країнах Європи: історико-правова ретроспектива і сучасність*: Матер. 14-тої Всеукр. наук. конф. (2 грудня 2022 р.) / Упор. І. Я. Терлюк. Львів: Л-Прес, 2022. С. 208–210.

77. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. 375 с.

78. Ясь О. В. Царство Польське. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / ред. кол. В. А. Смолій (гол.) та ін. Київ: Наукова думка, 2013. С. 445.

79. Ajnenkiel A. *Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym 1791-1997*. Warszawa: RYTM, 2001. 414 s.

80. Ajnenkiel A. *Od «Rządów Ludowych» do przewrotu majowego. Zarys dziejów politycznych Polski 1918–1926*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1964. 339 s.

81. Ajnenkel A. *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1975. 412 s.

82. Ajnenkiel A. *Rządy prawa w II Rzeczypospolitej. Tradycja – możliwości – rzeczywistość. Czasopismo Prawno-Historyczne*. 1988. T.XL. Zesz.1. S. 91-113.

83. Bałtruszajtys G. *Sądownictwo Komisji Skarbowych w sprawach handlowych i przemysłowych (1764-1794)*. Warszawa, 1977. 130 s.

84. Bardach J., Leśnodorski B., Pietrczak M. *Historia ustroju s prawa polskiego*. Warszawa : LexisNexis, 2005. 667 s.

85. Baumgart M., Habel H. *Prawo o Najwyższym Trybunale Administracyjnym i prawo o postępowaniu administracyjnym*. Warszawa, 1933. 208 s.

86. Baumdart M. Legitymacja do skargi do Najwyższego Trybunału Administracyjnego: obecny stan rzeczy i potrzeba reformy. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 1929. Nr. 4. S. 391-399.
87. Binder W. Ustawa o Najwyższym Trybunale administracyjnym (z dnia 3 sierpnia 1922 poz. 600 Dz. U.) z uwzględnieniem zmian wprowadzonych nowelą z dnia 25 marca 1926 roku poz. 437 i pokrewne ustawy. Warszawa: Hoesick Wilhelm, 1926. 331 s.
88. Bereza A. Sędziowie i prokuratorzy Sądu Najwyższego powołani na stanowiska sędziowskie Naczelnym Sądzie Administracyjnym W 95. rocznicę utworzenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1922-2017 / red. nauk. A. Rossmanith. Warszawa: Naczelny Sąd Administracyjny, 2019. S. 78-91.
89. Borkowski J. Reforma polskiego sądownictwa administracyjnego. *Państwo i Prawo*. 2002. Nr 3. S. 3-18.
90. Brauner W. Österreichische Verfassungsgeschichte. Wien: Manzsche Verlags – und Universitätsbuchhandlung, 2005. 292 s.
91. Brauner W., Das Regierungssystem bis 1918. *Österreichs Parlamentarismus. Werden und System*. Berlin, 1986. S. 85-99.
92. Chmielarz-Grochal A. Projekty reform sądownictwa administracyjnego w Polsce. *Acta Universitatis Lodzianae. Folia Iuridica*. 2022. 98. S. 193-208.
93. Chmurski A. Reforma Najwyższego Trybunału Administracyjnego. Warszawa: Skład Główny w Domu Książki Polskiej, 1934. 124 s.
94. Chwiałkowska J. Kształtowanie się instytucji sądownictwa administracyjnego w Polsce. *Acta Universitatis Lodzianae*. 1977. Nr. 19. S. 35-42.
95. Ciesielski T., Problematyka badań nad skarbowością polską i litewską czasów saskich (lata 1717–1764). *Miscellanea Historico-Archivistica*. 2000. 12. S. 95-108.
96. Czernicki K. Działalność sądów powszechnych w latach 1925-1928. Warszawa: Kwartalnik Statystyczny, 1931. 35 s.

97. Drażek-Drawicz J. Projekt ustawy o sądownictwie administracyjnym. *Gazeta Administracji i Policji Państwowej*. 1931. Nr 16. S. 4-5.
98. Dziadzio A. Austriacki Trybunał Administracyjny 1875-1918. Powstanie –Kompetencja – Orzecznictwo. Krakow, 1994. 198 s.
99. Dziadzio A. Kariera zawodowa sędziów austriackiego Trybunału Administracyjnego w II Rzeczypospolitej Polskiej. *Miscellanea Historica-Iuridica*. T. XIV. Zeszyt 1. S. 109-122.
100. Dziadzio A. Monarchia konstytucyjna w Austrii (1867-1914). Władza – Obywatel – Prawo. Kraków, 2001. 307 s.
101. Dziadzio A. Orzecznictwo austriackiego Trybunału Administracyjnego w sprawach wyznaniowych (1876-1918). *Czasopismo Prawno-histeryczne*. Tom XLVII. 1995. Zeszyty 1-2. S. 119-154.
102. Dziadzio A., Trybunał Państwa i Trybunał Administracyjny – instytucje prawa publicznego w Austrii 1867-1918. Rozdział kompetencji. *Szkice z dziejów ustroju i prawa poświęcone pamięci Ireny Malinowskiej-Kwiatkowskiej* / red. M. Kwiecien, M. Malecki. Krakow: Księgarnia Akademicka, 1997. S. 14-29.
103. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. 1938. Nr 6. Poz 33.
104. Filipczak-Kocur A. Skarbowość Rzeczypospolitej 1587-1632: projekty, ustawy, realizacja. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2006. 427 s.
105. Górecki D. Zasady organizacji sądownictwa w ustawie konstytucyjnej z 23 kwietnia 1935 roku. *Prawo Państwowe*. 1992. Nr. 55. S. 33-47.
106. Górnicki L. Prawo jako czynnik integracji państwa w latach II Rzeczypospolitej. *Acta Universitatis Wratislavis*. Prawo CCCXIII. 2011. No. 3375. S. 111-146.
107. Gosewinkel D., Masing J. Die Verfassungen in Europa 1789-1949. München : Verlag C.H. Beck, 2006. 1939 s.
108. Grodzicki S. Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji. 1772-1848 Grodzicki. Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk, 1971. 303 s.

109. Grodziski S., Polnische Juristen an den höchsten Gerichten der Habsburger Monarchie (1848-1914). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne* 1989. Zeszyt 90. S. 56-67.
110. Grzybowski K. Historia państwa i prawa Polski. T. IV. Od uwłaszczenia do odrodzenia Państwa. Warszawa: PWN, 1982. 750 s.
111. Hauser R. Kształtowanie się pozycji i ustroju Naczelnego Sądu Administracyjnego. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*. 2010. Nr. 5-6. S. 157-167.
112. Hauser R. Polskie sądownictwo administracyjne (1980–2005). *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce / pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk*. Warszawa, 2005. S. 21-48.
113. Hauser R. Sądownictwo administracyjne w przyszłej Konstytucji. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 1995. Rok LVII. Zeszyt 2. S. 57-66.
114. Hełczyński B. The law in a reborn state. *Polish law through the ages / W. J. Wagner (ed.)*. Stanford (California), 1970. S. 139-176.
115. Hilakowicz T. Najwyższy Trybunał Administracyjny i jego kompetencja Warszawa, 1925. 392 s.
116. Historia państwa i prawa Polski. Tom II. Od połowy XV wieku do r. 1795 / pod. red. J. Bardacha. Warszawa: PWN, 1971. 654 s.
117. Izdebski H. Historia administracji. Warszawa: Liber, 2001. 276 s.
118. Janeczek S. Komisja Edukacji Narodowej. *Powszechna encyklopedia filozofii / red. A. Maryniarczyk*. Tom 5. Lublin: Polskie Towarzystwo św. Tomasza z Akwinu, 2004. S. 744-749.
119. Jankiewicz A. Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce*. pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 9-22.

120. Janowicz Z. Nowe prawo procesowe w sferze administracji publicznej. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 1996. Rok LVIII. Zeszyt 1. S. 21-43.
121. Janowicz Z. Rozwój ogólnego postępowania administracyjnego. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 1970. Zeszyt 3. S. 121-139.
122. Janowicz Z. Sądownictwo administracyjne lat dziewięćdziesiątych. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 1991. Rok LIII. Zeszyt 3. S. 1-12.
123. Jastrzębski R. Czynniki obywatelski w sądownictwie II Rzeczypospolitej. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 2021. Tom LXXIII. Zeszyt 1. S. 283-324.
124. Jaworski W. L. Nauka prawa administracyjnego. Zagadnienia ogólne. Warszawa: Biblioteka Polska, 1924. 198 s.
125. Juristen in Österreich 1200-1980 / Brauner W. (hrsg.). Wien: Orac, 1987. 383 s.
126. Kallas M. Historia ustroju Polski X-XX w. Warszawa: PWN, 2003. 633 s.
127. Kallas M. Ustrój konstytucyjny Księstwa Warszawskiego. *Przegląd Sejmowy*. 2007. R. XV. 5 (82). S. 11-31.
128. Kania M. Zwyczajne środki zaskarżenia w postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2009. 200 s.
129. Kodeks postępowania administracyjnego z dnia 14 czerwca 1960 r. *Dziennik Ustaw*. 1960. Nr 30. Poz. 168. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19600300168/O/D19600168.pdf>.
130. Kodeks prawa politycznego czyli Austriackie Ustawy Konstytucyjne (1848– 1903) / Stanisław Starzyński. – Lwów : Uniwersytet Lwowski, 1903. 1065 s.
131. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r. *Dziennik Ustaw*. 1921. Nr 44. Poz. 267. URL:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19210440267/O/D19210267.pdf>

132. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Kraków, 2015. 48 s.

133. Konstytucje Polski / pod red. M. Kallasa. Tom 2. Warszawa, 1990. 456 s.

134. Korobowicz A., Witkowski W. Funkcje sądowe organów administracji lokalnej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 1994. T. 45. Zeszyt 1-2. S. 139-157.

135. Korobowicz A., Witkowski W. Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918). Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2012. 239 s.

136. Kotowski S. Siedemdziesięciolecie Sądu Najwyższego. *Nowe Prawo*. 1989. Nr.4. S.3-17.

137. Krakowski K. Los unifikacji ustawodawstwa międzywyznaniowego w Rzeczypospolitej. *Czasopismo Prawno-historyczne*. T. XXIX. 1987. Zeszyt 2. s. 135-155.

138. Krawczyk A. Reforma sądownictwa administracyjnego w Austrii. *Panstwo i prawo*. 2013. Nr. 13. S. 42-59.

139. Krawczyk A. Wpływ kodyfikacji austriackiej na polskie prawo o postępowaniu administracyjnym. *Związki prawa polskiego z prawem niemieckim* / red. A. Liszewska, Łódź, 2006. S. 21-36.

140. Langrod J. S. Zakres właściwości sądownictwa administracyjnego w Polsce i we Francji. *Pierwszy Polski Kongres Nauk Administracyjnych w Poznaniu. Referaty zgłoszone na kongres*. Zeszyt 2. Warszawa: Zakłady Graficzne Pracowników Drukarskich, 1929. S. 35-51.

141. Langrod J. S. Zarys sądownictwa administracyjnego ze szczególnym uwzględnieniem sądownictwa administracyjnego w Polsce. Warszawa: Biblioteka Polska, 1925. 288 s.

142. Langrod J. Zaganienia wybrane z praktyki administracyjnej. Kraków, Warszawa, 1938. 267 s.

143. Laszczyca G. Ewolucja regulacji prawnej pojęcia strony postępowania administracyjnego. *Verus amicus rara avis est: studia poświęcone pamięci Wojciecha Organiściaka*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2020. S. 448-455.
144. Lityński A. Historia prawa Polski Ludowej. Warszawa: Lexis Nexis, 2013. 288 s.
145. Lityński A. O prawie i sądach początków Polski Ludowej. Białystok: Temida 2, 1999. 278 s.
146. Ławnikowicz G. Idea niezawisłości sędziowskiej w porządku prawnym i myśli prawniczej II Rzeczypospolitej. Toruń: Adam Marszałek, 2009. 422 s.
147. Łętowski J. Sądy powszechne i praworządność w administracji. Wrocław, Warszawa, Kraków, 1967. 358 s.
148. Maciejewski T. Historia ustroju i prawa sądowego Polski. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 1999. 455 s.
149. Maisel W. Wojewódzkie sądy administracyjne w Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa-Poznań: PWN, 1976. 259 s.
150. Mąkosa M. Sądownictwo administracyjne w Polsce do 1939 roku. Geneza-Ustrój-Funkcjonowanie. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2014. 114 s.
151. Malec D. Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa. Warszawa, Kraków: PWN, 1999. 261 s.
152. Malec D. Pierwsze nominacje sędziowskie w Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2000. 5. S. 221-228.
153. Malec D. Rozważania z dziejów sądownictwa administracyjnego. *XXV-lecie Naczelnego Sądu Administracyjnego na tle dziejów sądownictwa administracyjnego w Polsce*. pod red. M. Sawickiej-Jezierczuk. Warszawa, 2005. S. 84-102 s.
154. Malec D. Geneza i pozycja prawnoustrojowa Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1922-2017, Warszawa : Naczelny Sąd Administracyjny, 2019,

W 95. rocznicę utworzenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1922-2017 / red. nauk. A. Rossmann. Warszawa: Naczelny Sąd Administracyjny, 2019. S. 25-47.

155. Malec J., Malec D. Historia administracji i myśli administracyjnej. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003. 258 s.

156. Małecki J. Prawotwórcza rola orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego w sprawach podatkowych. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 1993. Rok LV. Zeszyt 4. S. 33-42.

157. Mamrot K. Sądownictwo administracyjne a rady narodowe. *Państwo i Prawo*. 1946. Zeszyt 1. S. 30-38.

158. Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 22 lipca 1922 r. URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Lubelski/Rocznik_Lubelski-r1959-t2/Rocznik_Lubelski-r1959-t2-s7-14/Rocznik_Lubelski-r1959-t2-s7-14.pdf.

159. Marhewicz J. Zasady postępowania administracyjnego na podstawie orzeczeń tegoż Trybunału. Kraków, 1913. 93 s.

160. Marten D. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Preußen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa* / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 177-303.

161. Materniak-Pawłowska M. Struktura polskich sądów powszechnych w latach 1917-1928. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 2001. Tom LIII. Zeszyt 1. S. 275-284.

162. Materniak-Pawłowska M. Zawód sędziego w Polsce w latach 1918-1939. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 2011. Tom LXIII. Zeszyt 1. S. 63-111.

163. Naczelny Sąd Administracyjny. Historia. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/polskie-sadownictwo-administracyjne-1980-2005,news,15,8.php>

164. Nowakowski A. Prawo do wszczęcia postępowania przed sądem administracyjnym w Polsce: szkic prawnoporównawczy. *Palestra*. 1988. Nr. 3 (363). S. 54-61.
165. Nowakowski M. Okręgowe sądy ubezpieczeń społecznych. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2016. 346 s.
166. Nowakowski M. Problem konstytucyjności administracyjnego sądownictwa ubezpieczeń społecznych. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2012. T. XV. S. 145-161.
167. Nowakowski M. Sądy administracyjne europejskich państw socjalistycznych po II wojnie światowej (1944/45-1952). *Dzieje biurokracji* / red. nauk. T. Bykowska, A. Górak, G. Smyk. Tom VI. Lublin: Libra, 2016. S. 677-692.
168. Olechowski T. Europäische Modelle der Verwaltungsgerichtsbarkeit im 19. Jahrhundert. *Recht ohne Grenzen - Grenzen des Rechts. Europäisches Forum Junger Rechtshistorikerinnen und Rechtshistoriker* / M. Polaschek (hrgs). Graz, 1997. S. 137-149.
169. Olechowski T. Die Einführung der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Österreich, Wien: Manz, 1999. 274 s.
170. Olechowski T. Die Entwicklung der Verwaltungsgerichtsbarkeit in der Tschechoslowakei und in der Republik Österreich. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. S. 863-867.
171. Olechowski T. Zur Geschichte der Unabhängigen Verwaltungssenate. *Handbuch UVS* / A. Larcher (Hrsg). Wien: 2012, S. 25-37.
172. Peretiatkowicz A. Rada Stanu w Polsce. *Ruch Prawniczy i Ekonomiczny*. 1922. 2. Zeszyt 2. S. 234-236.
173. Pietras A. Ochrona praw podmiotowych obywatela na przykładzie działalności Trybunału Administracyjnego w Austrii w latach 1876-1901. *Prace Ekonomiczno-Społeczne*. 1982. Zeszyt 3. S. 61-82.
174. Płaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Cz. 1: X-XVIII w. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1997. 630 s.

175. Płaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Cz. 2: Polska pod zaborami. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1998. 210 s.

176. Radwański Z. Kształtowanie się polskiego systemu prawnego w pierwszych latach II Rzeczypospolitej. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 1969. T. XXI. Zesz.1. S. 31-48.

177. Rafacz J. Trybunał Skarbowy Koronny. *Kwartalnik Historyczny*. R. 38. Lwów: Nakładem Towarzystwa Historycznego, 1924. S. 413-455.

178. Redzik A. Stanisław Starzyński (1853–1935) a rozwój polskiej nauki prawa konstytucyjnego. Warszawa, Kraków : Wydawn. Wysoki Zamek, 2012. 356 s.

179. Redzik A. Początki sądownictwa administracyjnego w monarchii habsburskiej w świetle prasy z epoki i opinii prawników galicyjskich. Próba utworzenia sądownictwa administracyjnego w Galicji w 1907 r. *W 95. rocznicę utworzenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1922-2017* / red. nauk. A. Rossmannith. Warszawa: Naczelny Sąd Administracyjny, 2019. S. 25-47.

180. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 1932 r. Regulamin Najwyższego Trybunału Administracyjnego. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 118. Poz. 968. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19321180968/O/D19320968.pdf>

181. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw*. 1932. Nr. 94. Poz. 806. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320940806/O/D19320806.pdf>

182. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych. *Dziennik Ustaw*. 1928. Nr. 12. Poz. 93. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19280120093/O/D19280093.pdf>

183. Sadłowski M. P. Gereza, ustrój i orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego do 1989 r.: Praca doktorska. Warszawa, 2020. 441 s.
184. Sadłowski M. P. Projekty powołania sądownictwa administracyjnego w Polsce w latach 1944-52. *Miscellanea Historico-Iuridica*. 2017. T. XVI. Zeszyt 2. S. 97-111.
185. Sawicki J. Sądy administracyjne w Polsce. *Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości. Dział nieurzędowy*. 1920. Nr 1. S. 178-188; 234-240.
186. Sawicki J. Ustawa o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. Warszawa, 1924. 118 s.
187. Siedemdziesięciolecie Sądu Najwyższego 1918-1988. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych: na zlec. BPSN PRL, 1989. 53 s.
188. Sitnicki Z. Ustrój sądów a nowa Konstytucja. *Głos Sądownictwa*. 1935. Nr.1. S. 6-8.
189. Skoczyła A. P. Modele uprawnień orzeczniczych sądów administracyjnych w Europie. *Państwo i prawo*. 2012. Zeszyt 10. S. 61-79.
190. Skrzypiński W. Pierwsi prezesi Sądu Najwyższego. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. 44 s.
191. Sobolewski M. Prawa i wolności obywatelskie i praktyka sądów przedwrześniowych. *Kwartalnik Historyczny*. 1954. Rocznik LXI. Nr.2. S. 35-60.
192. Sójka-Zielińska K. Historia prawa. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze PWN, 1998. 412 s.
193. Sójka-Zielińska K. Organizacja prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce międzywojennej. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 1975. T.XXVII. Zesz. 2. S. 271-284.
194. Społeczeństwo a władza. Ustrój, prawo, idee / pod red. J. Przygodzkiego, M. Ptaka. Wrocław: Kolonia Limited, 2010. 1056 s.
195. Stepkowski A. Zasada proporcjonalności w europejskiej kulturze prawnej: sądowa kontrola władzy dyskrecjonalnej w nowoczesnej Europie. Warszawa, 2010. 458 s.

196. Stump U. Preußische Verwaltungsgerichtsbarkeit 1875 - 1914: Verfassung, Verfahren, Zuständigkeit, Berlin: Duncker und Humblot, 1980. 357 s.
197. Świątkiewicz J. Kierunki zamierzonej modernizacji kodeksu postępowania administracyjnego. *Państwo i Prawo*. 1979. Zeszyt 5. S. 2-8.
198. System prawa administracyjnego / red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel. Tom 10. Sądowa kontrola administracji. Warszawa: C. H. Beck, 2014. 753 s.
199. Szarycz J. Sędziowie i sądy w Polsce. Warszawa: Instytut badania prawa sądowego, 1988. 440 s.
200. Starzyński S. Kodeks prawa politycznego czyli Austriackie Ustawy Konstytucyjne (1848–1903). Lwów : Uniwersytet Lwowski, 1903. 1065 s.
201. Starzyński S. O kompetencji Trybunału Administracyjnego. *Przegląd Prawa i Administracji*. Lwow, 1876. S.119-157.
202. Starzyński S. Studya konstytucyjne. T. 2, Różne reformy prawno-państwowe. Warszawa, Lwów: Księgarnia Polska B. Połonieckiego, E. Wende i Spółka. 1909. 581 s.
203. Szafranski V. Jeden dzień z życia Naczelnego Trybunału Administracyjnego W 95. rocznicę utworzenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1922-2017 /red. nauk. A. Rossmanith. Warszawa: Naczelny Sąd Administracyjny, 2019. S. 115-134.
204. Tarnowska A. Pruskie sądy administracyjne gwarantem praw podmiotowych? Organizacja sądów i praktyka orzecznicza Najwyższego Sądu Administracyjnego (OVG) a prawa polskiej mniejszości narodowej (1875-1914). *Czasopismo Prawno-historyczne*. 2015. T. LXVII. Zeszyt 2. S. 61-85.
205. Tarnowska A. Sądownictwo administracyjne II RP a pruski model sądownictwa administracyjnego. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2006. T. 9. Zeszyt 2. S. 415-444.
206. Tkaczyński J. W. Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Polen. *Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und*

Europa / K.-P. Sommermann, B. S. Herausgeber (hrsg.). Springer, 2019. S. 1489-1509.

207. Tradycje sądownictwa administracyjnego w Polsce. URL: <http://www.nsa.gov.pl/historia/tradycje-sadownictwa-administracyjnego-w-polsce,news,15,6.php>

208. Trybunał Skarbowy Koronny. URL: <https://encyklopedia.interia.pl/gospodarka-ekonomia/institucje-finansowe/news-trybunal-skarbowy-koronny,nId,1998733>.

209. Turłukowski J. Administrative justice in Poland. *Brics Law Journal*. 2016. Vol. III. Issue 1. P. 124-152.

210. Ujma M. Sejmik lubelski 1572-1696. Warszawa: Semper, 2003. 276 s.

211. Ustawa Konstytucyjna Księstwa Warszawskiego z dnia 22 lipca 1807 r. *Konstytucje w Polsce : 1791-1990* / wybór i oprac. Tadeusz Kołodziejczyk i Małgorzata Pomianowska. Warszawa : Przemiany, 1990. S. 37-41.

212. Ustawa Konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego. *Dziennik Ustaw*. 1920. Nr 73. Poz. 497. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19200730497/O/D19200497.pdf>

213. Ustawa Konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej. *Dziennik Ustaw*. 1947. Nr 18. Poz. 71. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19470180071/O/D19470071.pdf>

214. Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. *Dziennik Ustaw*. 1935. Nr 30. Poz. 227. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19350300227/O/D19350227.pdf>

215. Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu w b. dzielnicy pruskiej. *Dziennik Praw Państwa Polskiego*. 1919. Nr 64. Poz. 385.

URL:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19190640385/O/D19190385.pdf>

216. Ustawa z dnia 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* Nr. 74. Poz. 368. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19950740368/O/D19950368.pdf>

217. Ustawa z dnia 11 października 1991 r. o referendum gminnym. *Dziennik Ustaw.* 1991. Nr 110. Poz. 473. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911100473/O/D19910473.pdf>

218. Ustawa z dnia 26 marca 1935 r. o Inwalidzkim Sądzie Administracyjnym. *Dziennik Praw Państwa Polskiego.* 1935. Nr 26. Poz. 177. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19350260177/O/D19350177.pdf>

219. Ustawa z dnia 28 lipca 1939 r. Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych. *Dziennik Ustaw.* 1939. Nr. 71. Poz. 476. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19390710476/O/D19390476.pdf>

220. Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *Dziennik Ustaw.* 1922. Nr. 67. Poz. 600. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19220670600/O/D19220600.pdf>

221. Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym oraz o zmianie ustawy – Kodes postępowania administracyjnego. *Dziennik Ustaw.* 1980. Nr. 4. Poz. 8. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19800040008/O/D19800008.pdf>

222. Ustawy Komisji Edukacji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane w Warszawie roku 1783 / wyd. S. Sobieski. Lwów, 1872. 83 s.

223. Wasiutyński B. Z powodu właściwości Najwyższego Trybunału Administracyjnego. *Ruch Prawniczy i Ekonomiczny*. 1923. R. III. S. 575-592.

224. Wąsowicz M. Sądownictwo administracyjne na ziemiach polskich w 20wieku. *W 95. rocznicę utworzenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1922-2017* / red. nauk. A. Rossmanith. Warszawa: Naczelny Sąd Administracyjny, 2019. S. 9-24.

225. Wisznicki B. O usprawnienie działalności sądów. *Głos Sądownictwa*. 1930. Nr. 6. S. 346-350.

226. Włodyka S. Organizacja sądownictwa. Kraków: Wydanie i nakład Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1959. 301 s.

227. Wójcik L. Realizacja unifikacji polskiego wymiaru sprawiedliwości. *Głos Sądownictwa*. 1937. Nr. 10. S.753-757.

228. Wolff E. O miejsce dla sądownictwa w przyszłej Konstytucji. *Głos Sądownictwa*. 1929. Nr. 2. S. 51-55.

229. Wyrok z 4 stycznia 1938 l. rej. 3907/35 i 5619/35. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1496 A. S. 11-14.

230. Wyrok z 13 stycznia 1938 l. rej. 5359/35. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1498 A. S. 23-24.

231. Wyrok z 17 stycznia 1938 l. rej. 7731/32. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1501 A. S. 32-34.

232. Wyrok z 24 stycznia 1938 l. rej. 709/35. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1503 A. S. 36-38.

233. Wyrok z 28 stycznia 1938 l. rej. 792/36. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1506 A. S. 48-49.

234. Wyrok z 28 stycznia 1938 l. rej. 1486/36. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1507 A. S. 50-52.

235. Wyrok z 28 stycznia 1938 l. rej. 1489/36. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1509 A. S. 59-60.

236. Wyrok z 4 marca 1938 l. rej. 428/36. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1513. A. S. 65-66.

237. Wyrok z 4 marca 1938 l. rej. 2993/36. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1514. A. S. 67-68.

238. Wyrok z 28 kwietnia 1938 l. rej. 4343/36. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1534 A. S. 142-145.

239. Wyrok z 2 kwietnia 1938 l. rej. 5481/35. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W.

Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1550 A. S. 192-194.

240. Wyrok z 7 kwietnia 1938 l. rej. 2728/34. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1552 A. S. 197-200.

241. Wyrok z 28 marca 1938 l. rej. 5228/34. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1635 A. S. 482-483.

242. Wyrok z 17 stycznia 1938 l. rej. 4360/37. Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego / Kom. red. K. Bernaczek, W. Borkowski, A. Dubieński, Z. Smolka. Warszawa: Nakładem Polskiej Agencji Telegraficznej, 1938. Nr 1629 A. S. 462-463.

243. Zaorski K. Sędziowie i pracownicy Wyższego Trybunału Administracyjnego w latach 1945-1948 (z punktu widzenia powojennych planów odbudowy działalności ogrodnictwo administracyjne. *W 95. rocznicę utworzenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1922-2017* / red. nauk. A. Rossmannith. Warszawa: Naczelny Sąd Administracyjny, 2019. S.135-149.

244. Żukowski M. Sylwetki przewodniczących i sędziów Naczelnego Trybunału Administracyjnego. *W 95. rocznicę utworzenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1922-2017* / red. nauk. A. Rossmannith. Warszawa: Naczelny Sąd Administracyjny, 2019. S. 92-114

245. Zimmerman J. Prawo administracyjne. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016. 567 s.

246. Zimmerman J. Projekt ustawy o sądownictwie administracyjnym z 1958 r. *Samorząd terytorialny*. 1993. 1-2. S. 108-124.

247. Zwierzykowski M. Komisja Skarbowa Poznańska. Z dziejów sejmikowej administracji i sądownictwa skarbowego w Wielkopolsce w XVII i XVIII wieku. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2003. 428 s.

ДОДАТОК

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Юревич Ю. Історичні витоки судового контролю щодо публічної адміністрації в Польщі: період Речі Посполитої (до 1795 р.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2021. Вип. 65. С. 420–425.

2. Юревич Ю. Становлення адміністративного судочинства на польських землях у 1795-1918 роках. *Вісник Львівського університету. Серія юридична.* 2022. Вип. 74. С. 110–121.

3. Юревич Ю. Правовий статус суддів Найвищого адміністративного трибуналу Республіки Польща 1922-1939 рр. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 71. С. 239–244.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Юревич Ю. Утворення, структура та юрисдикція Скарбового трибуналу Речі Посполитої (1613-1764). *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи:* матер. XVIII Міжнар. студ.-асп. наук. конф. (18-19 квітня 2019 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2019. С. 36–37. (очна участь, усна доповідь)

2. Юревич Ю. Утворення адміністративного трибуналу в Польщі. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні:* матер. XXVI звіт. наук.-практ. конф. (6-7 лютого 2020 р.): у 2-х ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. С. 104–105. (очна участь, усна доповідь)

3. Юревич Ю. До питання про компетенцію та повноваження Вищого адміністративного трибуналу Республіки Польща (1922-1939). *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. XXVII звіт. наук.-практ. конф. (5-6 лютого 2021 р.): у 2-х ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2021. С. 120–122. (очна участь, усна доповідь)

4. Юревич Ю. Вступне провадження у практиці Вищого адміністративного трибуналу Республіки Польща (1922-1939 рр.). *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: матер. XX Міжнар. студ.-асп. наук. конф. (22-23 квітня 2021 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 136–138. (очна участь, усна доповідь)

5. Юревич Ю. Формування пруської моделі адміністративного судівництва на польських землях у ХІХ ст. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. XXVIII звіт. наук.-практ. конф. (3-4 лютого 2022 р.): у 2-х ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2022. С. 139–141. (очна участь, усна доповідь)

6. Юревич Ю. Становлення адміністративного судочинства у Варшавському князівстві (1807-1815 рр.). *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: матер. XXI Міжнар. студ.-асп. наук. конф. (22-23 квітня 2022 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2022. С. 146–148. (очна участь, усна доповідь)

7. Юревич Ю. Організація адміністративного судочинства в Республіці Польща на колишніх німецьких територіях 1918-1939 рр. *Парламентаризм в Україні та країнах Європи: історико-правова ретроспектива і сучасність*: Матер. 14-тої Всеукр. наук. конф. (2 грудня 2022 р.) / Упор. І. Я. Терлюк. Львів: Л-Прес, 2022. С. 208–210. (дистанційна участь, усна доповідь)